

Totalforsvaret – Kjennskap og vennskap

Masteroppgave

Samfunnssikkerhet

Maren Mæhre

Vår 2023

Universitetet i Stavanger

DET TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE FAKULTETET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram/spesialisering: Master i Samfunnssikkerhet	(Vår/høst) semesteret, (år) Vår, 2023 Åpen
Forfatter: Maren Mæhre	
Fagansvarlig ved UiS: Sissel Haugdal Jore Medveileder: Ekstern(e) veileder(e):	
Tittel på oppgaven: Totalforsvaret – Kjennskap og vennskap	
Engelsk tittel: Total defense – Acquaintance and friendship	
Studiepoeng: 30 stp.	
Emneord: Totalforsvar, samfunnssikkerhet, roller og ansvar, beredskap og krisehåndtering	Sidetall: 81 + vedlegg/annet: 99 Stavanger, 15. juni 2023

Innhold

Liste over figurer	vi
Forord	1
Sammenheng	2
1. Innledning.....	3
1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål	4
1.2 Avgrensing.....	5
1.3 Oppgavens oppbygning	6
2. Bakgrunn	8
2.1 Totalforsvaret i Norge	8
2.2 Moderniseringen av totalforsvaret.....	9
2.2.1 Totalforsvaret mot 2040	10
2.2.2 Forsvarskommisjonens rapport – Forsvar for fred og frihet	10
2.2.3 Totalberedskapskommisjonens rapport – Nå er det alvor, rustet for en usikker fremtid	11
3. Teori	13
3.1 Samfunnssikkerhet	13
3.1.1 Kritiske samfunnsfunksjoner.....	16
3.1.2 Kritisk infrastruktur	18
3.2 Beredskap	19
3.2.1 Beredskapsprinsippene	20
3.2.2 Beredskapsarbeid	21
3.2.3 Totalberedskap	22
3.3 Krise	23
3.3.1 Typer kriser	25
3.3.2 Krisehåndtering	28
3.4 Samvirke.....	29

3.5 Rolle og ansvar.....	30
4. Metode.....	31
4.1 Valg av problemstilling.....	31
4.2 Forskningsdesign.....	31
4.3 Datainnsamling – Kvalitativ tilnærming.....	32
4.3.1 Semistrukturert intervju.....	34
4.4 Reliabilitet og validitet.....	35
5. Empiri.....	37
5.1 Forskningsspørsmål 1: Hvordan har totalforsvarskonseptet utviklet seg i Norge?.....	37
5.1.1 Historien til totalforsvaret i Norge.....	38
5.1.2 Totalforsvaret i dag og fremtiden til konseptet.....	42
5.1.3 Samfunnssikkerhet vs. Statssikkerhet.....	44
5.2 Forskningsspørsmål 2: Hvordan forstår aktørene sin rolle og sitt ansvar i totalforsvaret?.....	45
5.2.1 Informant 1 - Kystverket.....	46
5.2.2 Informant 2 - Sivilforsvaret.....	47
5.2.3 Informant 3 – Sørlandets Sykehus Helseforetak.....	47
5.2.4 Informant 4 – Det Private Næringsliv.....	48
5.2.5 Informant 5 – Politiet.....	48
5.2.6 Informant 6 – Sivilforsvaret.....	49
5.2.7 Informant 7 – Heimevernet.....	50
5.3 Forskningsspørsmål 3: Trener aktørene som har et ansvar i totalforsvaret sammen på å håndtere større hendelser?.....	51
5.3.1 Samvirkeprinsippet.....	51
5.3.2 Erfaring knyttet til samvirke.....	53
5.3.3 Arbeidet for å sikre et godt samvirke.....	55
5.4 Problemstilling – I hvilken grad samsvarer aktørenes forståelse av hverandres rolle og ansvar i totalforsvaret?.....	57

6. Drøfting	60
6.1 Drøfting av aktørenes forståelse av totalforsvaret.....	60
6.2 Drøfting av aktørenes forståelse av sine og andres roller og ansvar i totalforsvaret.....	64
6.2.1 Egne forståelser av roller og ansvar	64
6.2.2 Forståelse av andre aktørers roller og ansvar	68
6.3 Drøfting av hvordan aktørene i totalforsvaret trener på å håndtere større hendelser	73
7. Konklusjon	78
Referanseliste	82
Vedlegg	87
Informasjonsskriv og samtykkeskjema	87
Intervjuguide	91

Liste over figurer

Figur 1: Samfunnssikkerhet og andre sikkerhetsrelaterte områder (Engen et al., 2021, s. 42)	15
Figur 2: Kategorier av samfunnsfunksjoner (KIKS, 2016, s. 28)	17
Figur 3: Modell for vurdering av en infrastrukturens kritikalitet (NOU 2006: 6)	19
Figur 4: Faser i beredskapsarbeid (Engen et al., 2021, s. 325)	21
Figur 5: Krisefaser som en sirkulær prosess (Engen et al., 2021, s. 305)	24
Figur 6: En typologi over krisers utviklingshastighet og avslutningshastighet (Engen et al., 2021, s. 318)	27
Figur 7: Skisse over vertikal informasjonsutveksling og beslutningsstrukturer og horisontal koordinering. Basert på Engen et al., 2021, s. 353	29

Forord

Etter to forholdsvis lange, men fantastiske år på Universitetet i Stavanger, har mine klassekamerater og jeg endelig kommet oss i mål. Det har vært år preget av oppturer og nedturer som alt annet i livet, men det har absolutt vært et eventyr, fylt med lærdom og utfordringer. Nå gledes det til å ta steget videre inn i arbeidslivet.

Jeg vil rette en stor takk til gode venner og klassekamerater som jeg har fått disse to årene som jeg har vært her i Stavanger, for en fantastisk gøy gjeng som virkelig bygger hverandre opp! Jeg vil takke min veileder Sissel Haugdal Jore for tilbakemeldinger og oppfølging som jeg har fått, det har virkelig vært med på å dytte meg i riktig retning for oppgaven, selv om jeg nok ikke har vært så flink som jeg kunne ha vært med å be om tilbakemelding. Jeg vil også takke alle de utrolig dyktige og kunnskapsrike professorene som har vært med å forme studietiden og oppfordret til gode diskusjoner i forelesningene.

Til slutt vil jeg takke de herlige informantene som har stilt til intervju, uten dere hadde jeg aldri kommet i mål med dette prosjektet mitt! At dere har tatt dere tid til å hjelpe med min masteroppgave setter jeg så enormt stor pris på, tusen takk!

Stavanger, 14. juni 2023

Maren Mæhre

Sammendrag

Totalforsvaret i Norge er en fellesbetegnelse for den sivile beredskapen og det militære forsvaret i landet, og omfatter den gjensidige støtten og samarbeidet mellom den sivile og militære siden for å forebygge, planlegge for, og håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig. Med andre ord, så handler det om at sivile aktører skal bistå militæret i kriser som truer vår statssikkerhet, mens militære aktører skal gi bistand til sivilsamfunnet for å håndtere hendelser som truer samfunnssikkerheten. Sivil bistand til militæret har vært en forventning siden andre verdenskrig, da var totalforsvarskonseptet ment til å sørge for at det sivile samfunnet støttet opp under militæret i en tid preget av krig og tusler mot Norges suverenitet. I de siste årene har det blitt fokusert mer på gjensidig bistand mellom alle involverte aktører, statssikkerhetsaktører skal i større grad enn tidligere brukes til å bistå ved hendelser som truer vår samfunnssikkerhet, gjennom blant annet bistandsinstruksen.

Formålet med denne oppgaven er å undersøke i hvilken grad aktørene forstår hverandres roller og ansvar i totalforsvaret, og baserer seg på at det er et konsept som har utviklet seg mye siden andre verdenskrig. Et konsept som studenten oppfatter som et glemt konsept. Diskusjonene og konklusjonen til oppgaven bygges på teorien benyttet i oppgaven og de intervjuene gjort av relevante aktører i fra Agder, som politi, sykehus, det private næringslivet, Agder og Rogaland Heimevernsdistrikt, og Sivilforsvaret. Det teoretiske rammeverket for oppgaven består av blant annet perspektiver på samfunnssikkerhet, beredskap, kriser og samvirke, som har blitt sett på som relevant for oppgavens formål.

I forbindelse med oppgaven ble det avdekket et behov for økning av kompetanse og bevissthet knyttet til roller og ansvar i totalforsvaret blant aktørene. Da særlig i fra det private næringslivet, men kompetanseheving og øking av bevissthet er noe som må arbeides med i alle sektorer.

1. Innledning

Sikkerhet har vært en viktig del av samfunnet gjennom historien, hvordan en sikrer seg selv, sine nærmeste og de verdiene man verdsetter mot de trusler som eksisterer. Slik vi kjenner det i dag, er samfunnet preget av forskjellige fysiske, politiske og sosiale tiltak som er ment for å beskytte borgerne fra de ytre og indre truslene (Engen et al., 2021). Totalforsvaret er et resultat av en slik prosess, og har blitt utviklet som et tiltak som skal være med på å beskytte borgerne mot disse truslene.

Totalforsvaret som et konsept ble utviklet under andre verdenskrig, og ble en viktig del av beredskapen til Norge i en verden preget av trusler fra fiendtlige nasjoner. På denne tiden var totalforsvaret i Norge et ensidig konsept, som gikk ut på hvordan den sivile sektor skulle hjelpe den militære sektoren ved et angrep av Norge (Rongved et al., 2022, s. 35). Samfunnet har endret seg mye siden andre verdenskrig og den kalde krigen. Krisene som rammer det norske samfunnet nå er for det meste uønskede hendelser, som naturlige hendelser og tilsiktede handlinger, hendelser som vanligvis ikke faller innenfor Forsvarets ansvarsområde. Med kriser som rammer samfunnet på en helt annen måte enn tidligere, samt en økning av sammensatte og komplekse kriser, har totalforsvarskonseptet endret seg mye siden 1940-tallet. Det nye totalforsvaret inkluderer også hvordan Forsvarets ressurser og kapasiteter kan benyttes til å støtte det sivile samfunnet (Forsvaret, 2022). I dag handler konseptet om den gjensidige støtten og samarbeidet mellom militæret og sivile samfunnet for beredskapen i Norge, med fokus på å forebygge, planlegge for, og håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig (Direktoratet for Sikkerhet og Beredskap [DSB], 2018). Hovedpoenget med totalforsvaret er det samme som det alltid har vært, et ønske om effektiv utnyttelse av ressursene – både når det kommer til utvikling, kompetanse og økonomi (Rongved et al., 2022, s. 39).

Uønskede hendelser er ofte med på å sette spor i samfunnet, både på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Leirskredet i Gjerdrum og terrorangrepet den 22. juli 2011, er eksempler på uønskede hendelser som var svært komplekse i sin natur og har vært med på å sette spor i det norske samfunnet. Disse er eksempler på hendelser som har vært med på å vise hvor nødvendig det er med en fungerende beredskap som er i stand til å ivareta sikkerheten og beskytte verdiene til det norske samfunnet. Hendelsene har også vist at det er et stort behov for samarbeid og samvirke mellom relevante aktører og virksomheter for forebygging, beredskap og krisehåndtering, gjennom beredskapsarbeid. Med det sammensatte trusselbildet som preger samfunnet i dag, er vi avhengig av et godt samarbeid mellom sivile og militære

aktører for å kunne håndtere dem. Sentralisering, spesialisering og avhengighet av teknologi innen informasjon og kommunikasjon har gjort samfunnet vårt mer sårbart, og vi er avhengig av at Forsvaret er mer integrert i det sivile samfunnet for tilførsel av kompetanse, varer og tjenester, og teknologi. Behovet for samarbeid, basert på gjensidig forståelse av roller og ansvar ved hjelp av samtrening og interaksjon mellom militære og sivile aktører, har med dette blitt forsterket ytterligere på grunn av et økende behov for samhandling og felles forståelse mellom dem (Forsvarsdepartementet & Justis- og beredskapsdepartementet, 2018, s. 8).

Sivilt-militært samarbeid er et prinsipp som ofte blir nevnt i sammenheng med samhandling mellom sivile og militære aktører, prinsippet omfatter alt samarbeid mellom sivile og militære aktører på alle nivå. Totalforsvarskonseptet er en del av dette samarbeidet, men avgrenset til å omfatte gjensidig støtte og samarbeid mellom Forsvaret og sivilsamfunnet knyttet til kriser, fra kriser i fredstid til sikkerhetspolitiske kriser og væpnet konflikt. Sivilt-militært samarbeid omfatter også det samarbeidet som ikke er direkte knyttet til kriser eller væpnede konflikter, som for eksempel Kystvakten og deres ivaretagelse av fiskeri- og miljøoppsyn (Forsvarsdepartementet & Justis- og beredskapsdepartementet, 2018, s. 15). Dette innebærer at alt sivil-militært samarbeid som foregår innenfor rammen av samfunnssikkerhet ikke nødvendigvis er en del av totalforsvaret, men samarbeidet mellom sivile og militære aktører i forhold til arbeidet med kriser faller innenfor rammen av totalforsvaret.

Denne masteroppgaven har som formål å undersøke forståelsen av roller og ansvar i totalforsvaret hos militære og sivile aktører. Om forståelsene deres samsvarer med hverandre, og om de er omforent hvilke forpliktelser og forventninger de har i totalforsvarskonseptet. Samtidig skal oppgaven undersøke hvordan sektorene arbeider sammen i henhold til konseptet, og hvordan aktørene i totalforsvaret arbeider mot å kunne løse større hendelser, samt hvordan de opplever at samvirke fungerer.

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Masteroppgaven vil ta for seg totalforsvaret som konsept og vil undersøke hvilken forståelse utvalgte aktører fra sivile sektorer og den militære sektoren har i forhold til ansvar og rolle i det nye totalforsvaret. Oppgaven vil undersøke om det eksisterer en samsvarende forståelse av aktørenes rolle og ansvar i de forskjellige sektorene i forhold til konseptet, eller om forståelsene er motstridene. Samtidig ønsker oppgaven å undersøke om det faktisk eksisterer et samarbeid på tvers av sektorene, om de arbeider sammen for å forebygge, planlegge for, og

håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig. I tillegg vil oppgaven undersøke hva totalforsvaret faktisk innebærer, hvilke kriser hvor dette konseptet kan brukes. Om for eksempel arbeidet som følge av skredet på Gjerdrum kan forklares som et totalforsvar eller om det kan forklares som et fungerende sivilt-militært samarbeid.

Basert på dette, er problemstillingen for denne oppgaven som følgende:

I hvilken grad samsvarer aktørenes forståelse av hverandres rolle og ansvar i totalforsvaret?

For å utdype problemstillingen videre har følgende forskningsspørsmål blitt utarbeidet:

1. Hvordan har totalforsvarskonseptet utviklet seg i Norge?
2. Hvordan forstår aktørene sin rolle og sitt ansvar i totalforsvaret?
3. Trener aktørene som har et ansvar i totalforsvaret sammen på å håndtere større hendelser?

1.2 Avgrensning

Masteroppgaven har begrenset tid og ressurser, det er derfor nødvendig å gjøre en del avgrensninger for at prosjektet skal være mer overkommelig, og kunne fullføres i løpet av den tiden som er blitt gitt. Totalforsvaret er et tema i seg selv er bredt og omfattende, for å gjøre det enklere å få gjennomført prosjektet er det blitt gjort en rekke begrensninger, for eksempel gjennom område og omfang.

Til å begynne med ble det valgt et avgrenset område i Norge som skulle undersøkes. For dette prosjektet ble Agder valgt som det overordnede avgrensede geografiske området. Det er dette avgrensede området som hovedvekten av dataene skal samles inn fra. Avgrensningen som er blitt valgt er som følge av at det er et nokså spennende og relevant område når det kommer til samfunnsikkerhet og beredskap. Det er et område som over tid har vært preget av stor nedbemanning av de militære ressurser, nasjonalt og regionalt for Agder. Blant annet har tidligere HV-07 blitt til HV-08, et Heimevernsdistrikt som har sitt ansvarsområde i Agder og Rogaland. For øvrig bør det bemerkes at dette Heimevernsdistriktet vil ved enkelte forhåndsdefinerte situasjoner sende store deler av sine soldater nordover, og ikke vil bli værende i sitt ansvarsområde. Med tanke på dette vil det være spennende å undersøke forståelsene som de sivile og militære aktørene har i dette område i forhold til roller og ansvar til totalforsvaret. Det vil også være interessant å se på hvordan sivile og militære ressurser

finner hverandre i dette geografiske område og hvordan aktørene oppfatter og aktivt arbeider med å forbedre samvirket mellom hverandre.

Oppgaven vil fokusere på de rollene og det ansvaret som de sivile og militære aktørene har i både fredstidskriser og kriser som hovedsakelig påvirker vår statssikkerhet, som for eksempel naturkatastrofer, kriser og krig. Kriser som påvirker samfunnssikkerheten vår hvor det sivile samfunnet har det overordnende ansvaret for håndteringen av krisen, og de krisene som påvirker statssikkerheten vår hvor det er Forsvaret som har det overordnende ansvaret. Det vil ikke være fokus på sivilt-militært samarbeid i besvarelsen, selv om dette nok blir nevnt for å avklare forskjellen på dette prinsippet og totalforsvaret som konsept. Når det kommer til roller og ansvar vil det ikke være fokus på spesifikke hendelser, men et mer generelt overblikk over roller og ansvar relatert til totalforsvaret og den gjensidige støtten som sivile og militære aktører skal bidra med i forskjellige situasjoner. Samtidig vil prosjektet undersøke hva som skal til for at militære ressurser kan benyttes til håndtering av fredstidskriser, hvor grensen går for å for å sette i gang totalforsvarskonseptet og hvordan sivile og militære aktører arbeider med totalforsvaret.

Det teoretiske rammeverket for oppgaven er avgrenset til å ha hovedfokus på samfunnssikkerhet og de viktigste elementene rundt dette, dette rammeverket inkluderer også et fokus på beredskap og krisehåndtering. Samfunnssikkerhet er blitt valgt på bakgrunn av at der er et viktig samfunnsoppdrag å opprettholde kritiske funksjoner og kritisk infrastruktur. Beredskap og krisehåndtering er valgt da dette er en essensiell del av hva dagens totalforsvar handler om, det å forebygge, planlegge for, og håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig (DSB, 2018).

Det har også blitt gjort en del avgrensninger knyttet til informantene, det var ønskelig å ha 10 eller mer informanter, men på grunn av tid, samt at det viste seg å være komplisert å få tak i informanter, ble det ønskelige antallet ikke nådd. Selv om det kun er 7 informanter er de til en viss grad representative, de arbeider i sektorer i Agder hvor det er tenkelig at det er kompetanse og bevissthet knyttet til totalforsvaret. Mengde informanter kan føre til noen begrensninger, men det vil kunne tenke seg at funnene vil kunne være overførbare.

1.3 Oppgavens oppbygning

I denne delen av oppgaven, vil oppgavens oppbygning presenteres fra kapittel 1 med innledning til oppgavens konklusjon i kapittel 7. Det første kapittelet i oppgaven presenterer temaet, samt presentere og forklare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. Dette

kapittelet avsluttet med en redegjørelse for de avgrensningene som er blitt gjort knyttet til oppgaven, som for eksempel de geografiske. Kapittel to tar for seg bakgrunnen for oppgaven, i et forsøk på å overbevise og belyse hvorfor totalforsvaret er et viktig tema, den tar for seg utviklingen av konseptet og fremtiden til konseptet. Det tredje kapittelet presenterer de teoretiske perspektivene som er relevante, og som vil være med på å legge grunnlaget for diskusjonen som blir gjort i kapittel seks. I teorikapittelet ble det valgt å fokusere på samfunnsikkerhet, beredskap og samvirke. Kapittel fire gjør rede for de metodologiske valgene som er gjort i oppgaven, i forbindelse med innsamlingen av data. Forskningsdesignet blir i dette kapittelet presentert, samt metode for datainnsamling, validitet og relabilitet, og utfordringer knyttet til metodevalget. Det femte kapittelet i oppgaven presenterer de empiriske dataene som ble samlet inn ved hjelp av intervjuene. Del kapitlene i denne delen tar for seg empirien knyttet til forskningsspørsmålene og problemstillingen, dette ble gjort for å gjøre det lettere å diskutere funnene på en strukturert og hensiktsmessig måte i det påfølgende kapittelet. Kapittel seks diskuteres empirien som ble presentert i kapittel fem opp mot teori gjort rede for i kapittel tre. Hensikten med denne delen av oppgaven er å videre belyse forskningsspørsmålene og problemstillingen ved hjelp av å diskutere disse funnene rundt teorien Det siste og syvende kapittelet vil avrundet oppgaven med konkluderende tanker, basert på blant annet diskusjonen som er blitt gjort i det foregående kapittelet.

2. Bakgrunn

Denne delen av prosjektet vil forsøke å danne et fundament som er stødig nok til å være i stand til å overbevise leseren om hvorfor akkurat denne masteroppgaven er viktig. Bakgrunn kapittelet i oppgaven har som formål å bygge et fundament som skal være i stand til å bære de teoretiske perspektivene, den innsamlede empirien, i tillegg til forskerens egne refleksjoner og argumenter. Til å begynne med vil totalforsvarskonseptet i Norge presenteres mer i detalj enn hva som er nevnt innledningsvis, og vil også inkludere en beskrivelse av den utviklingen som konseptet har hatt siden det ble implementert etter andre verdenskrig og mens den kalde krigen herjet. Fremtiden til totalforsvaret i Norge, vil også presenteres, ved hjelp av forsvarskommisjonens rapport og et forskningsprosjekt fra Forsvarets forskningsinstitutt [FFI]. Deretter vil organiseringen av totalforsvaret i Norge bli presentert, det myndighetsforholdet som eksisterer mellom de forskjellige aktørene som er involvert i totalforsvaret. Det er to kommisjons rapporter som er blitt levert denne våren, Forsvarskommisjonens rapport og Totalberedskapskommisjonens rapport, disse to rapportene vil også bli presentert, med fokus på det de sier knyttet til totalforsvaret i Norge.

2.1 Totalforsvaret i Norge

Konseptet er ikke nytt og det er ikke et konsept som er unikt eller enestående for Norge, det kan spores tilbake til starten av 1900-tallet. På denne tiden var konseptet ment å virke avskrekkende, ved å sende et bilde til andre nasjoner at den samlede militærmakten i landet var større enn det den var i virkeligheten. Hensikten med konseptet var å gi en forståelse av at angrep ville være kostbart og blodig for de som invaderte nasjonen, og var med det ment til å få dem til å tenke to ganger før de bestemte seg for å invadere (Berzina, 2019). Når konseptet ble introdusert i Norge var hensikten noe liknende, det var ment til å bringe sivile ressurser til Forsvaret for å gjøre det norske militæret større og mer robust enn det den er i en normaltilstand, for å kunne styrke den totale kapasiteten til den militære sektoren.

I Norge ble konseptet introdusert som følge av en tanke om en total krig og den kalde krigens atomkappløp, og er i dag den moderne løsningen på en rekke av samfunnets sikkerhetsutfordringer. Under den kalde krigen var totalforsvarskonseptet selve kjernen til mobiliseringsforsvaret til Norge, og var ment til å løse det store problemet, en total krig mellom to stormakter med bruk av atomvåpen. Dersom krigen hadde blitt utløst på denne tiden ville det ha medført en fullstendig omveltning og militarisering av det norske samfunnet,

alle menn ville ha blitt en del av de væpnede styrkene, og en tredjedel av befolkningen ville ha vært direkte involvert i innsatsen (Norheim-Martinsen, 2019, s. 11).

Forsvarskommisjonen leverte sin rapport 3. mai 2023, denne rapporten nevner at totalforsvaret var etter andre verdenskrig ment til å bidra til å styrke Forsvaret av Norge. Styrkingen av Forsvaret skulle skje ved å blant annet bygge et mye større og sterkere Forsvar, med maksimal utnyttelse av verneplikten, oppbygging av et mobiliseringsforsvar og utnyttelsen av totalforsvaret (NOU 2023: 14, s. 25). På 80-tallet var om lag en firedel av befolkningen i Norge involvert i totalforsvaret, samtidig lå Forsvarets samlede krigsstyrke på mellom 300 000 - 450 000, og 30 000 - 40 000 personer i fredsorganisasjonen. Dette bidro til at det ble et toveisengasjement der Forsvaret ble engasjert i sivilsamfunnet og sivilsamfunnet i Forsvaret, som ga tette bånd og avhengighetsforhold, samtidig som støtte til det sivile samfunnet var en sekundær rolle. I denne perioden var det støtten fra det sivile samfunnet i krise og krig som var kjernen i totalforsvarskonseptet (NOU 2023: 14, s. 26).

Etter at faren for total krig falt bort når den kalde krigen tok slutt, falt også Norges behov for totalforsvaret bort. Det ble et større fokus på beredskap knyttet til fredstidskriser, og det ble mer oppmerksomhet på at Forsvaret skulle bidra til å skire et stadig mer sårbart samfunn, mot menneskeskapt trusler og hendelser, og naturlige hendelser. Totalforsvarsplanverket ble ikke vedlikeholdt, og på 90-tallet ble konseptet nesten helt glemt. Lovverket besto, men systemene og øvelsene for sivil støtte til Forsvaret forsvant gradvis. I 2004 vedtok Stortinget at totalforsvarskonseptet skulle moderniseres, og det nye totalforsvarskonseptet skulle fungere i hele spekteret, fra fredstidskriser til krig (NOU 2023: 14, s. 41-42). Det moderniserte totalforsvarskonseptet underbygget at Forsvaret i større grad skal vektlegge det å støtte det sivile samfunnet ved kriser i fredstid. Det er i dag inkludert som en av Forsvarets eksplisitte oppgaver, de skal være med å bidra til ivaretagelsen av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver (Forsvarsdepartementet & Justis- og beredskapsdepartementet, 2018, s. 10). Dette skulle skje samtidig som Forsvaret struktur skulle dimensjoneres for å kunne løse sine primæroppgaver.

2.2 Moderniseringen av totalforsvaret

Formålet med totalforsvaret i dag, er å sikre at samfunnet opprettholder en fungerende nasjonal kriseledelse, at samfunnet kan håndtere skadde, sikre mat-, vann- og energiforsyning, i tillegg til at kommunikasjons- og transportsystemer opprettholdes, ved alle typer kriser (Høiback, 2021). Konseptet omfatter støtterordninger, samhandlingsmekanismer og

samordningsfora som blir regulert gjennom lover, forskrifter, kongelige resolusjoner, instruksjoner og relevante avtaler i militær og sivil sektor (Forsvarsdepartementet & Justis- og beredskapsdepartementet, 2018, s. 8). Dagens totalforsvarskonsept går ut på at det skal være gjensidig støtte og samarbeid mellom det sivile samfunnet og Forsvaret, fra kriser i fredstid til sikkerhetspolitiske kriser og væpnet konflikt. Vi opplever store sikkerhetspolitiske endringer og teknologien utvikler seg raskt, utviklinger som får konsekvenser for de utfordringene som samfunnet står overfor i dag.

2.2.1 Totalforsvaret mot 2040

Forsvarets forskningsinstitutt har startet et prosjekt kalt «*Totalforsvaret mot 2040*», som har til hensikt å bidra med å utarbeide nødvendig kunnskapsgrunnlag for langsiktig videreutvikling av totalforsvarsevnen i Norge. FFI mener at det er sentralt for videreutviklingen av totalforsvarsevnen at den fungerer både i bredden og i dybden, og at den må fungere gjennom hele krisespekteret fra start til slutt. Det er to hovedspørsmål som prosjektet tar for seg, hvordan ulike trusselaktører kan negativt påvirke Norges sikkerhet gjennom handlinger som truer vår suverenitet, demokrati, rettsstaten eller menneskerettigheter? Og hvordan bør totalforsvarsevnen, som for eksempel det sivil-militære samarbeidet om forebygging, beredskap og krisehåndtering, videreutvikles for bedre å ivareta Norges sikkerhet? Målet med dette prosjektet er å styrke evne til å forstå trusselsituasjon på tvers av sektorer, styrke motstandsdyktighet i samfunnet, analysere hvordan sammensatte trusler og væpnet konflikt påvirker totalforsvarsevnen og utarbeide totalforsvarsevnen til å kunne støtte Forsvarets fremtidige operasjoner (Forsvarets forskningsinstitutt [FFI], u.å). Dette prosjektet belyser at konseptet må utvikle seg, slik at totalforsvarsevnen til Norge samsvarer med de truslene som vi som nasjon kan stå overfor, og må kunne håndtere i fremtiden.

2.2.2 Forsvarskommisjonens rapport – Forsvar for fred og frihet

Som nevnt ble Forsvarskommisjonen sin rapport levert i vår, 3. mai 2023 ble «*Forsvar for fred og frihet*» levert. Denne kommisjonen ble i 2021 utvalgt og bedt om å vurdere de sikkerhetspolitiske utfordringene for Norge, med sikte på å skape et bredest mulig grunnlag for videre utvikling av forsvarssektoren. Oppdraget har vært å vurdere hvilke potensielle sikkerhets- og forsvarspolitiske veivalg og prioriteringer Norge bør ta for å ivareta norsk sikkerhet på best mulig måte i et 10-20 årsperspektiv, og vurdert om Norge er godt nok rustet for å møte fremtidens utfordringer (NOU 2023: 14). Dette arbeidet har også inkludert status for totalforsvaret og det sivil-militære samarbeidet i dag. I sammendraget av rapporten nevnes

det at Forsvaret har i dag betydelige mangler, at egeevnen er for svak, at forsvarssektoren er fragmentert og at totalforsvaret er i dag ikke tilpasset det trusselbildet som eksisterer (NOU 2023: 14, s. 10). Rapporten nevner at militære midler alene kan ikke løse de utfordringene og truslene Norge vil stå overfor i fremover. Den peker på at det nå er en mer alvorlig sikkerhetssituasjon, hvor det er et behov for støtte og samvirke mellom Forsvaret og sivilsamfunnet i møte med disse. Sivilt-militært og offentlig-privat samarbeid, hovedsakelig i rammen av totalforsvaret får større betydning for Forsvarets daglige virke. Det vil oppstå ulike krise, og flere samtidig vil kunne oppstå, derfor må stat, samfunn og befolkning være forberedt på å være mer utsatt (NOU 2023: 14, s. 221).

Krisene som har rammet oss de siste årene, har ikke nødvendigvis falt innenfor Forsvarets ansvarsområde, som har medført at konseptets hovedstrategi har hatt en endring og inkluderer nå hvordan Forsvarets ressurser og kapasiteter kan benyttes til å støtte sivil samfunnet. Essensen av konseptet handler i dag om den gjensidige støtten og samarbeidet på tvers av sektorene. Sikkerheten i Norge er avhengig av utnyttelsen av samfunnets samlede evne til å understøtte forsvarsevnen (NOU 2023: 14, s. 226). Forsvarskommisjonen mener at totalforsvaret har vist seg å fungere i fredstid, men at konseptet kan ha større usikkerhet knyttet til krig, og de mener det må etableres tydeligere organisatoriske strukturer som styrker samarbeidet på tvers av de ulike sektorene innenfor totalforsvaret. Kommisjonen snakker om å revitalisere totalforsvaret, og får å få til dette mener de at Justis- og beredskapsdepartementet og Forsvarsdepartementet må igangsette et strategiarbeid, for å legge til rette for en gradvis utvikling av konseptet. En utvikling som må sikre den tverrsektorielle sammenhengen mellom aktørene, og sørge for at dette blir integrert på tvers av nivåer (NOU 2023: 14, s. 227).

I rapporten blir det også konstatert at begrepet totalforsvaret synes å ikke å være oppklart eller at det er enighet i forhold til innholdet blant de ulike aktørene i totalforsvaret. I Forsvaret blir Forsvaret og totalforsvaret sett på som to separate enheten, samtidig er kompetansen og bevisstheten lav i næringslivet. For at totalforsvaret skal fungere er det en forutsetning at aktørene kjenner til sin rolle i totalforsvaret (NOU 2023: 14, s. 228).

2.2.3 Totalberedskapskommisjonens rapport – Nå er det alvor, rustet for en usikker fremtid
5. juni 2023 ble Totalberedskapskommisjonens rapport «*Nå er det alvor – Rustet for en usikker fremtid*» offentliggjort, hvor kommisjonens mandat skulle gjennomgå den samlede beredskapen i Norge. Det ble rede gjort for at kommisjonen burde inkludere sivilt-militært samarbeid i vurderingene sine, og at det også burde omfatte totalforsvaret i Norge (NOU

2023: 17, s. 18). De har inkludert et helt kapittel som tar for seg totalforsvaret, og dens fremtid i Norge. Kommisjonen beskrev totalforsvaret som det mest omfattende og sektorovergripende beredskapskonseptet som vi har for å mobilisere sivile og militære ressurser for gjensidig støtte til og samarbeid om forsvar av landet eller for å håndtere fredstidskriser. Det er et konsept som er et produkt av erfaringer fra andre verdenskrig og har store likheter med totalforsvaret i Finland og Sverige. De drøftet i kapitlet de styrkene og svakhetene ved det norske totalforsvaret (NOU 2023: 17, s. 154), og hadde flere anbefalinger knyttet til konseptet. Blant annet at totalforsvaret bør komme til hele samfunnet, for å øke kunnskapen hos og bevisstheten til befolkningen må det ifølge kommisjonen må myndighetene utvikle og utgi sammenfattet, strukturert og prioritert offisiell informasjon om totalforsvaret. Kompetansen og bevisstheten om totalforsvaret og betydningen som hver enkelt har, må økes (NOU 2023: 17, s. 170).

3. Teori

I dette kapittelet vil de teoretiske rammene bli gjort rede for, disse rammene vil være med på å skape et grunnlag for de senere tolkningene og den bearbeidelsen som blir gjort av de dataene som blir samlet inn. Til å begynne med vil det være fokus på hva som menes med samfunnssikkerhet, som vil inkludere viktige elementer med samfunnssikkerhet. Videre vil beredskap begrepet, hva beredskap er og hvordan beredskapsarbeidet fungerer i praksis i Norge belyses. Til slutt vil det bli etablert et teoretisk rammeverk for begrepene krise og samvirke, samt roller og ansvar. For krise begrepet vil det være fokus på hva begrepet betyr og hvilke typer kriser som finnes. For samvirke begrepet vil det være fokus på hva dette begrepet innebærer, hvorfor det er viktig med et fungerende samvirke i forbindelse med ressursene som skal finne sammen, i tillegg vil det bli sett på hvordan et godt samvirke kan utvikles og opprettholdes.

3.1 Samfunnssikkerhet

Frem til slutten av den kalde krigen var fokuset rundt sikkerhetsarbeidet i Norge knyttet til det å beskytte våre landegrenser mot ytre fiender i krigstid. I senere tid har fokuset endret seg til å ha økende oppmerksomhet rundt de sårbarhetene som samfunnet møter i fredstid, denne endringen av oppmerksomheten medførte også en nedrustning av militæret (Norheim-Martinsen, 2019). Ansvar for samfunnssikkerheten har i større grad blitt overført fra staten til private aktører (Engen et al., 2021, s. 32). Privatiseringen i Norge har sørget for at private aktører har overtatt ansvaret for kritiske funksjoner som tidligere har vært i varetatt av det offentlige. Private aktører har også overtatt kritisk infrastruktur som følge av privatiseringen, for eksempel annet kraftforsyning, vannforsyning, og elektronisk kommunikasjon. Dette er infrastruktur som er viktig for stats- og samfunnssikkerhet (Rongved et al., 2022, s. 38). Denne trenden og endringen har ført til at mer av ansvaret knyttet til samfunnssikkerhet og beredskapsarbeid har blitt overført til private aktører i Norge, og at disse aktørene har som ansvar å sørge for at kritiske samfunnsfunksjoner og kritisk infrastruktur som vi ikke kan være foruten skal opprettholdes til enhver tid.

Som nevnt har det i de senere årene blitt et økende fokus på sårbarheter i fredstid, i motsetning til tidligere hvor samfunnet var mer preget av påkjenninger og trusler fra andre nasjoner. Det vil si at det har blitt et større fokus på samfunnssikkerhet i motsetning til tidligere hvor hovedfokus var på statssikkerheten. På grunn av dette har beredskapsressursene i større grad blitt rettet mot de sårbarhetene som eksisterer i samfunnet i

fredstid, som tidligere var til for de påkjenningene som kom fra ytre fiender i krigstid. Denne endringen av fokus har vært med på moderniseringen av totalforsvaret som konseptet. Som nevnt innledningsvis handlet konseptet tidligere om hvordan sivil samfunnet skulle støtte opp under militæret, men har nå endret seg til å handle om den gjensidige støtten og samarbeidet mellom militæret og sivile samfunnet for beredskapen i Norge (DSB, 2018).

Selve begrepet samfunnssikkerhet, ble først tatt i bruk på slutten av 1990-tallet i Norge, begrepet ble tatt i bruk under forarbeidet til et studium i sikkerhet, beredskap og samfunnsplanlegging ved tidligere Høgskolen i Stavanger, nå Universitetet i Stavanger. Sårbarhetsutvalget sin innstilling i 2000 brukte også samfunnssikkerhets begrepet som en samlebetegnelse for arbeidet sitt, uten å presentere en definisjon på begrepet (NOU 2000: 24, 2000). Innstillingen til Sårbarhetsutvalget ble fulgt opp av Stortingsmelding nr. 17 (2001-2002), her ble samfunnssikkerhets begrepet definert for første gang «*som den evne samfunnet har til å opprettholde viktige samfunnsfunksjoner og ivareta borgernes liv, helse og grunnleggende behov under ulike former for påkjenninger*» (Engen et al., 2021, s. 31). Etter Stortingsmeldingen har det kommet nye føringer til utformingen av samfunnssikkerheten i Norge og endringer på definisjonen.

Definisjonene på samfunnssikkerhet kan bli beskrevet som vide, samtidig retter de oppmerksomhet mot konkrete hendelser som er avgrenset i tid og rom. Det trenger nødvendigvis ikke være enkelthendelser som truer samfunnets sikkerhet, men kan også være tilstander som eksisterer i samfunnet, hvor uønskede hendelser er en indikasjon på at samfunnet vårt er sårbart (Njå et al., 2020, s. 13). I boken *Samfunnssikkerhet – Analyse, styring og evaluering* definerer forfatterne samfunnssikkerhet som «*alle aktiviteter og tiltak som bidrar til at samfunnets kritiske funksjoner ivaretas for å sikre borgenes liv, helse og grunnleggende behov*» (Njå et al., 2020, s. 14), det er denne definisjonen som vil bli brukt for å definere begrepet samfunnssikkerhet i denne oppgaven.

I Stortingsmelding nr. 17 (2001-2002) beskrives samfunnssikkerhetsarbeidet i Norge som strategier for å redusere årsakene til uønskede hendelser og konsekvensene av dem. Årsaksreduserende strategier er de tiltakene som er med på å forebygge at hendelser manifesterer seg, for å forhindre at viktige samfunnsfunksjoner blir påvirket av uønskede hendelser, som kan medføre menneskers grunnleggende behov. Konsekvensreduserende tiltak omfatter de planene og tiltakene, for eksempel i form av beredskap, som er etablert for å håndtere hendelsene, og sørge for at konsekvensene av dem blir så få og milde som mulig (St.meld., 2001-2002).

Det er viktig å påpeke at til tross for disse definisjonene av begrepet samfunnssikkerhet, så er det ikke alt arbeid med sikkerhet som inngår i samfunnssikkerhet, og det er ikke alle uønskede hendelser som er med på å true samfunnssikkerheten, og de kritiske samfunnsfunksjonene og infrastrukturene (Engen et al., 2021, s. 41). Figuren under er med på å demonstrere de forholdene som eksisterer mellom samfunnssikkerhet som et fagfelt og de andre sikkerhetsfeltene, den viser hvordan de forskjellige feltene har overlappende punkter.

Figur 1: Samfunnssikkerhet og andre sikkerhetsrelaterte områder (Engen et al., 2021, s. 42)

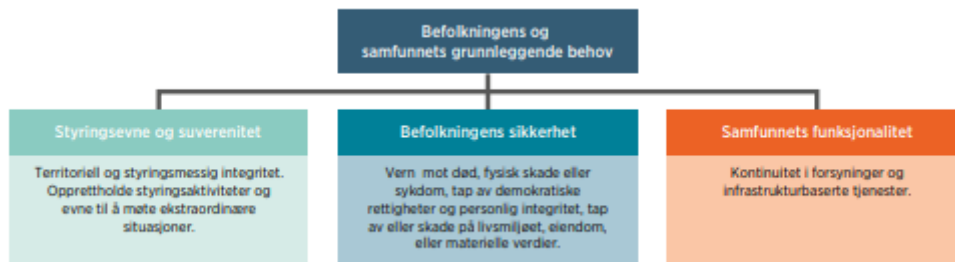
Nasjonal sikkerhet, også kalt statssikkerhet har tradisjonelt lagt vekt på territorielle forhold, hvor sikring av statens eksistens, suverenitet og territoriell integritet har vært i fokus. Statssikkerhet knyttes også opp mot det kollektive forsvarssamarbeidet til NATO og NATO-traktatens sin artikkel 5 (Prop. 153 L, 2016-2017, s. 33). Samfunnssikkerhet handler om det å opprettholde de funksjonene som er vitale for at samfunnet skal kunne gå rundt. Samtidig som disse sikkerhetsområdene har forskjellige ansvarsområder, er det naturlig at det er et gjensidig interessefelleskap mellom samfunnssikkerhet og statssikkerhet, selv om strategier, politisk handlingsrom og virkemidler er forskjellige for å håndtere samfunnssikkerhet og statssikkerhet (Engen et al., 2021, s. 43). For eksempel ved fiendtlige aktører av militær karakter, hvor kritisk infrastruktur eller viktige samfunnsfunksjoner trues, vil det være naturlig at interessene overlapper. Ved slike trusler vil militære ressurser brukes i arbeidet med både samfunnssikkerheten og statssikkerheten. Totalforsvaret er et konsept hvor sikkerhetsfeltene overlapper, hvor aktører innenfor både statssikkerhet og samfunnssikkerhet kan dra nytte av hverandre for å løse oppdragene sine. Statssikkerheten reguleres gjennom sikkerhetsloven, forarbeidet til sikkerhetsloven viste en klar overlapp mellom statssikkerhet og samfunnssikkerhet. Sikkerhetsloven skal trygge nasjonale sikkerhetsinteresser, som blant

annet forsvar, sikkerhet og beredskap, som er knyttet til statssikkerhetsfeltet. Sikkerhetsloven inkluderer også beskyttelse av samfunnets grunnleggende funksjonalitet og befolkningens grunnleggende sikkerhet, som faller under samfunnssikkerhetsfeltet (NOU 2019:13, s. 66). Sikkerhetsloven slik den er formulert er med på å sørge for at skillet mellom statssikkerhet og samfunnssikkerhet mindre tydeligere enn tidligere, og viser at sikkerhetsområdenes interesser er mer overlappende.

I Meld. St. 5 (2020-2021) blir skillet mellom fred, krise og krig beskrevet som mindre tydelig, og forklares med det at militære og ikke-militære virkemidler blir i økende grad kombinert for å løse problemene som samfunnet står over for. Trusler er mer sammensatte i dag. De kan komme fra både statlige og ikke statlige aktører, noe som gjør det vanskeligere å identifisere det som truer vår sikkerhet og forstå det samlede trusselbildet. Norge står i dag overfor flere drivkrefter som påvirker vår sikkerhets- og forsvarspolitik, og som vil påvirke oss i årene som følger. Disse påvirkningene kommer fra blant annet internasjonale terrornettverk og krigen i Ukraina. Ifølge Meld. St. 10 (2021-2022) må Norge regne med å kontinuerlig bli utsatt for sammensatte trusler fra både statlige og ikke-statlige aktører. Disse truslene har som hensikt å skape dilemma på tvers av sektorielle ansvarsområder, utnytte motpartens sårbarheter og egne muligheter i samspillet mellom sivile og militære aktører. Hovedutfordringen ved disse sammensatte truslene er at de kan være rettet mot samfunnssikkerhetsmål, men ha alvorlig implikasjoner for statssikkerheten, og medfører at samarbeid på tvers av sektorer er avgjørende for å verne våre felles verdier (Meld. St. 10, 2021-2022).

3.1.1 Kritiske samfunnsfunksjoner

Kritiske samfunnsfunksjoner ble i NOU 2006: 6 (s. 32) definert som de funksjonene som er nødvendige for å ivareta befolkningens og samfunnets grunnleggende behov, disse grunnleggende behovene ble definert som «mat, vann, varme, trygghet og lignende» (KIKS, 2016, s. 8). Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap [DSB] har kategorisert samfunnsfunksjoner inn i tre områder etter hvordan de bidrar til å ivareta befolkningens sikkerhet og trygghet. Styringsevne og suverenitet, befolkningens sikkerhet, og samfunnets funksjonalitet er disse tre kategoriene (Njå et al., 2020, s. 15).

Figur 2: Kategorier av samfunnsfunksjoner (KIKS, 2016, s. 28)

Styringsevne og suverenitet knyttes til systemer og tjenester som er ment til å ivareta integriteten til Norge, både i forhold til territorier og styring. Disse systemene og tjenestene er med på å sørge for at våre konstitusjoner forblir intakt til enhver tid. Befolkningens sikkerhet er alle systemer og tiltak som skal direkte sikre befolkningens liv og helse, demokratiske rettigheter, livsmiljø, eiendom og materielle verdier. Den siste, samfunnets funksjonalitet, er alle systemer og tiltak som har indirekte betydning for samfunnets evne til å ivareta befolkningens sikkerhet. Disse kan være blant annet forsyninger og tjenester som er basert på infrastruktur (Njå et al., 2020, s. 15).

Ifølge DSB er samfunnsfunksjoner karakterisert som kritiske dersom de enten medfører at befolkningens sikkerhet og trygghet trues når funksjonen har lengre fravær enn syv døgn eller at det oppstår behov for beredskapsressurser i løpet av syvdagers perioden (Njå et al., 2020, s. 15). Regelen i forhold til syv dager er til stede for å kunne skille mellom de funksjonene som er kritiske og viktige, og de funksjonene som ikke vil påvirke samfunnet og befolkningens grunnleggende behov på samme måte i løpet av disse dagene.

3.1.1.1 Grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF)

Grunnleggende nasjonale funksjoner er et begrep som står svært sentralt i den nye sikkerhetsloven. Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) forklarer det at en sentral del av det å kunne ivareta de nasjonale sikkerhetsinteressene er å identifisere grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF). Grunnleggende nasjonale funksjoner blir definert som «*tjenester, produksjon og andre former for virksomhet som er av en slik betydning at et helt eller delvis bortfall av funksjonen vil få konsekvenser for statens evne til å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser*». Det er de ulike departementene sitt ansvar å identifisere og holde oversikt over GNF som eksisterer innenfor sine ansvarsområder, i henhold til sikkerhetsloven § 2-1 bokstav a (Nasjonal sikkerhetsmyndighet [NSM], 2020).

Definisjonen på grunnleggende nasjonale funksjoner kan virke veldig lik som definisjonen på kritiske samfunnsfunksjoner, men ifølge NSM er disse funksjonene ikke helt det samme. De grunnleggende nasjonale funksjonene identifiseres av de forskjellige departementene ut ifra sikkerhetslovens formål og virkeområde. Det er noen av de kritiske samfunnsfunksjonene som kan overlappe med grunnleggende nasjonale funksjoner, for eksempel de som defineres som kritiske for vår styringsevne og suverenitet, mens andre kritiske samfunnsfunksjoner vil ikke være relevante eller overlappende, for eksempel de som faller under befolkningens sikkerhet (NSM, 2020). Som nevnt er en funksjon å anses som grunnleggende for Norge dersom bortfall av funksjonen vil få konsekvenser som er med på å true Norges sikkerhetspolitiske ansvar for å ivareta vår suverenitet, territorielle integritet og demokratiske styreform (NOU 2016: 19, 2016). På bakgrunn av dette kan forskjellen på GNF og samfunnets kritiske funksjoner ses på at GNF er de funksjonene som er nødvendige for å opprettholde statssikkerheten i Norge, mens samfunnets kritiske funksjoner er de funksjonene hvor bortfall vil ha konsekvenser for samfunnet og menneskenes grunnleggende behov.

3.1.2 Kritisk infrastruktur

I NOU 2006: 6 blir kritisk infrastruktur definert som *«de anlegg og systemer som er helt nødvendige for å opprettholde samfunnets kritiske funksjoner, som igjen dekker samfunnets grunnleggende behov og befolkningens trygghetsfølelse»* (s. 32). I starten av koronapandemien i 2020 ble det iverksatt strenge tiltak overfor befolkningen, med stor vekt på de sosiale infrastrukturene som arbeidsliv, skole og fritidsaktiviteter. I en slik sammenheng vil det være relevant å inkludere sosiale strukturer når kritisk infrastruktur skal defineres. *«Kritisk infrastruktur er sosiale strukturer og tekniske systemer og anlegg som er nødvendige for å opprettholde eller gjenopprette samfunnets kritiske funksjoner»* er en alternativ definisjon på kritisk infrastruktur hvor sosiale strukturer også er inkludert (Njå et al., 2020, s. 140).

Robusthet i kritiske samfunnsfunksjoner må, ifølge KIKS rapporten fra 2016, bygges fra bunnen ved hver virksomhet må kartlegge de eksisterende sårbarhetene og etablere tiltak for å redusere disse sårbarhetene. Samtidig må disse virksomhetene ha planer for hvordan de skal kunne opprettholde normal drift ved svikt i infrastrukturen eller andre faktorer som kan påvirke driften (s. 106). De kritiske infrastrukturene som de kritiske funksjonene er avhengig av i samfunnet vårt er; IKT-sikkerhet, matforsyning, drivstofforsyning, vann og avløp, finansielle tjenester, elektrisk energi, fjernvarme, ekom, transport og satellitt-tjenester. I NOU 2006: 6 *Når sikkerhet er viktigst* gis det en beskrivelse av de kriteriene som ligger til grunn for

vurderingen av en infrastrukturens kritikalitet, disse tre kriteriene er avhengighet, alternativer og tett kobling (KIKS, 2016, s. 107).

Figur 3: Modell for vurdering av en infrastrukturens kritikalitet (NOU 2006: 6)

Vurderingen av avhengighet gjøres ved å kartlegge hvilke samfunnsfunksjoner som vil bli berørt av et bortfall av infrastrukturen og de konsekvensene dette vil ha for ivaretagelsen av de grunnleggende behovene til befolkningen. Alternativer kan også beskrives som redundans, denne redundansen vil bli undersøkt i form av hvilke alternative løsninger som finnes ved bortfall av infrastrukturen. Alternativene kan for eksempel være intern redundans, det kan være at et annet delsystem eller anlegg tar over ansvaret, eller ekstern redundans hvor et annet system tar over hele eller store deler av funksjonen. Tett kobling vil her handle om hvor avhengig funksjonene er av at hele systemet fungerer. Denne vurderingen er inspirert av Charles Perrow's *Normal Accidents. Living with High-Risk Technologies* (1999). Perrow påpekte det at systemer har ulik grad av sårbarhet for feil og hendelser, og at tett koblede systemer kjennetegnes av at feil raskt kan forplante seg til andre deler av systemet og sette det ut av spill (KIKS, 2016, s. 108).

3.2 Beredskap

Beredskap kan enkelt beskrives som det å være beredt, det å være forberedt på å håndtere ekstraordinære, uforutsette og alvorlige hendelser. Det finnes flere definisjoner på begrepet, som varierer fra brede og lite spesifikke, til spisse og mer forklarende begrepsavklaringer. De fleste definisjonene beskriver beredskap som de aktivitetene som settes i gang når en krise eller uønskede hendelser inntreffer, men også de aktivitetene som skjer i forkant, som planlegging og forberedelse. Definisjonen på beredskap som er blitt valgt for denne oppgaven

er hentet fra NOU 2000: 24 (2000), hvor beredskap blir definert som «*tiltak for å forebygge, begrense eller håndtere uønskede ekstra ordinære hendelser*». Formålet med beredskap er å kunne forutse de mulige truslene og utfordringene som kan inntreffe samfunnet, slik at vi kan være forberedt på en tilfredsstillende måte slik at vi kan håndtere disse på en effektiv måte, og ha etablerte tiltak for å håndtere dem (Engen et al., 2021, s. 321). Etter den valgte definisjonen på beredskap, kan beredskap forstås som et arbeid som er med på å redusere sannsynligheten for uønskede hendelser og redusere konsekvensene av disse hendelsene.

Beredskap blir beskrevet som en prosess, et produkt, en aktivitet og en tilstand.

Beredskapsarbeid er en prosess som aldri tar slutt, og vil konstant ha behov for endringer, basert på blant annet utviklingen som skjer i samfunnet, nye trusler og manglende tiltak. Det blir beskrevet som et produkt av mange, da de forbinder beredskap med det planverket som blir utredet som følge av det arbeidet som blir gjort. Beredskap er en aktivitet bestående av planlegging, trening og øving. Til slutt er det en tilstand, som kan beskrives som for eksempel det å være klar til innsats dersom noe uforutsett skulle skje (Engen et al., 2021, s. 321).

3.2.1 Beredskapsprinsippene

Det er ingen av sektorene i det norske samfunnet som kan håndtere store ulykker eller angrep, som terrorangrep, alene. Samfunnssikkerheten i Norge er derfor bygget på samvirke og samarbeid, både i førkrisefasen og under selve håndteringen av krisene. Ved større ulykker er Norge avhengig av en form for frivillig innsats, denne innsatsen er derfor en viktig del av beredskapsarbeidet og krisehåndteringen (Engen et al., 2021, s. 324). Samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet i Norge er organisert etter fire sentrale beredskapsprinsipper, *ansvarsprinsippet, likhetsprinsippet, nærhetsprinsippet og samvirkeprinsippet* (Meld. St. 29 (2011-2012), s. 9).

Ansvarsprinsippet handler om at den myndigheten, virksomheten eller etaten som til daglig har ansvaret for et område i en normalsituasjon, også har ansvaret for de nødvendige beredskapsforberedelser og for å håndtere ekstraordinære hendelser i sitt ansvarsområde.

Dette prinsippet inkluderer også det at ansvarlig instans må ta stilling til hva som er akseptabel risiko, det vil si de risikoene som kan aksepteres basert på de verdiene som gjelder for samfunnet, hva som anses som akseptabelt kan endres over tid og variere fra område til område. Likhetsprinsippet går ut på at den organiseringen man operer med under kriser, skal i utgangspunktet være så lik som mulig den organiseringen man har til daglig.

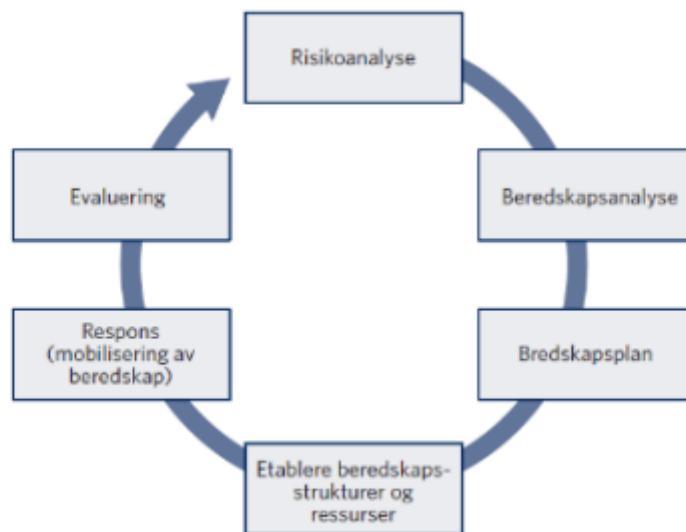
Nærhetsprinsippet handler om at kriser skal organisatorisk håndteres på lavest mulig nivå. Den som har størst nærhet til krisen, vil i de fleste tilfeller ha best forutsetning til å kunne

forstå situasjonen, og er derfor den som oftest er best egnet til å kunne håndtere den. Det siste og nyeste beredskapsprinsippet, er samvirkeprinsippet, dette prinsippet går ut på at myndigheter, virksomheter og etater har et selvstendig ansvar for å sikre seg et best mulig samvirke med andre relevante aktører og virksomheter i arbeidet med forebygging, beredskap og krisehåndtering (Justis- og beredskapsdepartementet, 2022).

Disse prinsippene skal følges uansett hvilket myndighetsnivå som krisen ledes fra, og det skal være oppmerksomhet på dem gjennom hele prosessen, fra beredskapsplanleggingen, responsen under akutfasen og gjenoppbyggingen og læringen i etterkant av kritesituasjonen (Engen et al., 2021, s. 325).

3.2.2 Beredskapsarbeid

Arbeidet med beredskap deles inn i ulike faser som vises i figuren under. Som det ble nevnt tidligere er beredskapsarbeid en kontinuerlig prosess, som aldri vil ha et ferdigstilt produkt. Gjennom blant annet analyser, erfaringer og evalueringer vil planverket oppdateres kontinuerlig.

Figur 4: Faser i beredskapsarbeid (Engen et al., 2021, s. 325)

Risikoanalyse er en systematisk prosess som er med på å beskrive eksisterende risikoer, hvor man som oftest tar utgangspunkt i identifiserte farer eller trusler som man kan stå ovenfor (Engen et al., 2021, s. 326). Risikoanalyser kan brukes for å «måle» størrelsen på farene og truslene som blant annet de samfunnskritiske funksjonene utsettes for, og måle systemenes evne til å møte disse. Komplette risikoanalyser omfatter årsaks- og konsekvensanalyser. En årsaksanalyse vil være med på å fastsette sannsynligheten for at en uønsket hendelse oppstår,

og en konsekvensanalyse vil gi en forståelse for hvilke konsekvenser og tap som de uønskede hendelsene vil medføre. Konsekvensene er gjerne uttrykt gjennom tap av liv, skade på mennesker, miljøødeleggelser og økonomiske tap (Njå et al., 2020, s. 284).

Beredskapsanalyse kan defineres som en systematisk fremgangsmåte for å identifisere, forstå og beskrive beredskapsløsninger med tilhørende krav (Eriksen et al., 2021, s. 18). En beredskapsanalyse omfatter altså en etablering av et register over uønskede hendelser av ulike omfang og størrelser, de hendelsene som vi skal etablere beredskap for å kunne håndtere (Lunde, 2014). Samtidig består analysen av spesifikke mål og krav som er nødvendig for nå ønsket respons ved de valgte uønskede hendelsene.

Som følge av resultatet av analysene og en kartlegging av ressursene dannes grunnlaget for beredskapsdokumentasjonen, da hovedsakelig beredskapsplanen. En beredskapsplan skal blant annet beskrive hvem som har ansvar for hva og hvor, samt når og hvordan beslutninger skal fattes når en uønsket hendelse først har oppstått. Denne planen beskriver også hvilken beredskap som er nødvendig for å kunne håndtere de definerte fare- og ulykkessituasjonene som er identifisert ved hjelp av analysene som er blitt gjort tidligere. Beredskapsplanen skal være med på å sikre at responsen er planlagt, forutsigbar, effektiv og koordinert under en krise (Engen et al., 2021, s. 327). Beredskapsplanen er ikke et endelig produkt, men blir beskrevet som et levende dokument, som oppdateres og tilpasses etter de behovene man etablerer seg gjennom blant annet erfaringer, evaluering og ny kunnskap.

3.2.3 Totalberedskap

Det er nedsatt en totalberedskapskommisjon av regjeringen hvor de skal vurdere hvordan de samlede beredskapsressursene kan benyttes best mulig. Arbeidet til kommisjonen skal leveres i juni 2023. Totalberedskapskommisjonen skal gjennomgå beredskapen i Norge, vurdere de styrker og svakheter som eksisterer i dagens systemer for beredskap. Videre skal kommisjonen også vurdere og fremme forslag til hvordan ressursene kan og bør innrettes for å utvikle samfunnssikkerheten og beredskapen i Norge, samt sikre en god samlet utnyttelse av de ressursene vi har for beredskap. Det ble oppfordret av regjeringen at kommisjonen bør inkludere sivilt-militært samarbeid i vurderingene sine, og i hvilken grad totalforsvaret kan ha et formål i totalberedskapen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2022).

Totalberedskap er et begrep som har blitt tatt i bruk de siste årene, og basert på kommisjonens arbeid kan det forklares som de samlede beredskapssystemene som kan benyttes under uønskede hendelser som påvirker kritiske samfunnsfunksjoner og kritisk infrastruktur.

Totalforsvaret og totalberedskap er ikke det samme, selv om konseptene kan virke som at de

er like. Totalforsvaret er en fellesbetegnelse for det militære forsvaret og den sivile beredskapen i Norge, og handler om den gjensidige støtten og samarbeidet mellom sivile og militære aktører for å forebygge, planlegge for, og håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig (DSB, 2018). Totalberedskapskommisjonens mandat omfatter hele samfunnssikkerhetsfeltet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2022), så det vil være naturlig at det nye totalforsvarskonseptet faller inn under kommisjonens arbeid om totalberedskap, da dette konseptet også handler om samarbeidet mellom militæret og sivilsamfunnet ved kriser i fredstid. Totalberedskap fokuserer på samfunnssikkerhetsproblemer, og hvordan beredskapsressursene kan finne hverandre og benyttes på best mulig måte når samfunnet står i en krise.

3.3 Krise

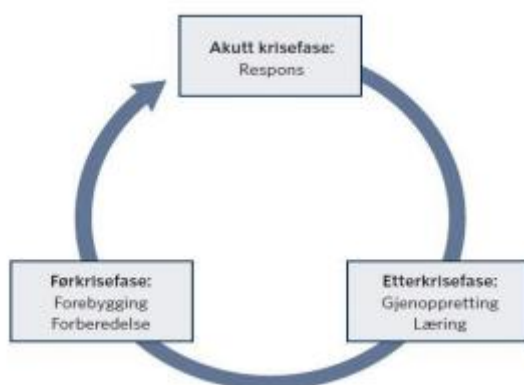
Krisebegrepet kommer fra det greske ordet *krisis*, som betyr en plutselig forandring eller avgjørende vendepunkt. En krise vil medføre endring fra normaltilstand, endringen kommer som følge av en uønsket, uheldig hendelse som skaper problemer som ikke kan løses av den ordinære organiseringen (Engen et al., 2021, s. 300). Selv om det arbeides mye med å forebygge kriser, oppstår noen kriser til tross for det arbeidet som er blitt gjort for å prøve å forhindre dem i å oppstå. De krisene som oppstår kan fremstås som noe fullstendig uventet (Turner, 1976), være hendelser som vi burde ha kunnet forutsett (Prince, 1920), eller hendelser som i utgangspunktet har et begrenset omfang, men som på grunn av skadeomfanget, utvikler seg til noe helt annet (Engen et al., 2021, s. 299).

En uønsket hendelse kan bli beskrevet som en ulykke, en krise eller en katastrofe. Det er omfanget av hendelsen som er med på å bestemme hva den skal karakteriseres som. En ulykke kan forstås som *«en uforutsigbar og ikke planlagt hendelse eller omstendighet som inntreffer uforutsigbart uten tydelig menneskelig intensjon eller observerbar årsak og som fører til tap eller skade»* (Hollnagel, 2004). Hollnagel bruker ord som uforutsigbar, menneskelig intensjon og tap eller skade for å beskrive en uønsket hendelse som ulykke, men disse ordene kan også beskrive en hendelse som krise eller katastrofe (Engen et al., 2021, s. 300). Sosiologen Charles Fritz (1961) sin definisjon er en mye brukt definisjon på hva en katastrofe er, han beskriver det som *«en hendelse, konsentrert i tid og rom, der fellesskap, eller en relativt selvforsynt underavdeling av et samfunn, utsettes for alvorlig fare og pådrar seg så store tap i forhold til sine medlemmer og infrastruktur at den sosiale strukturen er forstyrret og oppfyllelsen av alle eller noen av de grunnleggende funksjoner i samfunnet er forhindret»*. Definisjonen til Fritz beskriver en katastrofe som en hendelse som er avgrenset i

tid og rom, som medfører farer og tap i et samfunn, en hendelse som skaper forstyrrelser i den sosiale strukturen og gjør det vanskelig å opprettholde de grunnleggende funksjonene i samfunnet (Engen et al., 2021, s. 301). Sårbarhetsutvalget (NOU 2000: 24) definerte en krise som «en hendelse som har et potensial til å true viktige verdier og svekke en virksomhets evne til å utføre sine samfunnsfunksjoner». En annen definisjon på krise som har et større fokus på trusselen, tidspresset, usikkerheten og beslutningstakingen, vil beskrive en krise som «en alvorlig trussel mot strukturer, verdier og normer i et sosialt system som under tidspres og usikkerhet gjør det nødvendig å foreta kritiske beslutninger» (Rosenthal et al., 1989).

Basert på definisjonene av ulykker, katastrofer og kriser kan man forstå en ulykke som en hendelse som har et mindre omfang enn en krise, og vil som oftest kreve færre ressurser for å kunne håndtere dem. Samtidig kan en katastrofe forstås som en hendelse som har et større omfang enn en krise, og vil derfor kreve flere ressurser og en sterkere respons for å kunne håndteres. En krise kan forstås som en uønsket hendelse som gjerne krever mobilisering av regionale og lokale ressurser. For eksempel ved naturlige hendelser som ras og flom, hvor kommunene kan be om hjelp fra andre nærliggende kommuner eller statsforvalteren for å kunne håndtere hendelsen. I motsetning vil en katastrofe kreve respons på et nasjonalt nivå, og i noen tilfeller respons på et internasjonalt nivå.

Roux-Dufort (2007) avgrenset ikke en krise i tid og rom, han argumenterte for at kriser starter før selve hendelsen inntreffer, og at man derfor må se på krisen ut ifra et hendelsesforløp. Med denne forståelsen av krisebegrepet, kan krisen deles inn i flere faser, hvor hver av disse fasene innebærer at det iverksettes forskjellige tiltak for dem. Det å se på kriser på denne måten omtales som *det utvidede krisebegrepet* (Engen et al., 2021, s. 304). I det utvidede krisebegrepet deles kriser inn i en førkrisefase, akuttkrisefase og etterkrisefase.

Figur 5: Krisefaser som en sirkulær prosess (Engen et al., 2021, s. 305)

Turner (1978) forklarte førkrisefasen som den fasen hvor det er en økende sårbarhet, for eksempel gjennom latente feil som venter på de retter triggerne som er med på å tillate at en hendelse får manifestert seg. I denne fasen vil det være viktig å identifisere trusler og vurdere potensielle risikoer (Engen et al., 2021, s. 305). I det utvidede krisebegrepet sees den akutte fasen i sammenheng med det som skjer før hendelsen og det som skjer i etterkant (Engen et al., 2021, s. 305). Akuttkrisefasen er den fasen av krisen hvor hendelsen har fått manifestert seg, hvor energi utløses og viktige verdier står på spill. I denne fasen blir beredskapsressursene aktivert, og hendelsen håndteres til organisasjonens beste evne. Etterkrisefasen er den fasen som kommer etter at energien er blitt utløst, hvor denne energien har blitt håndtert. Fasen kan beskrives som en hvor man forbereder seg på den neste krisen, en krise som aldri har hendt før (Engen et al., 2021), ved hjelp av bedre planlegging, ressursinvestering også videre.

3.3.1 Typer kriser

Det eksisterer mange ulike typer kriser, men de kan hovedsakelig deles inn i ondsinnede handlinger og utilsiktede hendelser. Utilsiktede hendelser kan igjen deles inn i naturkatastrofer, forurensing, teknologiske kriser, sosiale kriser og politiske kriser (Engen et al., 2021, s. 311). Felles for disse er gjerne det at de ikke har en intensjon ved dem, hendelsene oppstår ikke med vilje, i motsetning til ondsinnede handlinger som har en intensjon. Naturlige hendelser og naturkatastrofer blir ofte forvekslet, en naturlig hendelse som flom og skogbrann kan ha positiv innvirkning på natur og miljø. Det er når disse naturlige hendelsene rammer lokalsamfunn og samfunnskritisk infrastruktur at de utvikler seg til å bli en naturkatastrofer (Engen et al., 2021, s. 311). Teknologiske kriser oppstår når det eksisterer feil i teknologiske systemer, og rammer gjerne befolkningen og lokalsamfunnet på forskjellige måter. Three Mile Island ulykken er et godt eksempel på en slik type krise, det var ingen menneskeliv som gikk tapt, men den skapte stor frykt i befolkningen. Forurensing er kriser som forbindes med en krise som er menneskeskapt, som oftest utilsiktede utslipp av ulike typer giftstoffer, tungmetaller, løsningsmidler og gasser skjer. Når slik forurensing er tilsiktet, vil det være miljøkriminalitet (Engen et al., 2021, s. 312). Politiske kriser er de uønskede hendelsene som får et politisk etterspill. Disse oppstår som oftest som følge av kritikk av samfunnets forebyggende og forberedende arbeid i tiden før en krise oppstår (Engen et al., 2021, s. 312). Koronapandemien er et godt eksempel på politisk krise, hvor det oppsto mye mistillit som følge av den politiske håndteringen av denne krisen. Sosiale kriser er

de krisene som for store sosiale konsekvenser (Engen et al., 2021, s. 312), eksempel på en sosial konsekvens kan være arbeidsledighet, som gjerne kommer som følge av en finanskrise.

Som nevnt er ondsinnede handlinger i motsetning til utilsiktede hendelser, hendelser som oppstår som følge av at noen har en intensjon med det å iverksette dem. Som oftest forbinder vi på miljøkriminalitet, ordinær kriminalitet, mafiavirksomhet, terrorhandlinger, dataangrep og krig når vi tenker på ondsinnede handlinger (Engen et al., 2021, s. 312). Dette er altså handlinger som har en agenda, enten de er politiske, religiøse eller økonomiske, de blir iverksatt for at dem som utøver handlingen får en fortjeneste av dem i en eller annen form.

Å dele krisetyper i utilsiktede hendelser og ondsinnede handlinger som dette viser hvor bredt krisebegrepet faktisk er, det er et begrep som kan bli brukt om mye, og det kan være vanskelig å etablere gode rutiner for effektiv forebygging av dem, samt håndteringen av dem (Engen et al., 2021, s. 313). Krisetypologier kan bli brukt til å klassifisere tydelige kategorier for enhver krise, som samtidig skal kunne være med på å ekskludere de andre kategoriene.

3.3.1.1 Krisetypologier

Utviklingen av en krise og hvordan vi responderer på den er påvirket av flere faktorer, vår forebygging og våre forberedelser påvirker hvor effektivt vi kan greie å håndtere krisene, og hvordan den vil utvikle seg (Engen et al., 2021, s. 313). På grunn av disse faktorene er det blitt utviklet flere måter å klassifisere krisene på, for å kunne hjelpe oss å forstå hvordan krisene vil utvikle seg og hvordan vi skal respondere. Kriser kan gjerne klassifiseres ut ifra hvordan vi forklarer årsaken til dem, som for eksempel gjennom Bad Apple-teorien til Dekker (2006). Denne teorien beskriver årsaken til en krise som menneskelig svikt, at systemer ville ha klart seg bedre hvis det ikke var for upålitelige mennesker.

En annen måte krise klassifiseres ut ifra, er deres forutsigbarhet og påvirkningsmulighet (Gundel, 2005). Krisens forutsigbarhet handler om i hvilken grad man kan forutse sted, tid eller måten den vil ramme oss (Engen et al., 2021, s. 315). En krises påvirkningsmulighet handler om de mulighetene vi har til å stanse utviklingen av krisen eller den muligheten vi har til å redusere konsekvensene av den (Engen et al., 2021, s. 316).

Kriser kan også klassifiseres etter utvikling- og avslutningshastighet. Denne måten å klassifisere kriser på, klassifiserer dem ut ifra hvor raskt krisene utvikler seg og hvor lang tid det tar før de avsluttes eller termineres ('t Hart & Boin, 2001). Noen kriser, som naturkatastrofer, utvikler seg raskt og manifesterer seg tydelig når de oppstår. Andre kriser utvikler seg langsomt, de kalles ofte som kryptende kriser. Slike kryptende kriser kan blant

annet være overforbruk av antibiotika (Engen et al., 2021, s. 317). Krisetypologien som klassifiserer kriser ut ifra utviklingshastighet og avslutningshastighet deler kriser inn i raskt brennende kriser, rensende kriser, lange skyggers kriser og sent brennende kriser. Raskt brennende kriser utvikler raskt og avsluttes raskt, skipsforlis og trafikkulykker kan være eksempler på slike kriser. Disse krisene har potensiale til å avdekke latente feil og sårbarheter i forkant, og kan derfor ha et politisk etterspill i en lengre periode etter at trusselen er over (Engen et al., 2021, s. 318). Rensende kriser, er kriser som utvikler seg langsomt, men avsluttes raskt. For eksempel fremvekst av kriminell virksomhet eller terrornettverk som har hatt mulighet til å utvikle seg over tid, som slås ned av myndighetene i landet (Engen et al., 2021, s. 318). Lange skyggers kriser er kriser som utvikler seg raskt og avsluttes langsomt, eksempler på slike kriser kan være en terrorhandling eller et jordskjelv. Disse krisene vil ramme oss raskt og uventet, og det kan ta lang tid å avslutte dem, da det for eksempel kan være tidkrevende å gjennomføre søk- og redningsaksjoner, og gjenoppbygging etter et jordskjelv (Engen et al., 2021, s. 318). Covid-19 kan også argumenteres som en lange skyggers krise, den utviklet seg relativt raskt når pandemien først kom til Norge, og vi måtte leve med de økonomiske, politiske og sosiale konsekvensene av denne pandemien i en lengre periode. Sent brennende kriser er kriser som manifesterer seg sakte, ofte uten en klar begynnelse, hvor det som oftest er en gradvis avslutning. Store komplekse humanitære kriser kan være eksempler på kriser som faller under denne typologien, i tillegg kan klimakrisen også klassifiseres som en slik krisetypologi, da dette er kriser som har utviklet seg over tid og vil ta lang tid å løse (Engen et al., 2021, s. 318).

		Utviklingshastighet	
		Rask	Lagsom
Avslutningshastighet	Rask	Raskt brennende kriser	Rensende kriser
	Langsom	Lange skyggers kriser	Sent brennende kriser

Figur 6: En typologi over krisers utviklingshastighet og avslutningshastighet (Engen et al., 2021, s. 318)

3.3.2 Krisehåndtering

Beslutningstaking i kriser er som oftest knyttet til det å begrense skadene av hendelsene. For å kunne oppnå dette krever det raskt mobilisering og implementering av beredskapsressurser for en rask håndtering av situasjonen (Njå et al., 2020, s. 191). Beredskapsarbeid har tidligere blitt definert som planlegging og trening, krisehåndtering er der imot handlingene som bli gjort når en krise har oppstått. Krisehåndtering kan defineres som «*den umiddelbare og påfølgende responsen, forberedt eller ad-hoc, når en krise har manifestert seg*». Ut ifra denne definisjonen betyr krisehåndtering de aktivitetene som iverksettes som en respons på en uønsket hendelse, hvor formålet er å gjenopprette en form for normalitet, få kontroll, og redusere konsekvensene av hendelsen for de viktige verdiene som liv og helse, miljø, materielle verdier og omdømme (Engen et al., 2021).

Krisehåndtering forgår gjerne over hierarkiske nivåer, strategisk, taktisk og operativ. Det strategiske nivået er den sentrale ledelsen i en organisasjon som har det øverste ansvaret for krisehåndteringen. I den andre enden er det taktiske nivået, som er den responsen på stedet der hendelsen har oppstått. Det operative nivået finnes operasjonsområdene, for eksempel operasjonssentraler, som har som hovedoppgave å blant annet koordinere responsen på skadestedet og videreformidle situasjonsbildet til det strategiske nivået (Engen et al., 2021, s. 344). Det finnes også et politiske nivå, men dette er mindre aktuelt for krisehåndteringssituasjoner (Lunde, 2019). Disse nivåenes ansvar og rolle i en krisehåndteringssituasjon baserer seg også på de beredskapsprinsippene som er nevnt tidligere i oppgaven.

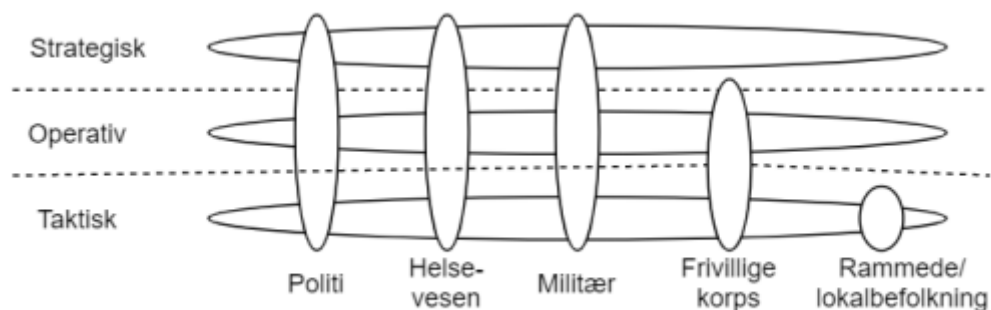
3.3.2.1 Situasjonsforståelse

God situasjonsforståelse blir av Forsvarets Forskningsinstitutt beskrevet som en forutsetning for å kunne ta gode og tidsriktige beslutninger. I møte med sammensatte og komplekse trusler vil muligheten for god situasjonsforståelse utfordres, dette kan forebygges ved hjelp av blant annet informasjonsdeling på tvers av etater, og en god oversikt over situasjonen. Det å danne situasjonsforståelse er en individuell egenskap, en egenskap som er avhengig av flere faktorer, for eksempel tilgjengeligheten for relevant informasjon om truslene, sårbarhetene og viktige samfunnsfunksjoner (Forsvarets Forskningsinstitutt [FFI], 2021).

Situasjonsforståelse kan også beskrives som evnen vi har til å oppfatte elementer i miljøet rundt oss til et gitt tidspunkt, for å forstå dens betydning. Forståelse av situasjonen er nært knyttet til beslutningstaking og utførelse, og regnes som en kritisk faktor for krisehåndtering og de beslutningene som blir tatt i en kritisk situasjon (Johnsen, B. H., u.å, s. 2).

3.4 Samvirke

Ved større og kompliserte kriser vil flere organisasjoner respondere på hendelsen, det er derfor et behov for at de jobber sammen. Dette vil være organisasjoner med ulike mandater og ressurser. På grunn av dette er man avhengig av en god koordinering og samstyring på tvers av de organisasjonene som responderer på krisen, og at disse organisasjonene greier å jobbe godt sammen på tvers av organisasjonsgrensene på alle nivåer, fra det taktiske og operative til de strategiske nivåene (Engen et al., 2021). Det er dette samarbeidet og samstyringen mellom disse organisasjonene som er samvirke, og består av en form for vertikal informasjonsutveksling og horisontal koordinering internt i organisasjonen, og mellom organisasjoner og etater.

Figur 7: Skisse over vertikal informasjonsutveksling og beslutningsstrukturer og horisontal koordinering. Basert på Engen et al., 2021, s. 353

Samvirket mellom militære og sivile aktører er ifølge boken *Det nye totalforsvaret* (Norheim-Martinsen, 2019), at Forsvaret i all hovedsak skal forholde seg til kommuner, statsforvaltere, politidistriktene, Politidirektoratet og DSB. I samtlige kommuner har Heimevernet blitt pålagt å stille liaisons, som møter beredskapsaktørene i de enkelte kommunene. Hos statsforvalterne møter heimevernets representanter i beredskapsrådet, her er det hovedsakelig distriktssjefen for heimevernet som møter. Disse møtene tar utgangspunkt i eksisterende risiko- og sårbarhetsanalyser for å koordinere fremtidig innsats, med formål å gjøre responsen så god som overhodet mulig ved neste krise. Politidistriktene gjennomfører informasjons- og koordineringsmøter ved den lokale redningssentralen [LRS], på disse møtene sender Forsvaret liaisons fra HV-distriktet til den lokale redningssentralen. Formålet med disse møtene som Forsvaret er deltakende i, er å forebygge hendelser, men samtidig fungerer det som nettverksbygging (Norheim-Martinsen, 2019).

3.5 Rolle og ansvar

En rolle kan defineres på flere måter, en definisjon på en rolle kan være det en skuespiller eller en annen utøver skal fremføre på for eksempel en scene, ordet rolle brukes også innen samfunnsvitenskapen. Innenfor sosiologi og sosialantropologi kan en rolle defineres som de normene og forventningene som er knyttet til en oppgave, stilling, relasjon eller gruppe i samfunnet (Store Norske Leksikon [SNL], 2021). I boken *Samfunnssikkerhet* defineres rolle som de forventningene som man har til noen i en gitt situasjon, rolle vil derfor ikke kunne bli fullstendig beskrevet av dem som er i posisjonen selv (2020, s. 372). Rollekonflikt vil oppstå når det oppstår motstridende krav og forventninger (SNL, 2021), for eksempel vil politiet i fredstid forventes å opprettholde lov og orden, men oppstår krigsskueplass vil det fortsatt være en forventning knyttet til deres rolle om å opprettholde lov og orden, samtidig som at det er en forventning om at de skal bistå Forsvaret.

Ansvar er et flertydig ord, som kan benyttes om flere forskjellige begreper og skilles ofte mellom juridisk og moralsk ansvar. I denne oppgaven så vil ansvar benyttes i forhold til forpliktelse, en forpliktelse vil si at en har noe å stå til rette for, gjøre rede for eller bære utgiftene for (SNL, 2021). For eksempel i totalforsvaret så har regjeringen det øverste ansvaret for å ivareta samfunnssikkerheten og statssikkerheten, de sivile myndighetene og aktørene har som ansvar å ivareta samfunnssikkerhet og Forsvaret har som primæroppgave å hevde Norges suverenitet, samt forsvare landet og ivareta statssikkerheten (Statsforvalteren, u.å).

I denne oppgaven vil rolle handle om de forventningene som er knyttet til aktørene i totalforsvaret, hva andre forventer av dem og hva de selv forventer av seg selv i totalforsvaret. Ansvar vil i oppgaven handle om de forpliktelsene som aktørene har i totalforsvaret, hva er normer, regler eller autoriteter sier at de skal gjøre i totalforsvaret.

4. Metode

I denne delen av masteroppgaven vil de metodiske valgene for gjennomføringen av oppgaven bli presentert. Til å begynne med vil det overordnende forskningsdesignet for oppgaven bli gjort rede for, fulgt av en forklaring og begrunnelse av hvilke metoder som vil bli brukt for datainnsamlingen til prosjektet. Dette kapittelet av oppgaven vil ta for seg og forklare de typene data som er brukt i prosjektet, samt de metodene som er brukt for å samle inn disse. Kapittelet vil avrundes med en refleksjon rundt de eventuelle utfordringene som har oppstått, som har måtte blitt håndtert i løpet av arbeidet. Helt til slutt i kapittelet vil det bli forklart hvordan det er blitt fokusert på å sikre validitet og reliabilitet for oppgaven.

4.1 Valg av problemstilling

Når en problemstilling skal formuleres må den være så presis at den lar seg belyses ved bruk av samfunnsvitenskapelig metoder. Problemstillingen kan være konkret og avgrensede, eller generell og omfattende, men hovedformålet til problemstillingen må være at den stiller spørsmål til hvem og hva som skal undersøkes (Johannessen et al., 2016, s. 54).

Problemstillingen som er valgt for denne oppgaven kommer av et ønske å se nærmere på roller og ansvar innenfor totalforsvaret, et konsept som har fått et nytt liv de siste årene. Studenten har et ønske å undersøke om aktørene i totalforsvaret forstår de forventningene og forpliktelsene som dem selv har i totalforsvaret, men også i hvilken grad de forstår de forventningene og forpliktelsen som andre aktører har i totalforsvaret. Er det et samsvar mellom forståelsene av egne og andres roller og ansvar i totalforsvaret, eller er det et sprik. Samtidig ønsker studenten gjennom forskningsspørsmålene å se nærmere på forståelsen av totalforsvaret, og om aktørene trener på å løse kriser ved å ta i bruk totalforsvaret. Totalforsvaret er et konsept som har endret seg siden andre verdenskrig, og et konsept som studenten selv ikke har hørt mye snakk om før de siste årene, som er hovedgrunnen til at oppgaven handler om totalforsvaret.

4.2 Forskningsdesign

Denne masteroppgaven er det gjennomført intervju av aktører fra de sivile sektorene og den militære sektoren, det legges vekt på en komparativ metode hvor den empirien som blir samlet inn gjennom intervjuene vil bli sammenliknet med hverandre. De svarene, oppfatningene og forståelsene som informantene deler vil bli systematisk sammenliknet med hverandre for å besvare problemstilling og forskningsspørsmålene. De enkelte enhetene som blir studert vil studeres hver for seg, men på så lik måte som mulig, slik at deres svar,

oppfatninger og forståelser av roller og ansvar i forhold til Totalforsvaret kan enklere sammenliknes med hverandre. Intervju er blitt valgt som forskningsdesignet for denne oppgaven, valget falt på intervju på grunn av den fleksibiliteten som et slikt forskningsdesign tilbyr. Intervju er en kvalitativ forskningsmetode, hvor formålet er å få innsikt og dybdekunnskap om blant annet hendelser, hendelsesforløp, meninger og beslutninger. Måten problemstillingen og forskningsspørsmålene er utformet er i stor grad med på å gjøre at oppgaven er ute etter svar som hovedsakelig basere seg på informantenes oppfatninger og forståelser, og er grunnen til at intervju er blitt valgt som metode for innsamling av data.

Bruken av dette forskningsdesignet kan også kritiseres fordi intervju kan bli knyttet til en manglende mulighet for generalisering. Det stilles spørsmål til om man kan trekke generaliserende konklusjoner basert på studier som baserer seg på oppfatninger og forståelser, men for denne oppgaven kan dette forskningsdesignet benyttes, da den ikke har som formål å generalisere de funnene som blir gjort. Aktørene som er deltakende i forskningen er fra et avgrenset geografisk område (Agder Fylkeskommune), på grunn av dette vil det ikke hevdes at funnene vil være gjeldene for andre deler av landet. De faktiske pliktene som noen av aktørene har kan være generaliserbare, da disse pliktene gjerne er forankret gjennom diverse lover, forskrifter og veiledere, og vil derfor kunne være gjeldene for andre i lignende posisjoner uavhengig av geografiske områder. Formålet med denne oppgaven er å finne ut om det eksisterer et skille mellom de sivile sektorene og den militære sektorens forståelse av roller og ansvar i totalforsvarskonseptet, det vil derfor være naturlig å benytte seg av en abduktiv forskningsstrategi. Det eksisterer en form for hvorfor-spørsmål i forskningen, som forsker vil denne forskningsstrategien kunne produsere en forståelse, og ikke en forklaring på spørsmålene. En slik metode har som hensikt å inkludere meninger og fortolkninger, motiver og intensjoner som mennesker bruker, som kan ha vært med på å påvirke oppførselen deres, og i denne sammenhengen forståelsen deres.

4.3 Datainnsamling – Kvalitativ tilnærming

Vitenskap er en undersøkelse, og det er viktig at denne undersøkelsen foregår i den faglige konteksten som består av fagets kunnskap, metoder og teori, som er forankret i fagets litteratur (Rienecker & Jørgensen, 2013, s. 21). Vitenskap bygges på utviklingen av teorier, hypoteser og konklusjoner som baserer seg på en observerbar virkelighet (Gilje & Grimen, 2013). Den observerbare virkeligheten kan være erfaringsdata som for eksempel sanseinntrykk som beskrives som kvalitative data, eller kvantitativ data som lar seg kvantifisere i målbare størrelser. Dataene som samles inn, kan grovt sett deles inn i kvalitative

og kvantitative data. Kvantitative data er de dataene som kan uttrykkes som tallfestede verdier eller størrelser, mens kvalitative data er data som gjøres rede for og tolkes i form av tekst eller visuelle virkemidler (Denscombe, 2014).

I denne masteroppgaven vil en kvalitativ tilnærming bli benyttet for innsamlingen og analysen av data, valget av denne tilnærmingen kommer av naturen til den valgte problemstillingen og forskningsspørsmålene. Problemstillingen og forskningsspørsmålene er fremstilt på en slik måte at det ikke er naturlig å bygge datainnsamlingen på en kvantitativ tilnærming hvor tallfestede verdier samles inn og analyseres. De er formulert på en slik måte at en kvalitativ fremstilling og drøfting vil være mest hensiktsmessig for å kunne besvare dem på en god og tilfredsstillende måte. Basert på problemstillingen og forskningsspørsmålene er det hensiktsmessig og naturlig å benytte seg av erfaringsdata som for eksempel deltakende observasjoner, intervjuer, fokusgrupper, også videre. Som nevnt er intervju valgt som metode for datainnsamlingen, og vil benyttes for å samle inn data om aktørenes oppfatninger og forståelser i forhold til problemstillingen og forskningsspørsmål.

Intervjuene som oppgavens empiri vil bygge seg på vil være gjennomført med hjelp av en semistrukturert intervjuguide, og intervjuene vil bli gjennomført av representanter fra de sivile sektorene og den militære sektoren som har tilhørighet i Agder, for å kunne samle inn data som er relevant i forhold til problemstillingen og forskningsspørsmålene. Aktørene fra den sivile sektoren som vil bli intervjuet vil komme fra Kristiansand Kommune eller Agder Fylkeskommune, disse informantene vil både representere den offentlige og den private sektoren i kommunen. Informantene fra den militære sektoren vil komme fra HV-08, som er heimevernsdistriktet til Agder og Rogaland, og fra Luftforsvarets skolesenter Kjevik, som er det eneste gjenværende militære avdelingen i Agder.

Siden metoden som blir brukt for datainnsamlingen er kvalitativ, vil det bli gjennomført en kvalitativ analyse. En kvalitativ analyse innebærer som oftest en fortolkning av empirien, enten en fortolkning av hva informantene som deltar i intervjuene sier, hva som står i dokumentene eller hva som blir observert. I denne oppgaven vil hensikten være å tolke hva intervjuinformantene sier om deres forståelse av roller og ansvar hos de sivile sektorene og den militære sektoren, og undersøke og tolke hvorfor det er et samsvar eller ikke mellom sektorenes forståelser. Det vil også, ut ifra de funnene som kommer ved hjelp av intervjuene bli tolket hvorfor et skille eventuelt har kunnet oppstått mellom sektorene og deres forståelse av roller og ansvar.

4.3.1 Semistrukturert intervju

Metoden som blir brukt i denne masteroppgaven for å samle inn dataene er semistrukturerte intervju, og det er disse intervjuene som blir gjennomført som vil være hovedtyngden av det forskningen skal bygges på. Hvor mye samtalen styres av forskeren under et intervju er avhengig av hvorvidt intervjuene blir gjennomført strukturert, semistrukturert eller ustrukturert. For denne oppgaven er det valgt å gjennomføre semistrukturerte intervju for å samle inn data. Ved semistrukturerte intervju er forskeren i liten grad avhengig av en liste faste spørsmål, spørsmålene i et semistrukturert intervju er gjerne åpne og spørsmålene som blir stilt har som formål å oppmuntre informantene til å diskutere og reflektere over egne svar. Et semistrukturert intervju åpner derfor opp for en større grad av fleksibilitet i forhold til hvordan spørsmålene stilles av forskeren og når spørsmålene blir stilt. Dette er en av grunnene til at denne intervjuemetoden er mest brukt innen kvalitativ forskning, og er grunnen til at den er blitt valgt for denne oppgaven.

Når intervju blir benyttet som en forskningsmetode er det viktig å huske at man har med mennesker å gjøre, informasjonen som informantene kommer med er gjerne farget og påvirket av egne syn, bakgrunnene deres og hvordan de selv husker hendelser, i tillegg kan det også være påvirket av hvordan informantene tar til seg og forstår informasjon. Denne utfordringen kan blant annet håndteres ved hjelp av supplementerende kilder og metoder for innsamlingen av data. Samtidig kan disse utfordringene håndteres gjennom kontrollspørsmål eller intervju av flere personer (Denscombe, 2014). I denne oppgaven vil informantene som intervjues være fra forskjellige sektorer, bedrifter også videre, så denne utfordringen vil forsøkes å bli håndtert gjennom intervju av flere personer, slik at funnene og konklusjonen ikke baserer seg på enkeltpersoners forståelser og opplevelser. Under intervju, da også semistrukturerte intervju, er det viktig at en er oppmerksom på hvilken effekt man kan ha som forsker på de svarene som blir gitt av informantene, og være oppmerksom på at forsker ikke skal ha mulighet til å påvirke svarene på en slik måte at informantene gir de svarene som forskeren vil høre og ikke gir oppriktige svar.

Målet ved å bruke intervju som en metode for datainnsamlingen er å få svar på problemsstillingen og forskningsspørsmålene direkte fra de sektorene som spørsmålene omhandler. Det vil benyttes av åpne spørsmål, spørsmålene vil være formulert på en åpen måte for å bidra til at forsker og informanter videre kan spinne på og reflektere over enkelte svar for å kunne få forhåpentligvis kunne gi mer utfyllende svar på disse spørsmålene, noe som er i tråd med semistrukturerte intervju. Det er blitt utformet en intervjuguide som vil bli

benyttet under intervjuene, dette er vedlagt som et vedlegg i slutten av denne masteroppgaven. Guiden består av en innledning, hvor tema for oppgaven presenteres for informantene, samt en begrunnelse for valget av tema og hensikten med oppgaven. Intervjuguiden består av fire forskjellige temaer; totalforsvaret, roller og ansvar, samvirke og krisehåndtering, de har alle som hensikt å være med på å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene i prosjektet, og er blitt formulert på en slik måte at de oppfordrer til diskusjon og refleksjon. Siden intervjuene som gjennomføres er semistrukturerte er det ikke nødvendigvis slik at alle spørsmålene i intervjuguiden vil bli benyttet i intervjuene, det er avhengig av hvilken vei samtalen går og om de må benyttes for å få videre svar på det forskningen er ute etter.

4.4 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet og validitet kan beskrives som tester som er med på å vurdere kvaliteten på den forskningen som blir gjennomført (Yin, 2018). Reliabilitet og validitet er noe som er viktig at forskeren har i tankene gjennom hele arbeidet med forskningsprosjektet, det vil være med på å forsikre at kvaliteten på arbeidet er godt. Testingen av reliabilitet og validitet vil som oftest skje parallelt med den innsamlingen av data og den analysen av data som blir gjort, samt arbeidet med utviklingen av forskningsdesignet.

Reliabilitet dreier seg hovedsakelig om etterprøvbarehet, det betyr at målet med testingen av reliabilitet dreier seg om muligheten for en annen forsker å oppnå et liknende resultat ved å benytte seg av de samme metodene. For denne masteroppgaven vil det være lite hensiktsmessig å teste reliabiliteten, det er for mye variasjon i de sektorene som skal intervjues at det vil være utfordrende å kunne teste etterprøvbareheten hos andre liknende sektorer fra for eksempel andre deler av landet. Dette er en generell utfordring å teste reliabiliteten til kvalitativ forskning, og det er vanskeligere å teste reliabiliteten innen kvalitativ forskning en kvantitativ forskning da det er kan være svært utfordrende for andre forskere å få til å gjenskape det opprinnelige prosjektet (Denscombe, 2014). Det vil derfor være viktig når kvalitative metoder blir brukt som forskningsmetode å dokumentere gjennomføringen av prosjektet, og følge de anbefalte retningslinjene og prosedyrene. For dette prosjektet vil datainnsamlingsprosessen dokumenteres for å sikre reliabilitet, i tillegg vil det dokumenteres hvordan de innsamlede dataene har blitt analysert og tolket. Det er ønskelig at dette prosjektet skal kunne gjenopptas av andre forskere, og at de vil ha mulighet til å kunne oppnå liknende resultater, derfor er det nødvendig at reliabiliteten sikres ved å dokumentere prosessene som blir gjort slik at prosjektet kan gjenopptas.

Validitet handler om det å gjøre en vurdering av hvorvidt dataen som er innsamlet er nøyaktig og passende, validitet handler om det å sjekke gyldigheten til dataene og om informasjonen som er samlet inn stemmer og er korrekt i forhold til realiteten. Å sikre validitet kan også være utfordrende i kvalitativ forskning, det kan være utfordrende å bevise at informasjonen som er samlet inn stemmer overens med realiteten (Denscombe, 2014). Dette kan håndteres ved å blant annet undersøke kildenes kredibilitet, og forsikre seg om at dataene som er samlet inn blir riktig formidlet i oppgaven. For å sikre validiteten for denne oppgaven, vil siste utkast av oppgaven bli sent til informantene som har deltatt på intervju for gjennomgang, dette vil bli gjort for å forsikre at informasjonen som er gjengitt og tolket ikke blir fremstilt på en måte som er feilaktig, og ikke stemmer overens med de dataene og informasjonene som er blitt gitt. Validitet handler også om dataene som er samlet inn faktisk svarer på det forskeren spør om, at de faktisk svarer på problemstillingen. Intervjuguiden som har blitt utformet vil ha som hensikt å være med på å sikre dette, den baserer seg på forskningsspørsmålene og problemstillingen. Dataene som er samlet inn i dette prosjektet kommer fra informanter som arbeider i både regionale og nasjonale myndigheter, og informantene er derfor ansatte i stillinger hvor det er naturlig å ha kunnskap til temaet som forskningen undersøker, så antakelsen er derfor det at informantene som er deltakende i forskninger kommer med informasjon som kan stemme overens med realiteten. Det må påpekes på grunn av mengden informanter vil studenten ikke konkludere med at empirien stemmer helt overens med realiteten, men på bakgrunn av deres yrker er det tenkelig at det kan ha kredibilitet og gjenspeile realiteten til en viss grad.

5. Empiri

I denne delen av oppgaven vil de innsamlede empiriske dataene presenteres, som har fremkommet gjennom de kvalitative intervjuene som er blitt gjennomført av de relevante aktørene for totalforsvaret i fra Agder. Disse aktørene er fra blant annet lokale og regionale myndigheter, det private næringslivet og Forsvaret, og empirien som er blitt samlet inn er basert på informantenes egne erfaringer. Informantene som har vært deltakende i intervjuene har en tilhørighet til Kristiansand eller Agder, da gjennom de organisasjonene informantene arbeider for, de har også som følge av jobben sin en forpliktelse og forventning knyttet til totalforsvaret. Strukturen av denne delen av oppgaven vil basere seg på forskningsspørsmålene og problemstillingen som det er blitt gjort rede for i kapittel en av oppgaven, og vil med dette deles inn i fire del kapitler. Til å begynne med vil det bli gjort rede for funnene knyttet til totalforsvaret som konsept i Norge, og den utviklingen som konseptet har hatt i Norge, hva det var ment til å være, hva konseptet betyr i dag og hva de tror fremtiden til konseptet vil være. Så vil det bli gjort rede for hvordan informantene definerer sin egen rolle i totalforsvaret og hvilket ansvar de har. Tredje del kapittel vil gjøre rede for empirien knyttet til hvordan aktørene trener sammen, hvilket fokus det er på samvirke og krisehåndtering i Agder. Og avslutningsvis vil empirien knyttet til forståelsen av andre aktørers rolle og ansvar i totalforsvaret bli gjort rede for. Som et forsøk på å gjøre det så ryddig som mulig vil informantene hovedsakelig bli referert til etter nummer, det var i alt 7 informanter deltakende i forskningen, og nummereringen er satt som følge av hvilken rekkefølge de ble intervjuet.

5.1 Forskningsspørsmål 1: Hvordan har totalforsvarskonseptet utviklet seg i Norge?

For å belyse dette forskningsspørsmålet ble informantene spurt spørsmål rettet mot totalforsvaret. Tema 1 for intervjuguiden fokuserte på totalforsvaret, hva totalforsvaret er og hvordan totalforsvaret har utviklet seg fra andre verdenskrig når konseptet ble utviklet til i dag. Presentasjonen av empirien for dette forskningsspørsmålet vil vise til de funnene som er innsamlet gjennom spørsmålene og diskusjonene som kom gjennom tema 1 av intervjuet. Til å begynne med vil det vises til funnene i forhold til historien til totalforsvaret, hva konseptet var ment til å være, fulgt opp med hva konseptet har utviklet seg til i dag. I tillegg vil de empiriske dataene knyttet til skillet mellom statssikkerhet og samfunnssikkerhet vises til i denne delen av kapittelet, og informantenes uttalelser i forhold til den gjensidige avhengigheten som eksisterer blant aktørene på Sørlandet. Målet med dette er å kartlegge hva

informantene legger i totalforsvarskonseptet, hva det betyr, hvordan og hvorfor konseptet har utviklet seg, og hvor avhengig aktørene er av hverandre for å kunne løse uønskede hendelser.

5.1.1 Historien til totalforsvaret i Norge

Som nevnt ble totalforsvarskonseptet i Norge utviklet under andre verdenskrig, hvor hovedtanken var at de ressursene som eksisterte i sivil samfunnet skulle kunne tas i bruk for å støtte opp under militæret. Siden den tid har dette begrepet hatt en utvikling fra å historisk sett handle om hvordan det sivile samfunnet skulle støtte militæret, til å være et nyere og moderne konsept som er en fellesbetegnelse for det militære Forsvaret og den sivile beredskapen i Norge. Begrepet omfatter i dag den gjensidige støtten og samarbeidet mellom de sivile sektorene og den militære sektoren, for å forebygge, planlegge for, og håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig (DSB, 2018).

I forhold til den utviklingen som totalforsvaret har hatt har de fleste informantene, hvis ikke alle, samme forståelse for hvordan konseptet har utviklet seg. Fra å være et konsept som handlet om hvordan sivil samfunnet skulle bidra med sine ressurser for å støtte militæret, til den gjensidige støtten og samarbeidet mellom Forsvaret og sivil samfunnet i dag. Informant 5 nevner blant annet at «... utviklingen har jo vært fra at det var at det sivile skulle støtte militæret, ikke sant? ... totalforsvaret nå har jo blitt en mye mer sånn glidende overgang som at militæret skal støtte det sivile apparatet når de sivile ressursene er uttømt ...».

Informantene beskriver at hensikten med konseptet var å benytte seg av alle de ressursene som eksisterte i Norge, for å styrke forsvarsevnen til Norge i en verden preget av krig, og fare for fullskala krig med den kalde krigen. Samtidig som de beskriver hva hensikten med konseptet var ment til å være når konseptet ble etablert, er de fleste informantene enige om at i dag er totalforsvaret den gjensidige støtten og samarbeidet mellom de sivile sektorene og den militære sektoren.

Gjennom de innsamlede dataene fra intervjuene kan utviklingen av totalforsvaret i Norge knyttes til det som skjedde i verden på midten av 90-tallet til begynnelsen av 2000-tallet. De snakker om en hverdag som ikke lengre var preget av krig og konflikt, og faren for dette, en tid hvor det ble et større fokus på kriser og hendelser som oppstår i fredstid. For eksempel nevner informant 1 at det i Norge nesten utviklet seg en tro på en evigvarende fred på midten av 90-tallet, vedkommende uttalte at «... andre verdenskrig og den kalde krigen som fulgte var vel kanskje dimensjonerende for innretningen av forsvaret, slik de liker å kjenne det. ... midten av 90-tallet så var det vel en stor tro på en evigvarende fred nesten, og etter 9/11, altså terrorangrepene i New York i 2001, så fikk vi jo egentlig fokus på utenlandsoperasjoner,

og at det var slik Forsvaret skulle innrettes.». Fokuset på å bygge opp beredskapen i Norge for å kunne håndtere hendelser og kriser i fredstid, kan ifølge informanten bli forklart av at det på denne tiden var USA som fungerte som en premissleverandør for stabilitet og sikkerhet til den vestlige delen av verden. USA blir beskrevet av informanten som en premissleverandør på tidlig 2000-tallet som følge av 9/11 terrorangrepet i New York, hvor flere passasjerfly ble kapret og to av dem krasjet inn i Twin Towers. Flere av informantene forklarer at denne hendelsen medførte en økning av militære operasjoner i utlandet hvor Norge var deltakende, for eksempel i Afghanistan, Mali, Sør-Sudan og Irak (Forsvaret, u.å). Hendelsen i New York sparket i gang kampen mot terrorisme og ekstremisme, samtidig som det ble et større fokus på å bygge opp beredskapen for å kunne håndtere større ulykker og naturlige hendelser i Norge.

Historisk sett har totalforsvaret handlet om å løfte militæret, slik at de kunne håndtere konflikter og kriser ved å benytte seg av både de militære virkemidlene som Norge har, og sivile ressursene som eksisterer, for den militære sektoren kan ikke håndtere situasjonen alene. Flere av informantene nevner også at i militære konflikter i dag blir befolkningen påvirket i større grad enn tidligere, sivilbefolkningen er mer utsatt og sårbar. Informant 2 nevner for eksempel Napoleons krigene, *«... det var enkelt da å løse konfliktene på et stort jorde utenfor byen, de sivile var ikke involverte og det var enkelt og håndterbart, det var blå og røde uniformer, så man hvilken uniform som stod igjen til slutt, ... rød side vant og innbyggerne hadde ny sjef.»*. Andre verdenskrig og den spanske borgerkrigen er eksempler som blir nevnt i intervjuene, disse konfliktene påvirket sivilbefolkningen i større grad. Sivilbefolkningen ble rammet på en annen måte enn tidligere under disse konfliktene, og at denne endringen var en av katalysatorene for at det vokste frem et totalforsvar i Norge.

Som følge av den utviklingen som trusselbildet har hatt i Norge så har Forsvaret hatt en nedbygging, hvor mange av Forsvarets ressurser har blitt benyttet til internasjonale operasjoner. Det har ikke kun vært Forsvaret som har hatt en nedbygging som følge av denne utviklingen, det har også vært en nedbygging av totalforsvaret i sin helhet og med dette, totalforsvarsevnen. Flere av informantene forteller at det nok har vært lite fokus på totalforsvarskonseptet, og at det har vært et fokus på samvirke og samhandling hos de sivile aktørene, i tillegg til det å bygge opp beredskapen til hver enkelt aktør. Det blir i flere av intervjuene nevnt dette med at totalforsvaret oppleves som å være et glemt konsept, og at det er aktører som ikke er klar over hva totalforsvaret innebærer og betyr for dem. For eksempel nevner informanten 7 at *«mange av de andre etatene har jo blitt konkurranseutsatt og privatisert, solgt til private og så videre, eller blitt aksjeselskaper ... og det har skjedd*

parallelt med en tid hvor forsvaret av Norge ikke var så aktuelt og Forsvaret var mer fokusert på å produsere styrker til å bidra i operasjoner i utlandet, sånn at man hadde kanskje ikke fokus på hverken det å planlegge eller legge planverk eller å trene da ... også svinger jo det den veien nå at Forsvaret av Norge er aktualisert og så trenger man da å vekke det her til livet, man så jo plutselig når man skulle ha den NATO øvelsen Trident Juncture i 2018 at det her klarer jo ikke Forsvaret å løfte alene, her må vi vekke de andre i totalforsvaret, ... men inntrykket utenfra er jo at det virker litt overraskende...». Det har vært et stort fokus hos Forsvaret at Norge skal bidra i internasjonale operasjoner de siste årene, som er en del av forpliktelsene som Norge har gjennom å være medlemsland av FN og NATO. Selv om dette har vært fokuset, nevner informantene at den endringen som vi ser i dag, med de sammensatte truslene, gjør at det er et økende behov for å vekke totalforsvaret igjen. Vekke aktørene fra dvalen, som har glemt konseptet eller ikke er klar over hvilket ansvar de har, for å øke og stryke totalforsvarsevnen til Norge igjen slik at vi kan håndtere de situasjonene som truer oss i dagens samfunn.

Samtidig som Forsvaret har fokusert på dette med internasjonale operasjoner og forpliktelser, nevner blant annet informant 7 at næringslivet i Norge har blitt mer og mer privatisert. Som nevnt tidligere i oppgaven så har private aktører fått et større ansvar i forhold til samfunnssikkerhet og da også statssikkerhet, flere kritiske funksjoner og kritisk infrastruktur har gått fra å være underlagt statlige aktører, til å nå være eid av private selskaper. For eksempel stiller informant 7 spørsmål rundt om de aktørene som må inn på banen for å støtte Forsvaret er klare over sin rolle i totalforsvaret, og har et inntrykk av at det virker litt overraskende på dem at Forsvaret har bruk for dem, spesielt de aktørene fra det private næringslivet. Beredskap er en kostnad og «... uansett hvordan du ser på det, det er jo noe du ikke trenger og egentlig håper på at du ikke kommer til å trenge ...». Det å vedlikeholde beredskapen er også en kostnad, det er dyrt å drive med beredskap og det er ikke alt som man trenger eller vil får bruk for. Informanten nevner at beredskapsarbeid krever at det må gjøres noen prioriteringer. Som eksempel bruker informanten brannforsikring til bolig som en beredskap som man egentlig kan droppe for å effektivisere økonomien eller reforhandle, men som på lang sikt kanskje ikke er så lurt. Slike økonomiske beslutninger tar enhver aktør, for å effektivisere sin egen økonomi. Det er andre informanter som nevner at når det kommer til beredskap så er det risikoer som det prioriteres for og risikoer som det ikke prioriteres for, da gjerne på bakgrunn av sannsynlighet og konsekvens. Det er ikke alle beredskapstiltak som vil treffe, og de fleste aktører har ikke kapasitet eller penger til å satse på alt, så på grunn av dette

må det gjøres en vurdering av hva som er nødvendig og hva som ikke er nødvendig, så håper man på at det er nok for å forebygge og håndtere uønskede hendelser. Informant 4 nevner blant annet at for flere kan det være komplisert å velge å prioritere beredskapen, i større selskap er det for eksempel ofte et spørsmål om selskapet skal prioritere produktutvikling eller beredskap.

Informantene forklarer at totalforsvaret var et konsept som ble utviklet under andre verdenskrig, i en tid preget av krig og statlige konflikter, og at det er et konsept som ble utviklet for å kunne møte en invasjon eller andre statlige konflikter. På denne tiden var fokuset ensidig, og handlet kun om hvordan det sivile samfunnet kunne støtte Forsvaret i krise/krig. Som eksempel forklarer informant 6 det tidligere totalforsvaret som følgende, «... så ble det jo den kalde krigen, og da utviklet man et helt annet eller et delvis annet system som var mer basert på mobilisering og rekvisisjon, sånn at man var helt sikker på at Forsvaret fikk tilgang på det de trenger, både av personell og materiell i tilfelle det skulle bli en form for krig.». Mobiliseringen og rekvisisjonene var etablert gjennom en streng beredskapslovgivning, men som på mange måter ble lite brukt i den tiden, og man greide ikke å holde planverket i livet. Som nevnt, uttalte informant 1 at det var tro på en evigvarende fred, andre informanter forteller også at det ble fredeligere og fredeligere i Norge, som medførte at blant annet Sivilforsvaret begynte å fokusere på fredstids hendelser, i motsetning til de oppgavene og det ansvaret Sivilforsvaret har i krigstid. Det ble for eksempel større fokus på å gi bistand til å håndtere skogbrann, bidra i leiteaksjoner og redningsoppdrag, hendelser som oppstår i fredstid. Informantene forklarer at totalforsvaret har gjennom årene gått fra å ha et fokus på krigshendelser, til å ha et fokus på ulike fredstidshendelser. Fra et fokus på statssikkerhet, og det å beskytte og ivareta Norges landegrensener og suverenitet, til samfunnssikkerhet, forbedre samfunnets evne til å verne seg mot og håndtere uønskede hendelser.

Informantene beskriver utviklingen av totalforsvaret på ulike måter, men essensen er den samme. De snakker alle om hvordan trusselbildet endret seg etter den kalde krigen, et land som var preget av krig og konflikt, ble fredeligere og det ble en slutt på statlige konflikter, i hvert fall en tro på at disse konfliktene var over. De beskriver et trusselbilde i dag bestående av hovedsakelig naturlige hendelser og villedede handlinger, men også at sammensatte og hybride trusler øker. Som følge av denne endringen av truslene som eksisterte i Norge, ble Forsvaret nedbygget og konseptet ble endret til å handle om å samle de eksisterende ressursene i de sivile sektorene og den militære sektoren for å håndtere kriser eller krig.

5.1.2 Totalforsvaret i dag og fremtiden til konseptet

Som nevnt har totalforsvaret modernisert seg siden andre verdenskrig og den kalde krigen, denne moderniseringen er nevnt flere ganger i oppgaven. Informantene har forklart dagens konsept på forskjellige måter, men hoved essensen er den samme hos de alle. For eksempel beskriver informant totalforsvaret som «... *gjensidig støtte, altså spille på samfunnets samlede ressurser ...*». I dag er totalforsvarskonseptet ikke lengre et konsept som kun fokuserer på hvordan det sivile samfunnet skal støtte Forsvaret, men også hvordan Forsvarets ressurser kan benyttes for å håndtere sivile hendelser. Informantene forklarer at i dag handler konseptet om hvordan man bruker samfunnets samlede ressurser til å håndtere en eller annen type krise, et fellesskap som sammen jobber mot å løse en hendelse, nødvendigvis ikke kun i krig og konflikter slik det var tidligere. Forsvaret har et behov for sivile ressurser for å løse hendelser, og det sivile samfunnet har også et behov for militære ressurser for å kunne håndtere store nasjonale hendelser som vil være krevende på den totale ressursituasjonen. Norge er et lite land og ressursene er kanskje mange, men de er ikke samlet på et sted, både de sivile sektorene og den militære sektoren kan ikke håndtere store hendelser alene. Som følge av dette blir det beskrevet at det eksisterer en gjensidig avhengighet mellom sektorene for å kunne løse de hendelsene som oppstår. Det nye totalforsvaret er ment til å samle disse ressursene, slik at aktørene kan få støtte når deres egen kapasitet ikke er tilstrekkelig for å håndtere situasjonene som oppstår. Dette er noe som skal skje begge veier, Forsvaret skal gi støtte til sivile aktører og sivile aktører skal gi støtte til Forsvaret. Noen av informantene nevner pandemien som et eksempel på en krise som ble håndtert av totalforsvaret, mens andre informanter er uenige om det var løst av totalforsvaret eller om det var et sivilt-militært samarbeid slik som for eksempel leirskredet i Gjerdrum ble løst av.

Dette fellesskapet som skal jobbe sammen for å løse en hendelse blir nevnt, og studenten blir gjort oppmerksom på at det er nødvendigvis ikke alle aktørene hvor Forsvaret vil bli sett på som en kjempe ressurs for dem. For eksempel sykehusene, informanten med tilhørighet i fra sykehuset forklarer at det er vanskelig å få militært personell til å blant annet drive med objektsikring av deres objekter, som er noe av årsaken til at militære ressurser ikke blir ansett som en ressurs de kan benytte seg av. Informanten nevner at de i større grad lener seg på frivillige og andre sivile ressurser slik de gjorde under pandemien, for å drive blant annet beredskapsambulansene. I tillegg leverer de spesial helsetjeneste noe som ingen andre vil overta, uansett situasjon, slik at det er en ressurs som Forsvaret og andre aktører vil mest sannsynlig være avhengig av i kriser, krig og konflikter.

Den syvende informanten hadde en annen måte å forklare totalforsvaret på, i motsetning til de andre informantene legger vedkommende stor vekt på Forsvarets avhengighet til det sivile samfunnet for å kunne løse sine oppgaver. Informanten forteller blant annet at Forsvaret ikke vil klare å møte kravene fra NATO alene, da for eksempel det å ta imot allierte stryker. Informanten beskriver konseptet som *«alle statens midler satt opp for å forsvare landet ...»*, at statens midler skal være med på å øke forsvarsevnen til Norge ved å støtte opp under Forsvaret. Denne beskrivelsen inkluderer ikke det private næringslivet, men det private næringslivet blir nevnt av informanten under intervjuet.

Informantene gir uttrykk for at totalforsvaret er et konsept som må vekkes til livet igjen og at det er et behov for at det rettes fokus mot å bedre konseptet i tiden fremover, siden truslene som eksisterer oppleves som å være mere krevende og vanskelige å identifisere. Det var kun en av informantene snakket under sitt intervju om fremtiden til totalforsvaret, og denne informanten snakket om hvordan de hybride trusler som truer hverdagen i dag kan gjøre det vanskeligere å definere om det er en krig eller krise vi står i, og definere hvem som har ansvaret. *«Og så tror jeg at det vil forandre seg i fremtiden, for i utgangspunktet så skal jo det sivile støtte militæret når vi er over fra krise til krig, men med hybride trusler så kan det i fremtiden bli vanskelig å definere er vi i krig nå eller er vi ikke i krig? Sånn at jeg tror det vil være mye vanskeligere å kunne si om det er Forsvaret som støtter det sivile eller om det er det sivile som støtter Forsvaret ...»*, informanten forklarer videre at vedkommende tror at det blir vanskeligere å definere om det er politiet som skal ha ansvaret eller Forsvaret, og tror at dette er en utfordring som Norge vil møte på i fremtiden. Under intervjuet forteller informanten at de har opplevd gjennom samtaler med personer i fra forsvarsdepartementet, at det gjerne er et ønske fra forsvarsdepartementet at justisdepartementet skal være lederdepartement så lenge som mulig, da de har en større forutsetning for å håndtere det som defineres som kriser.

6 av de 7 informantene som har blitt intervjuet har en beskrivelse av totalforsvaret i dag som er lik hverandre, de nevner denne gjensidige støtten som skal samle ressursene for å løse kriser eller krig. Det er en informant som ikke har helt samme beskrivelse, denne informanten har et større fokus på at totalforsvaret er alle ressursene som skal settes opp for å forsvare landet, og snakker mindre om den gjensidige støtten. Det kom ikke frem i intervjuet hvorfor denne informanten har en annen beskrivelse av totalforsvaret, men vedkommende nevner at Forsvaret skal gi bistand til det sivile samfunnet når det er nødvendig, at det eksisterer en gjensidig støtte og samarbeid.

5.1.3 Samfunnssikkerhet vs. Statssikkerhet

Som nevnt i teori kapittelet av oppgaven så har skillet mellom samfunnssikkerhet og statssikkerhet blitt beskrevet som mindre tydelig. Samfunnet i Norge er i større grad truet av hybride trusler og sammensatte truslene som har som mål å påvirke samfunnssikkerheten, også har alvorlig implikasjoner for statssikkerheten, og medfører at samarbeid på tvers av sektorer er avgjørende for å verne våre felles verdier (Meld. St. 10, 2021-2022). Ved hjelp av intervjuguiden ble informantene oppfordret til å diskutere skillet mellom samfunnssikkerhet og statssikkerhet, og om sivilsamfunnet og militæret er mer avhengig av hverandre i dag enn tidligere.

«... Staten blir truet på en helt annen måte, mye tydeligere enn før, gjennom mye flere trusler, digital sårbarhet, handel, økonomi, finans, mens før snakket man om at statssikkerhet var store nasjonale aktører som primært konvensjonelt militært, ...», dette er informant 2 sitt svar på skillet mellom disse to sikkerhets områdene. Informanten informerer studenten at vedkommende ikke syntes det er et stort poeng å snakke om skillet fordi det ikke er mulig å si når det går et skille mellom dem, fordi en enkelt person kan true en stat på lik linje som en fiendtlig stat kan true en annen stat.

Informantene forklarer at det er et mye tettere samarbeid på tvers av aktører i dag, og det er vi nødt til fordi det er ikke nok ressurser til å håndtere hendelser alene. Forsvaret har ikke ressurser nok til å håndtere en situasjon hvor vi går i fra krise til krig, og de er derfor avhengig av sivil samfunnet og de ressursene som eksisterer der. Samtidig som Forsvaret er avhengig av det sivile samfunnet, så er de sivile sektorene i større grad avhengig av militæret for å kunne løse de lange, tunge oppdragene hvor utholdenheten til de sivile sektorene blir testet til det ytterste. En av informantene som har bakgrunn i fra Forsvaret fortalte studenten at Forsvaret etter erfaring trenger å vekke de andre i totalforsvaret, fordi alene har de ikke mulighet til å forsvare landet, de er helt avhengig av sivil støtte for å kunne gjøre sitt oppdrag.

Flere av informantene forteller om et trusselbilde som er mer sammensatt, hvor de i større grad må i dag jobbe sammen, kjenne til hverandres styrker og svakheter. De snakker om et trusselbilde som påvirker både samfunnssikkerheten og statssikkerheten, trusler som i mindre grad vil kun påvirke det ene eller det andre. Noen av dem forteller at det er vanskelig å si i hvilken grad de vil greie å være i stand til å løse utfordringene som møte dem. Som nevnt var det en informant som nevnte i sitt intervju at det blir vanskeligere å definere hvilken type situasjon som man står i, og om det er politiet eller Forsvaret som har ansvaret for å løse situasjonen som pågår. For eksempel sier informant 5 i sitt intervju at «... vi er mer avhengig

av hverandre for å løse situasjoner, det er uten tvil, og jeg tror det kommer til å bli mye mer markant og jeg tenker bistandsinstruksen mellom politi og Forsvaret beskriver også mye tydeligere dette etter 22/7, hvor viktig det er at vi samarbeider tett.» Bistandsinstruksen som informant 5 nevner i denne uttalelsen blir også nevnt av et par av de andre informantene, blant annet informeres studenten at det som følge av hendelsen 22/7-11 er blitt enklere for politiet å be om bistand i fra Forsvaret, men også at andre aktører kan nå også be om bistand gjennom Statsforvalteren. Bistandsinstruksen har som formål å gi retningslinjer for Forsvarets bistand til politiet, slik at samfunnets samlede ressurser utnyttes best mulig innenfor de rammer som følger av lov og Grunnlov (Bistandsinstruksen, 1995, §1).

Flere av informantene nevner også «outsourcing» eller utkontraktering, når de snakker om gjensidig avhengighet, hvor Forsvaret og sivile beredskapsaktører i dag er mer avhengig av det private næringslivet for å få dekket ulike behov, som for eksempel matleveranse, logistikk, elektrisitet, vann og avløp. Dette blir nevnt av informantene fordi flere av dem har utkontraktert dette i motsetning til tidligere, hvor det meste av dette var noe de i større grad sørget for selv. Noen av informantene som nevner denne utkontrakteringen forklarer at det gjerne er blitt gjort for enten å effektivisere dette eller spare penger, men at det kan være med på å gjøre dem mer sårbare.

Respondentene nevner alle at de opplever at man er mer avhengig av hverandre for å kunne løse de kommende truslene. Det er ikke nødvendigvis kun at sivil samfunnet er avhengig av Forsvaret, og vice versa. De opplever en generell økning av avhengighet for å kunne løse de kommende krisene, på bakgrunn av flere faktorer, som for eksempel på grunn av privatiseringen, hvor det private næringslivet har et større ansvar over kritisk infrastruktur, og et mer sammensatt trusselbilde hvor truslene ikke kun truer en sektor lengre. De nevner at det er et større behov for å samles, kjenne til hverandre og ha en oversikt over hvilke ressurser som eksisterer i Agder, og at dette er noe som arbeides med, spesielt blant beredskapsaktørene i fylket.

5.2 Forskningsspørsmål 2: Hvordan forstår aktørene sin rolle og sitt ansvar i totalforsvaret?

For å kunne belyse dette forskningsspørsmålet ble informantene stilt spørsmål knyttet til egen organisasjons rolle og ansvar i totalforsvaret. Tema 2 i intervjuetguiden fokuserte på roller og ansvar i totalforsvaret, og var ment til å oppfordre informantene til å reflektere og diskutere deres egen organisasjons rolle og hvilket ansvar de vil ha i totalforsvaret. Målet med denne

kartleggingen var å avklare hvilke roller og ansvar som de enkelte informantene har i totalforsvaret, samtidig var det hensiktsmessig å undersøke om de kunne tenke seg at det var noen konflikter som kunne oppstå mellom pliktene knyttet til totalforsvaret og de daglige pliktene. I ble det forsøkt undersøkt om rollene og ansvaret endret seg for noen av informantene dersom de står i en krise eller i en krig.

Dette delkapittelet vil deles inn i 7 underkapitler som tar for seg de empiriske funnene knyttet til hver enkelt informant.

5.2.1 Informant 1 - Kystverket

Den første informanten forklarte at de blant annet har ansvar for å godkjenne alle sårbarhetsanalysene for alle havneanlegg, og havner i Norge med internasjonal skipstrafikk. Informanten forteller også at de har et ansvar for å godkjenne alle sikringsplanene for sårbarhetsanalysene, og at denne sikringsplanen skal si noe om hvilke dimensjonerende tiltak som skal til for å beskytte verdiene mot truslene. Til slutt nevnes det at de har som ansvar å gjennomføre tilsyn av havneanleggene, for å se at sikkerheten er ivaretatt. Denne avdelingen innenfor Kystverket har som ansvar for å godkjenne sårbarhetsanalysene til havneanleggene, godkjenne de dimensjonerende tiltakene som identifiseres gjennom sikringsplanene, og til slutt gjennomføre tilsyn for å undersøke om *«kartet stemmer med tegningen rett og slett»*.

Informant 1 forteller studenten at *«... tilbake fra 2004 når vi fikk regelverket, gikk mer på å beskytte liv og helse innenfor havneanlegget ikke så mye samfunnets funksjoner av havneanleggene, som det vi ser nå på i mye større grad som dimensjonerer for sikkerheten.»*. Videre bruker informanten et eksempel på havneanlegg i Norge som tar imot skipslast med soyabønner fra Sør-Amerika, soyabønnene brukes primært som dyrefor, men brukes også av matvareindustrien. Studenten blir fortalt at *«... dersom denne skipslasten eller disse soyabønnene stopper opp et eller annet sted i verdikjeden, så vil vi i løpet av en uke måtte slakte all laks i merder, alle kyr, alle griser, alle kyllinger, ikke bare i Norge, men i store dele av Nord-Europa ...»*. Informanten forklarer at dette vil skje fordi det produseres dyrefor i Norge, og det blir videre distribuert fra Norge til andre land i Europa. Informanten forteller at de i Kystverket ikke har ansvaret for norsk matvareforsyning, men de har ansvar for å opprettholde sikringsnivået til havnene. Dersom det oppstår en trussel så kan de heve sikkerhetsnivået fra et minimumsnivå til et høyere nivå, noe som kan ha samfunnsmessige konsekvenser, et økt sikkerhetsnivå kan blant annet stanse diverse skipsoperasjoner som kan være viktige for samfunnet. Informanten forklarer at de har også et ansvar i forhold til å ha kunnskap om verdikjedene, kunnskap i forhold til hva som går gjennom havneanleggene,

hvilke konsekvenser en hevning av sikkerhetstiltakene kan ha, da for å forebygge disse samfunnsmessige konsekvensene.

5.2.2 Informant 2 - Sivilforsvaret

Når informant 2 blir spurt om å beskrive sivilforsvarets rolle og ansvar i totalforsvaret, blir studenten forklart at «... *fra sivilforsvaret sitt sted så har jeg tre primæroppdrag, det første har ikke vært fokus på, på ganske lang tid, og det er jo å beskytte sivilbefolkningen i krise og aller helst i krig. Og den har ligget der i all tid, men heldigvis ikke vært aktualisert da ... men vi ser i Europa i dag at ting endrer seg og det krises på en litt annen måte enn vi kanskje hadde håpet på, med folkerettslige brudd ...*». Informanten forklarer videre at det å beskytte sivilbefolkningen i krise og krig er sivilforsvarets primæroppdrag, sekundært så skal de støtte nød- og beredskapssetatene i fredstid, i tillegg til kriser og krig. Til slutt forklarer informanten at det siste oppdraget som sivilforsvaret har, er at de skal fungere som et bindeledd og en bidragsyter knyttet til samvirket, og ha kjennskap til hverandre.

Informanten forteller at det siste oppdraget har nok vært mer i fokus den siste tiden i en tid preget av fred, og fredstidshendelser, og at primæroppdraget knyttet til å beskytte sivilbefolkningen i en hverdag preget av at det er en krigsskueplass for det var sånn de drev på med før. «... *i dag er vi nok litt tilbake der som forsvaret er, med at vi øver og trener på ting som vi håper ikke kommer til å skje, men som vi ser at er en større sannsynlighet for enn det har vært på lenge.*», informanten forklarer til studenten at de har opplevd en endring, og har et større fokus på å øve på å kunne gjennomføre sin primæroppgave som handler om å beskytte sivilbefolkningen. Dette kan blant annet inkludere evakuering, tilfluktsrom og liknende som skal være med på å trygge befolkningen i en krise eller krig.

5.2.3 Informant 3 – Sørlandets Sykehus Helseforetak

«*Altså hvis vi legger til grunn lovverket da, så er jo den ganske tydelig på at vi skal levere spesialist helsetjenester, i kriser, kriger og normale dagligdagse oppgaver, og det er noe som jeg bruker mye tid på å fortelle, at det ansvaret som spesialist helsetjeneste det går ikke over, det kommer ingen andre og overtar spesialist helsetjenesten ...*». Sykehuset har ansvar for å opprettholde spesialist helsetjenesten til enhver tid, og informanten forklarer at det ikke er noen andre som vil komme å ta over deres oppgave som leverandør av denne tjenesten på Sørlandet, det vil alltid være deres ansvar å levere denne tjenesten uansett hva som skjer i samfunnet. Studenten blir også gjort oppmerksom på at dersom Sørlandets Sykehus ryker så er Helseforetaket underlagt et større konsern, Helse Sør-Øst, hvor det vil eksistere robuste

løsninger som vil kunne være med på å sørge for at de kan opprettholde denne tjenesten, ved å for eksempel flytte institusjoner til et annet sted.

5.2.4 Informant 4 – Det Private Næringsliv

Informant 4 var eneste informanten som arbeider i det private næringslivet, vedkommende arbeider for et energikonsern og strømselskap med tilknytning til Agder. Når informanten ble spurt i forhold til rollene og ansvaret de har som energikonsern i totalforsvaret forklarte vedkommende at «... *det er jo definert veldig gjennom dette KBO systemet, så er det i en krisesituasjon så har disse selskapene veldig tydelig ansvar, vi har jo en egen forskrift, kraftforsynings beredskapsforskrift som både legger veldig mye føring på hva vi skal ha på stell, vi skal ha beredskapsleder, vi skal ha en sikkerhetskoordinator på IKT siden, vi skal ha tilsyn på ditt og datt, ... masse krav, fysiske krav ...*». KBO som informanten refererer til er Kraftforsyningens beredskapsorganisasjon, samarbeidsstrukturen for samordning og ledelse av kraftforsyningen er det som kalle KBO, og har som hensikt å effektivt kunne forebygge og håndtere hendelser i kraftforsyningen, for å sikre god forsyningssikkerhet på elektrisk kraft. Det er Norges Vassdrags- og energidirektorat [NVE] som leder denne organisasjonen, og består av alle virksomheter som eier eller driver anlegg med en vesentlig betydning for driften av hele den norske kraftforsyningen (NVE, 2022).

Energikonsernet som informanten arbeider for har gjennom dette KBO systemet en selvstendig plikt til å sørge for at konsernet har tilstrekkelig med sikringstiltak, at det er et oppdatert beredskapsplanverk tilpasset deres virksomhets art og omfang. I tillegg skal dem iverksette tiltak for å forebygge, begrense og håndtere de situasjonene som oppstår (NVE, 2022). Informanten refererer til dette systemet når det er snakk om hvilket ansvar og rolle som konsernet har i totalforsvaret, samtidig beskriver informanten at de også har et ansvar for å kunne bidra med å støtte Forsvaret under deres operasjoner i en krisesituasjon og ikke bare opprettholde kraftforsyningen i sitt område.

5.2.5 Informant 5 – Politiet

Informanten fra politiet forteller at deres ansvar i totalforsvaret er svært situasjonsavhengig, i en krisesituasjon vil politiet fungere som kriseleder, hvor justisdepartementet vil i utgangspunktet fungere som lederdepartement. Informanten forklarer at dersom vi går over fra krise til krig, så vil politiet på en måte underlegges Forsvaret, og da for eksempel bidra til å ta imot større internasjonale styrker, holde veier oppe eller rydde parkeringsplasser for å kunne koordinere forflytninger av tropper i Norge.

Av de syv informantene som var deltakende i denne undersøkelsen var det kun informanten fra politiet, selvfølgelig utenom informanten i fra Heimevernet, som forklarte at rollen og ansvaret forandret seg vesentlig dersom det var snakk om krise eller krig. Informanten forklarte også til studenten at det er ett unntak i fredstidshendelser hvor politiet ikke har ansvaret for å løse et oppdrag «... *det er hvis det blir altså angrep på oljesektor i kontinental sektoren, da er det egentlig Forsvaret som leder, og det er fordi at det er Forsvarets ressurser som skal løse oppdraget.*». Informanten forteller blant annet om Øvelse Gemini, hvor det som regel handler om et terrorangrep på en oljeinstallasjon eller liknende, hvor politiet og Forsvaret øver sammen på å lede oppdraget, hvor Forsvaret har ansvaret for å løse oppdraget ute på plattformen, mens politiet skal lede alt som skjer på fastlandet.

Informanten fra politiet snakket også i intervjuet om en utfordring som politiet vil mulig kunne oppleve knyttet til forpliktelsene som de har. Informanten beskriver at det kan oppstå en utfordring for politiet dersom vi er i krig eller konflikt, at det kan være vanskelig å vite og definere om noen hendelser som oppstår er tilfeldige ulykker og kriser, eller om de har oppstått som følge av krigen eller konflikten som pågår. Eksemplet som informanten bruker er en eksplosjon et sted, og stiller spørsmål til om det er en villet handling eller en ulykke, og dersom det er en villet handling om det er som følge av at vi er i en krig eller ei. Dersom svaret er nei, og det har ikke skjedd som følge av krigen, så vil politiet fortsatt ha ledelses ansvaret, selv om vi er i en krig. «... *nå tenker jeg veldig sånn hypotetisk, men det kan være ...*», informanten sier ikke at sånn er det, men forteller studenten at det er en konflikt som kan oppstå hvor det blir vanskelig å definere hvem som egentlig har ansvaret for å løse en hendelse. Samtidig tror informanten at dersom vi har en krigsskueplass, så vil Forsvaret ha mer enn nok å styre med, så informanten tror at politiet nok vil få i oppdrag om å håndtere slike hendelser etter beste evne.

5.2.6 Informant 6 – Sivilforsvaret

Det var to informanter i fra sivilforsvaret som stilte til intervju for masteroppgaven. Begge informantene i fra sivilforsvaret forteller mye av det samme når det kommer til deres rolle og ansvar i totalforsvaret, de har litt forskjellige måter å beskrive dem, men essensen er lik. I likhet med den andre informanten i fra Sivilforsvaret, beskriver denne informanten at sivilforsvarets rolle er å beskytte sivilbefolkningen i krigshandling, som innebærer blant annet det å evakuere befolkningen, gi medisinsk hjelp, støtte ved radioaktiv eller kjemisk forurensning, varsling av sivilbefolkningen, og tilfluktsrom. Informanten nevner også at de skal sammen med statsforvalter, forsvaret og politiet skal sette opp muligheten for å drive

møtevirksomheter i ulike forum, «... altså det å samles og det å prate sammen, ...».

Informant 6 forklarer at for vedkommende del er rollene og ansvaret ganske klare, «vi har en ganske bred portefølje i fredstid, og så har vi en påbygning i krise krig av roller og ansvar, noe som gjør at vi som jeg sa ifra 92-94 liksom kom ut av fjellet og øvde opp mot politi, brann, helse og kommuner og sånn ...». Videre forklarer informanten at de nå arbeider med å ivareta det ansvaret de har i fredstid, samtidig som de parallelt arbeider med å styrke og øve på ansvaret som de har i større hendelser, kriser og krig.

Informant 6 beskriver at de egentlig ikke har et ansvar i fredstid, sivilforsvaret skal fungere som en støttespiller for resten av samfunnet, men at dersom det blir erklært krig eller at det oppstår en krise så begynner sivilforsvaret å få litt ansvar, «både med evakuering, tilfluktsrom, varsling og slike ting ...». Studenten informeres at disse oppgavene er ikke noe sivilforsvaret gjør alene, og at det handler om ansvars- og likhetsprinsippet, at disse prinsippene fortsatt skal gjelde i enhver situasjon.

5.2.7 Informant 7 – Heimevernet

Informant 7 arbeider fast i HV-08, men har bakgrunn i fra andre avdelingen i Forsvaret, når informanten bli spurt i forhold til deres roller og hvilket ansvar de har i totalforsvaret, informerer respondenten at de har en fordel i motsetning til de andre aktørene i totalforsvaret. «Fordelen vår i forhold til alle de andre det er jo det at vi gjør jo ingenting til daglig, nei, men vi har jo heldigvis ikke en krig å kjempe eller noen operasjon å gjennomføre eller noe, vi driver med øvelser og trening, og legger planer. ... vi har jo veldig god tid til å sitte og prøve å fortelle de andre hva de må være klar over ...». Det informanten forklarer er at de i fredstid ikke har noe ansvar til daglig i samfunnet, og forklarer at de gjerne forteller hva andre aktører må være klar over i forhold til det de kan bidra med når en konflikt oppstår. Informanten forteller at de i Heimevernet driver for det meste med trening, øving og planlegging i fredstid.

Informanten nevner også bistandsinstruksen, som også har blitt nevnt av andre informanter. Studenten blir forklart at tidligere var det kun politiet som kunne be om bistand fra Forsvaret, men etter 22. juli har det kommet nye direktiver som har gjort det slik at andre etater kan også be om bistand fra Forsvaret, da gjennom statsforvalteren, «... Forsvaret sine ressurser er mye mer tilgjengelig for de andre i hvert fall til daglig, ...». Videre forklarer informanten at de andre tenker nok samfunnssikkerhet først, men stiller spørsmål om det kan være lurt å la det bli en hvilepute å tro at Forsvaret vil stille opp. Dersom Forsvaret er opptatt og det har gått over til en situasjon som påvirker statssikkerheten i større grad vil ikke Forsvaret har ressurser nok til å stille opp i situasjoner som påvirker samfunnssikkerheten. Når en krig eller konflikt

oppstår vil ikke Forsvaret ha kapasitet til å støtte de sivile sektorene med samfunnssikkerhetsproblemer. Informanten forklarer at vedkommende tror det kan bli et problem dersom det blir en hvilepute for det sivile samfunnet at Forsvaret stiller opp i store tunge kriser. I tillegg nevner informanten at dersom dette blir en hvilepute så vil Forsvaret kunne risikere å ikke ha nok støtte bak seg fra sivil samfunnet når konfliktene oppstår, og militæret er aktivert, og at på grunn av dette så vil Forsvaret tape. Militæret er avhengig av støtte fra sivil samfunnet, men informanten tror det vil bli vanskelig hvis sivil samfunnet hviler seg på at Forsvaret vil komme til unnsetning når de sivile ressursene er uttømt, at man risikerer at det prioriteres feil hos de sivile aktørene.

5.3 Forskningsspørsmål 3: Trener aktørene som har et ansvar i totalforsvaret sammen på å håndtere større hendelser?

For å kunne belyse det tredje forskningsspørsmålet ble informantene blant annet stilt spørsmål knyttet til om sivile og militære aktører trener sammen på å håndtere fredstidskriser og konflikter, de ble også stilt spørsmål knyttet til den evne disse aktørene har til å håndtere disse situasjonene sammen. Siden samvirkeprinsippet ble et viktig beredskapsprinsipp etter 22. juli, en hendelse hvor ressursene ikke fant hverandre, så ble informantene også oppfordret til en diskusjon rundt dette prinsippet, blant annet knyttet til hvilken erfaring de hadde knyttet til samvirke og hvordan de sikrer godt samvirke med andre relevante aktører.

For å gjøre rede for de empiriske dataene som er samlet inn gjennom intervjuene i forhold til dette forskningsspørsmålet, vil det først bli gjort rede for hvordan aktørene definerer samvirkeprinsippet. Det vil så bli fulgt opp av empirien som er samlet inn knyttet til hvilken erfaring informantene har knyttet til dette prinsippet, og empirien som er samlet inn i forhold hvordan informantenes organisasjon arbeider med å sikre et godt samvirke.

5.3.1 Samvirkeprinsippet

Samvirkeprinsippet er det beredskapsprinsippet som stiller krav til at myndigheter, virksomheter eller etater har et ansvar for å sikre et best mulig samvirke med relevante aktører og virksomheter i arbeidet med forebygging, beredskap og krisehåndtering. Hensikten med begrepet er å sikre best mulig utnyttelse av de ressursene som finnes hos de forskjellige sektorene, for å få til det er det behov for samarbeid på tvers av ansvarsområder (Meld. St. 13, 2015-2016).

Informantene ble stilt spørsmål knyttet til samvirkeprinsippet, til å begynne med ble de spurt om å definere samvirke begrepet. 22. juli og ressursene som ikke fant hverandre blir nevnt

som starten på det fokuset som har vært på dette beredskapsprinsippet, og hvorfor det har vært så viktig for beredskapsaktører i tiden etter terrorangrepet. Flere informanter nevner at ofte så blir samarbeid proklamert som et godt samvirke, men at samvirke er mer enn et samarbeid. Et eksempel som blir brukt av informant 2 er *«en enkel trafikk ulykke, politiet har sin rolle, brannvesenet har sin rolle og ambulansen har sin rolle. Alle blir alarmert, fordi de ar sine oppdrag knyttet til den hendelsen, ..., politiet får oversikt, helse tar seg av pasienten og brannvesenet støtter med å ta seg av kjøretøyet, situasjonen rund og ufarliggjør det hele»*. Dette kan ifølge informanten bli sett på som et godt samvirke, men etatene gjennomfører det oppdraget som de er trent på og ment til å gjøre, og med dette mer snakk om et samarbeid som fungerer.

Studenten blir forklart at samvirke vil oppstå for eksempel når hendelsen er så krevende at ressursene må gjør andre oppgaver enn sin hovedoppgave for å løse den, for eksempel at en brannkonstabel må kjøre ambulansen til sykehuset. Altså at samvirke kan oppstå når aktørene tar på seg andre sine oppdrag for å best mulig kunne løse situasjonen som dem står i, *«... hvem som helst kan rulle ut eller bære en slange for brannvesenet»*. Et ord som går igjen i intervjuene er samhandling. I et av intervjuene blir det for eksempel nevnt at samhandling er en viktig del av samvirket, hvor man utnytter ressursene til alle deltakende aktører i en hendelse på en mest mulig optimal måte, da på tvers av sektorer. Samhandling blir også forklart som en viktig del av samvirket, med den hensikt at samhandlingen skal sørge for at ressursene prioriteres der det er størst behov for dem i de situasjonene hvor man for eksempel risikerer å ikke ha nok ressurser til å kunne håndtere alt på engang. For de fleste informantene, om ikke alle, dreier samvirkeprinsippet helt grunnleggende om å jobbe sammen, å dra nytte av og utnytte hverandres ressurser for å løse oppdraget sammen.

Det er en enighet blant informantene om at samvirkeprinsippet er en av de viktigste beredskapsprinsippene, sammen med ansvarsprinsippet. Ansvarsprinsippet og likhetsprinsippet blir nevnt i intervjuene, i motsetning til disse kan samvirkeprinsippet medføre at aktørene må gjøre en omstilling, og gjøre oppgaver som egentlig tilhører en av de andre aktørene for at man skal komme i mål. Som følge av en slik omstilling kan de andre prinsippene falle litt bort og blir mindre prioritert, etatene har fortsatt og vil til enhver tid ha ansvar over for sitt område og sine oppgaver. Situasjoner skal hovedsakelig håndteres på så lik måte som mulig, men dersom situasjonen tilsier det vil oppgavene til aktørene være mer overlappende med hverandre og det vil ikke opereres likt med hvordan det er organisert daglig.

5.3.2 Erfaring knyttet til samvirke

Etter spørsmålet i forhold til hva samvirkeprinsippet betyr, ble informantene spurt om hvilken erfaring de har til dette prinsippet, og om de har opplevd en forandring som følge av det økende fokuset på samvirke og samhandling etter terrorangrepet 22. juli, hvor det ofte har blitt nevnt at ressursene ikke fant hverandre. De ble oppfordret til å reflektere og diskutere rundt erfaringene deres knyttet til samvirket, om aktørene på Sørlandet får til å etablere et samvirke som fungerer, og om de har opplevd en forskjell etter at det ble satt på agendaen at ressursene skal finne hverandre og samvirke i større hendelser og kriser.

Informantene er nokså enige om at samvirket fungerer i Agder, og det går igjen dette med kjennskap og vennskap til hverandre. Flere av informantene gir uttrykk for at i Agder så er man en beredskapsfamilie eller samvirkefamilie som møtes på flere arenaer og har et stort fokus på det å bygge nettverk på tvers av etater. For eksempel har de en årlig konferanse kalt Kristiansandkonferansen, som arrangeres av Vest-Agder Sivilforsvarsdistrikt, Statsforvalteren i Agder og Kristiansand Kommune. På Kristiansandskonferansen møtes de forskjellige aktørene og holder foredrag om det valgte temaet for året.

En av informantene gir uttrykk for at de opplever at det private næringslivet er lite på banen, at de er mindre inkludert i det beredskapsaktørene holder på med, «... så tror jeg vi mangler den biten opp mot de sivile aktører, da tenker jeg ikke Sørlandetssykehus, men de utenfor de tradisjonelle beredskapsaktørene, her er frivillige med, de er med i denne samvirkefamilien og alt det vi snakker om, men ikke næringslivet, så de mangler vi liksom inn der, ...». Det er flere informanter som nevner at deres erfaring er at nød- og beredskapsaktørene er flinke til å etablere samvirke, de er flinke til å løse situasjoner på best mulig måte sammen, de er flinke til å møtes på flere arenaer for å diskutere, øve og trene. Det er også en konsensus blant de fleste informantene om at det private næringslivet er savnet på banen. Informanten fra det private næringslivet nevner selv at de opplever gjerne å være en glemt ressurs eller en ressurs som muligens blir ned prioritert for øvelser i Agder. Det nevnes at Forsvaret eller Heimevernet virker fjernt, at de ikke alltid er deltakende når det øves og trenes. Og når de øver og trener så glemmes noen av aktørene som kanskje kunne ha hatt nytte av å være med. Informanten fra sykehuset nevner blant annet at de kom sent med i en stor øvelse som Heimevernsdistriktet til Agder og Rogaland holdt på med i mars i år, Øvelse Jøssing.

Det var informanter som uttrykte en uenighet knyttet til at samvirke startet som følge av en endring av fokus etter terrorangrepet 22. juli. Året 2004 ble nevnt i intervjuene som et år hvor samvirket ble satt i gang på Sørlandet, hvor aktørene i Agder samlet seg for å løse tyngre

oppdrag. På denne tiden startet de å trene sammen, fokuserte på bli kjent med hverandre, hverandres styrker og svakheter, i tillegg til de mulighetene og begrensningene som eksisterer hos de ulike etatene. Det de forteller er at det å trene og øve sammen for å håndtere store hendelser startet i Agder lenge før samvirkeprinsippet ble en del av beredskapsprinsippene, før det ble et økende fokus på å samle ressursene og sørge for at ressursene finner hverandre i situasjoner utenom det som er normalen.

Informantene ble spurt i forhold til om de har opplevd en endring rundt arbeidet med samvirke og om det har vært et økende fokus på dette som følge av de endringene som skjedde etter 22. juli. Det var noen av informantene som mente at det nok har vært et mer fokus fra publikum og media, men at det er noe som de lenge har drevet på med på Sørlandet, det å trene og øve på samvirke var ikke nytt for dem. Andre mener at samvirke har fått en viktigere rolle i øvingen, og at det nå er et spesifikt fokus på å trene og øve på å samvirke sammen med relevante aktører og virksomheter med forebygging, beredskap og krisehåndtering. Evaluering har også blitt viktigere de siste årene som følge av den endringen som oppstod etter 22. juli, det å se seg selv i kortene for å øke kvaliteten på det arbeidet som blir gjort. På Agder ble det et større fokus på kvalitet over kvantitet, selv om det kanskje øvet mer. En av informantene nevner at Agder har vært ganske langt fremme i skoene når det kommer til beredskap og krisehåndtering. Agder Politidistrikt var blant annet det eneste politidistriktet som under OP sommer i 2014 samlet redningsledelsen for å diskutere situasjonen tverrsektorielt. Modellen som Agder kjører blir også nevnt av informantene som en modell adoptert til andre steder i landet, en modell som er blitt trukket frem som en fungerende modell for å utvikle samvirket. Informanten fra Heimevernet nevner dette med muligheten for å be om bistand i fra Forsvaret som en av de store endringene etter fulgt terrorangrepet 22. juli. Blant annet har endringene ført til at det skal gå raskere å få godkjent militær bistand til politiet i nødstilfelle, at det nå har kommet en ny bistandsinstuks som gjør det mulig for politiet selv å be om bistand, at det ikke lengre skjer på departementsnivå. Informanten nevner også at det også er mulighet for andre etater å be om bistand.

Som en del av denne modellen blir det nevnt av flere av informantene at i Agder så har de et årshjul som ender med en stor samvirkeøvelse på høsten hvert år, studenten blir informert om at denne øvelsen blir flyttet til nye kommuner i Agder hvert år slik at kommunene i fylket skal få øve sin beredskap, få løftet beredskapen opp og få erfaring. «... *det som erfaringen har sett det er jo det at de kommunene som har kjørt gjennom den øvelsen de er mye mer forberedt når vi får en hendelse i ettertid ...*», øvelsen blir evaluert etterpå, og en informant nevner at de

har et samvirkeseminar etter øvelsen hvor alle aktørene som har vært deltakende på øvelsen blir invitert til å være med, i tillegg til andre relevante aktører. Under dette seminaret trekker de frem og diskuterer det som har skjedd, de erfaringene som de har gjort seg under øvelsen, også tar de og starter på nytt med å planlegge øvelsen som skal gjennomføres året etter.

5.3.3 Arbeidet for å sikre et godt samvirke

Under intervjuene ble informantene stilt spørsmål i forhold til hvordan de arbeider for å bedre samvirket og sikre at det er et godt samvirke på Sørlandet mellom relevante aktører. De ble også spurt om hvordan de bidrar til å sørge for at det er god samhandling på tvers av aktørene. Informantene ble spurt om dette for å undersøke om det er et fokus blant aktørene på å arbeide med samvirke og et fokus på at samhandlingen er god på tvers av aktørene.

Den store samvirkeøvelsen blir nevnt av flere informanter som en metode de bruker for å bygge et godt samvirke med andre aktørene, det var spesielt nevnt av de som er ifra nød- og beredskapsstatene. Informantene gir uttrykk for at de er deltakende på denne årlige stor øvelsen, og forklarer at meningen med denne øvelsen er hovedsakelig å trene på samvirket. Øvelsen sørger også for at de forskjellige kommunene i Agder får testet og trent sin egen beredskap, og har som hensikt å trene aktørene på det å jobbe sammen om forebygging, beredskap og krisehåndtering. Samtidig som at de er deltakende på denne øvelsen, legges stor vekt på denne samvirkefamilien eller beredskapsfamilien. Informantene forteller at det i Agder er et stort fokus på å bygge nettverk mellom aktørene og sørge for at man kjenner til hverandre. For eksempel nevner informant 2 det å «*Kjenne hverandre, melde seg på, og være med på øvingene og være med på møter og være til stede.*». For mange av informantene er det viktig for samvirket at man har kjennskap til hverandre, er klar over hverandres styrker og svakheter, og hvilke ressurser som hver enkelt aktør sitter på. Kjennskap og vennskap til hverandre er viktig ifølge informantene, ikke bare er det med på å danne et nettverk, men det er også med på å gjøre en klar over hvem man kan benytte seg av i ulike situasjoner, hvem som sitter med de ulike kunnskapene og hvilken kapasitet de ulike etatene har til å kunne være med på å håndtere de ulike hendelsene som måtte oppstå. Det nevnes også at man gjerne er på fornavn, og det er enkelt å ta direkte kontakt med personer i fra andre etater direkte for å få hjelp og støtte. Denne kjennskapen og dette vennskapet mellom aktørene gjør det enklere å sikre at samvirket fungerer.

Informanten i fra det private næringslivet nevner at det de forhåpentligvis bidrar med til arbeidet med samvirket ved hjelp av at de deler informasjon med de andre aktørene, konfidensiell informasjon. De deler også evalueringer som de har gjort etter øvelser med

fylkesberedskapsrådet og nødetatene, informanten tenker at det handler litt om «attitude» og at næringslivet er villige til å vise sine svakheter, men når de deler informasjon med andre skal det ikke være med på å øke risikoen til deres bedrift.

Fylkesberedskapsrådet er noe som går igjen i intervjuene som et viktig forum for arbeidet med samvirket blant aktørene i Agder, alle fylkeskommuner skal ha et slikt råd etter Statsforvalterens samfunnsikkerhetsinstruks. I Agder så er Fylkesberedskapsrådet blant annet satt sammen av ledere i fra de offentlige beredskapssetatene, kommuner, det private næringslivet og frivillige organisasjoner. Fylkesberedskapsrådet er ment til å være et forum hvor man gir oversikt rundt det beredskapsarbeidet som blir gjort i fylkeskommunen og gir en gjensidig orientering, og når en krisesituasjon oppstår vil dette rådet være Statsforvalterens samarbeids- og støtteorgan. Av informantene blir dette Fylkesberedskapsrådet blir dratt frem som et viktig forum som er med på å bygge opp samvirket i Agder, og bidra til at det fungerer når det oppstår en krisesituasjon. Rådet blir beskrevet som en mulig møteplass hvor aktørene i Agder kan bli kjent med hverandre.

For å bygge opp samvirket i Agder mellom de forskjellige aktørene, er man for eksempel deltakende på øvelser, blant annet den store samvirkeøvelsen som skjer en gang i året. Så er det et fokus på å danne kjennskap til hverandre, og har flere forum hvor aktørene møtes, blant annet gjennom øvelser, konferanser og i Fylkesberedskapsrådet. For de i fra det private næringslivet, er det viktig å dele informasjon med relevante beredskapsaktører som en del av deres arbeid for å styrke samvirket, da i form av de evalueringene som de selv har gjort etter øvelser og annen relevant informasjon som kan være nyttig for de andre aktørene å være klar over. Det som nevnes oftest er dette med kjennskap og vennskap til hverandre, men det går også igjen at det er et ønske om at det private næringslivet er mer inn på banen når det kommer til beredskapsarbeid og arbeidet med å styrke totalforsvaret, det nevnes at de ikke har like god kjennskap til denne sektoren. Informantene mener at det nok kan være svært positivt for både de offentlige etatene og det private næringslivet at de er mer deltakende, blant annet kan aktørene i fra det private næringslivet få oppfylt noen treningsmål ved å være mer deltakende på øvelser og det offentlige kan etablere en bredere kunnskap over de ressursene som eksisterer i det private næringslivet på Agder.

5.4 Problemstilling – I hvilken grad samsvarer aktørenes forståelse av hverandres rolle og ansvar i totalforsvaret?

Etter at informantene hadde beskrevet deres egne roller og ansvar i totalforsvaret, ble de spurt om andre aktørers roller og ansvar i totalforsvaret. Det er mange som har en rolle og et ansvar i totalforsvaret, for eksempel myndigheter, beredskapsaktører, det private næringslivet og militæret. Mange bedrifter i fra det private næringslivet har et ansvar for kritiske funksjoner og kritisk infrastruktur, disse bedriftene og andre bedrifter har en rolle og et ansvar i totalforsvaret. Siden disse bedriftene er så forskjellige var det derfor hensiktsmessig at informantene diskuterte og snakket generelt i forhold til de rollene og det ansvaret som de har i totalforsvaret. På grunn av antallet offentlige myndigheter som har roller og ansvar i totalforsvaret, ble informantene bedt om å hovedsakelig holde seg til de regionale og lokale myndighetene, de myndighetene innenfor Agder Fylkeskommune. For å kunne svare på problemstillingen til denne masteroppgaven var det nødvendig at informantene ble spurt om både sin rolle og sitt ansvar, og rollene og ansvaret til de andre aktørene i totalforsvaret.

De fleste informantene var detaljerte når de forklarte rollene og ansvaret til de aktører i totalforsvaret som er med på å løse uønskede hendelser i det daglige, samt lokale og regionale myndigheter og Forsvaret. Informantene er litt kortere i de beskrivelsene som kom i forhold til rollene og ansvaret til bedrifter i fra det private næringslivet i Agder, det var beskrivelser av rollene og ansvaret til noen av bedriftene som er viktige for totalforsvaret, men et få tall. I tillegg ble blant annet NRK nevnt som en viktig aktør som vil benyttes som en krisekommunikasjonskanal, Luftfartstilsynet og Avinor ble også nevnt som aktører som har et ansvar overfor å vite hva som letter og lander på lufthavnene, samt andre aktører som eksisterer utenfor de ordinære nød- og beredskapsaktørene som for eksempel politi, brann og helse.

En av informantene delte rollene og ansvaret til myndighetene i Norge inn i et mikro-, meso- og makroperspektiv. Mikroperspektivet beskriver informanten med at alle hendelser skjer i en kommune, og det er derfor viktig at kommunene har en kommunal risiko- og sårbarhetsanalyse. Ifølge informanten bør dette gjenspeiles i et meso- og makroperspektiv også, slik at det går en rødtråd med analyser av krisescenarioer langs hele linjen. I et mesoperspektiv forteller informanten at det vil være Statsforvalteren med fylkeskommunens risiko- og sårbarhetsanalyse, og makroperspektiv bruker informanten DSBs analyser av krisescenarioer som eksempel. Denne informanten hadde i sitt svar fokus på myndighetene og den rollen og det ansvaret som de har i totalforsvaret, og beskriver at de er avhengig av at

disse myndighetene har hatt viktige havneanlegg inkludert i sine analyser, i hvert fall reflektert over dem.

Noen av informantene beskriver at nøkkelen til å forstå andre aktørers rolle og ansvar i totalforsvaret handler om å ha kjennskap og vennskap til hverandre, dette med kjennskap til hverandre er noe som går igjen i mange av intervjuene som ble gjort. Informant 2 nevner blant annet «... at vi kjenner hverandre og egentlig et hvert treffpunkt, om det er en pils på puben med noen av aktørene eller om det er formelle møter, så har alle på hver sin måte sin verdi, og det handler om å kjenne lukten på hverandre, og kjenne hverandre og vite av hverandre og vite hvor vi har hverandre. Helt uvurderlig. ...». Studenten blir fortalt at det er omfattende arbeid å skulle forstå alle andres roller og ansvar i totalforsvaret, men informantene beskriver at vi alle har et ansvar i totalforsvaret i Norge. Rollen og ansvaret som en aktører har i totalforsvaret blir forklart at kan være gjennom det arbeidet man gjør, men at vi også har et ansvar som enkelt personer gjennom egenberedskap som skal være med på å sørge for at man har nok til å greie seg selv i 72 timer, uten hjelp fra for eksempel nødetatene. Studenten ble gjennom intervjuene gjort oppmerksom på at det nødvendigvis ikke er så viktig å vite nøyaktig hvilket ansvar eller hvilken rolle alle aktørene i totalforsvaret har, fordi det er så mange, men at det er viktig å kjenne til de relevante aktørenes rolle og ansvar, de ressursene som disse aktørene har og hvordan de kan benyttes for å kunne håndtere situasjonen som man står over for på best mulig måte.

En bedrift som blir nevnt av flere av informantene som et eksempel på en viktig aktør i fra det private næringslivet med en rolle og et ansvar i totalforsvaret, er ASKO. Dette er en transportbedrift som leverer til serveringsmarkedet over hele landet, i tillegg til aktører i totalforsvaret (ASKO, u.å). Bedriften blir nevnt av informantene som viktig, fordi de fleste aktørene er avhengig av dem for å få leveranser av blant annet mat. Selv om det ikke er nødvendig å vite nøyaktig hvilket ansvar eller hvilken rolle som alle aktørene har i totalforsvaret, forklarer informantene at det er aktører i fra det private næringslivet hvor det er nødvendig å forstå dette, fordi de for eksempel er avhengig av dem til enhver tid. Informant 5 forklarer at bedrifter som ASKO er viktig fordi det er så mye som er utkontraktet, «... ASKO som har et ganske stort leveranseansvar for Forsvaret, for Forsvaret har jo på en måte outsourcet alt sånn leveranse, og det kom jo veldig tydelig fram under covid hvor sårbare vi er, altså helse, politi og alle fordi at vi har outsorcet mye leveranser ...».

Informanten i fra det private næringslivet fortalte i sitt intervju at de liker å tro at de har rimelig god forståelse av de forskjellige rollene til de andre aktørene i totalforsvaret, de har

for eksempel god dialog med politiet og har hatt dem inne ved noen av øvelsene som de har gjennomført. Informanten nevner også at de er i god dialog med Fylkesberedskapsrådet og Statsforvalter, og beskriver at Statsforvalteren har en koordinerende rolle, generelt i krisescenarioer og i totalforsvaret. Det nevnes også at aktørene i Agder kjenner til hverandre, og informanten forteller at Statsforvalteren i Agder er veldig offensiv og kjører møter hvor de kaller inn et bredere utvalg enn de som er en del av Fylkesberedskapsrådet. Den koordinerende rollen som Statsforvalteren har, er også blitt nevnt av andre informanter. Det var flere av informantene som nevner at de opplever at bedriftene i Agder faller som oftest litt utenfor denne beredskapsfamilien eller samvirkefamilien. For eksempel nevner informant 3 at de store fabrikkene i området deres gjerne har et industrivern som kan bistå sivile aktører når noe skjer, men de opplever at de ikke har like god dialog med disse som andre aktører. Noen av informantene opplever også at ansvaret som bedrifter har i totalforsvaret er glemt, uklart eller neglisjert, og som informant 7 nevnte er det et ønske om at aktørene vekkes opp og at totalforsvaret blir satt på agendaen igjen. Selv nevner informanten i fra det private næringslivet at det nok ikke er «*top of mind*» å spille med et lokalt energiselskap.

Informantene forklarer at de kjenner godt til andre aktørers rolle og ansvar i totalforsvaret, da særlig myndighetene i Agder, de regionale og lokale, samt nød- og beredskapsaktører og Forsvaret. De forklarer at de kjenner til hvilken rolle og hvilket ansvar som de viktige aktørene i fra det private næringslivet har i totalforsvaret. Det blir av noen informanter forklart at det nødvendigvis ikke alltid er viktig å kjenne til rollen og ansvaret til alle aktørene i totalforsvaret, og begrunner gjerne dette med at det er for mange, men at de kjenner til de aktørene som de definerer som viktige. Noen av informantene forklarer at de nok har en bedre forståelse av rollene og ansvaret til de offentlige aktørene og Forsvaret, men at de nok ikke er like godt kjent med de i fra det private næringslivet. Det nevnes også dette med egenberedskap og viktigheten med at hver enkelt har forsyninger nok for å kunne greie seg på egenhånd i 72 timer, fordi nødetatene eller andre etater ikke vil kunne ta hånd om alle på en gang. I likhet som svarene rundt samvirket er kjennskap og vennskap en gjenganger når det kommer til forståelse av roller og ansvar også, ifølge de fleste informantene er det helt essensielt for totalforsvaret å kjenne til hverandre, de ressursene som eksisterer hos de forskjellige aktørene, deres svakheter og styrker, og at uten dette vil det være vanskelig å få til å samle ressursene og løse hendelser.

6. Drøfting

I dette kapittelet vil de funnene som er blitt gjort rede for i det forgående empirikapittelet drøftes opp mot teorikapittelet, dette vil basere seg på forskningsspørsmålene og problemsstillingen til masteroppgaven. Drøftings kapittelet vil deles inn i tre delkapittel, hvor hver del tar for seg sentrale aspekter av det oppgaven er ute etter å undersøke og diskuterer hvilke utfordringer som kan være knyttet til dem. Det første som vil bli drøftet er aktørenes forståelse av totalforsvaret, dette delkapittelet vil ta for seg en diskusjon av aktørenes forståelse av hva totalforsvarskonseptet er i dag, historien til konseptet og hva de tror konseptet vil bety i fremtiden. Samtidig vil dette delkapittelet diskutere skillet mellom statssikkerhet og samfunnssikkerhet, og mulige utfordringer og konflikter knyttet til disse sikkerhetsområdene. Det andre delkapittelet vil diskutere aktørenes forståelse av roller og ansvar i totalforsvaret, utfordringer og konflikter med rollene og ansvaret. I tillegg vil det bli diskutert om det er noen konflikter som kan oppstå mellom det ansvaret som aktørene har som primæroppgave i det daglige og det ansvaret som de har i totalforsvaret. Det vil også diskuteres i forhold til mulige tiltak som kan være med på å forebygge utfordringer knyttet til forståelsen av hverandres roller og ansvar i totalforsvaret. Det tredje og siste delkapittelet vil drøfte hvordan aktørene i totalforsvaret trener sammen på å håndtere store hendelser, krig og konflikter, de mulige utfordringene knyttet til hvordan de trener og øver. Det vil også diskuteres om aktørene jobber mot et felles mål, og om det er et fokus på å styrke totalforsvarens og samvirket mellom aktørene. De resultatene fra diskusjonsdelene vil bli oppsummert og satt i sammenheng med hverandre i konklusjonskapittelet, hvor masteroppgaven blir avsluttet med studentens konkluderende tanker.

6.1 Drøfting av aktørenes forståelse av totalforsvaret

I kapittel 5.1 ble den innsamlede empirien i forhold til informantenes forståelse av totalforsvaret gjort rede for. Til å begynne med ble det gjort rede for funnene knyttet til totalforsvarskonseptet i Norge, historien til totalforsvaret og det konseptet var ment til å være, og hvordan konseptet har utviklet seg til det konseptet det er i dag. Det ble også gjort rede for funnene knyttet til fremtiden til konseptet og hva informantene ønsker i forhold til fremtiden til konseptet, i tillegg ble det gjort rede for de funnene knyttet til skillet mellom statssikkerhet og samfunnssikkerhet, samt de uttalelsene de hadde til den gjensidige avhengigheten som eksisterer blant aktørene i Agder. I bakgrunns kapittelet til oppgaven ble totalforsvaret i Norge beskrevet, hensikten med konseptet, og utviklingen som konseptet har hatt siden andre verdenskrig.

Ifølge teori var hensikten med totalforsvarskonseptet i Norge da den ble introdusert, at den skulle være kjernen til mobiliseringsforsvaret i Norge, og hadde som hensikt å bidra til å kunne løse de store problemene. Dette skulle skje ved hjelp av at de sivile ressursene skulle gi støtte til Forsvaret ved statlige konflikter eller krig. Totalforsvarskonseptet skulle på denne tiden stryke Norges forsvarsevne ved å benytte seg av ressursene som eksisterer i sivilsamfunnet, for eksempel ved å benytte seg av sivilbefolkningen, utstyr og så videre. Dette med mobiliseringsforsvaret var ikke fokusert på i intervjuene, men det er tydelig at informantene har god forståelse av hva totalforsvarskonseptet var ment til å være i en tid preget av statlige konflikter og krig. Informantene er tydelige på at hensikten med totalforsvaret på denne tiden var at det sivile samfunnet skulle støtte opp under Forsvaret når vi står overfor statlige konflikter eller krig. I likhet med teorien nevnt i bakgrunns kapittelet, så fortalte informantene at konseptet var ment til å styrke Norges forsvarsevne, for å bedre Forsvarets mulighet til å håndtere statssikkerhets trusler i Norge og gjennomføre oppgavene sine. At informantene vet hva totalforsvaret var ment å være på denne tiden kan komme av at det var ensidig og enkelt å forstå, en kan forstå konseptet som at dersom Forsvaret trengte sivile ressurser så ville dem be om disse og ressursene ville ha blitt disponert for deres bruk, og det var det.

Teorien som omfatter konseptet i dag forklarer totalforsvaret som den gjensidige støtten og samarbeidet mellom sivile sektorer og den militære sektoren for å forebygge, planlegge for, og håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig. Som nevnt i empirikapittelet fikk vi ifølge noen av informantene en tro på evig fred i Norge, sett i lys av dette ble det større fokus på fredstidskriser fordi det var disse krisene som i større grad truet samfunnet. Det kan argumenteres for at etter Sovjetunionens fall, forsvant også frykten for en fullskala krig, og fokuset ble skiftet. I tillegg hadde vi rundt denne tiden et USA som startet kampen mot terror og hadde dette på agendaen som følge av villedende handlinger gjort av ikke-statlige aktører på sivil befolkningen, sett i lys av dette ble det nok også et økende fokus på samfunnssikkerhet fremfor statssikkerhet i Norge. Det at USA fungerte som en premissleverandør, og fungerer som en premissleverandør i dag, er nok ikke helt feil, USA har lenge blitt sett på som en «storebror» av de andre vestlige landene. Med tanke på alle de internasjonale oppdragene som Norge og andre vestlige land har vært deltakende i som følge av denne krigen mot terrorisme, kan man tenke seg at de siden starten av 2000-tallet har fungert som premissleverandør for noe av vestens sikkerhetspolitikk.

Det var nok ikke kun terror som sørget for denne endringen av fokus her i landet, vi ble nok også mer oppmerksom på naturlige hendelser, generelt fredstidskriser som i større grad påvirket befolkningen. Det skjedde en endring i trusselbildet på 2000-tallet, som nevnes av informantene. At konseptet moderniserte seg på denne tiden og endret seg til å handle om gjensidig støtte og samarbeid, kan argumenteres for å være en god indikator på at det var mindre fokus på statlige konflikter og krig, og et større fokus på disse fredstidskrisene. I forhold til den innsamlede empirien er det ikke like stor enighet mellom de sivile aktørene og den militære aktøren i forhold til hvordan de definerer dagens totalforsvar. Om definisjonene kommer på grunn av forskjellige prioriteringer eller hva årsaken til dette er, er vanskelig å svare på. Informanten ifra Heimevernet, med Forsvars bakgrunn, har en definisjon på dagens totalforsvar som ikke likner de andre informantenes definisjon. Denne informanten definerer totalforsvaret som «*alle statens midler satt opp for å forsvare landet ...*». I motsetning definerer de andre informantene i fra de sivile sektorene konseptet som den gjensidige støtten og samarbeidet mellom de sivile sektorene og den militære sektoren. Informanten forklarer at konseptet ikke lengre handler kun om hvordan det sivile samfunnet skal støtte opp under Forsvaret, men også hvordan Forsvaret og militæret kan støtte sivilsamfunnet i fredstidshendelser.

Det kan argumenteres for at informanten ifra Heimevernet har en annen definisjon eller forståelse av dagens konsept fordi det er det de fokuserer på, det å forsvare Norge. Forsvarets hovedoppdrag er å holde Norge trygt, og sørge for at ingen utfordrer våre landegrenser, demokrati eller verdier (Forsvaret, u.å). Det kan derfor være viktigere for dem å fokusere på at totalforsvaret skal benyttes for å forsvare Norge, fordi de ikke kan greie å forsvare landet alene. Selv om informanten definerer at dagens totalforsvar er alle statens midler satt opp for å forsvare landet, så er det tydelig at informanten er klar over at de har et ansvar om å gi bistand til politiet og andre sivile aktører gjennom bistandsinstruksen. En annen, mulig forklaring på dette fokuset kan være på grunn av den bekymringen som informanten har knyttet til at det kan bli en hvilepute for det sivile samfunnet at Forsvaret vil stille opp for dem, noe som ikke er en garanti og spesielt når de har sitt å holde på med. Det vil med andre ord være vanskelig for de sivile sektorene å få bistand fra Forsvaret, når det er konflikt eller krig i Norge. Informanten snakket om beredskap som en prioritering og kostnad, at det ikke er alt av beredskap som er like viktig eller nødvendig. En mulig forklaring på hvorfor det blir nevnt av informanten, kan være at sivilsamfunnet vil i verstefall nedprioriterer

beredskapstiltak dersom de hviler seg på at Forsvarets ressurser vil komme dem til unnsetning når de ikke greier å håndtere situasjonen alene.

Det virker som at informantene i fra de sivile sektorene forstår hva dagens totalforsvar betyr, men hvilke fredstidskriser er det som vil faktisk kreve totalforsvaret? Ut ifra det som informantene gir uttrykk for er det vanskelig å gi eksempler på fredstidskriser som har krevd eller vil kreve at sivilsamfunnet støttes av totalforsvaret. I motsetning er det enklere å forstå når Forsvaret har bruk for totalforsvaret, fordi vi er et så pass lite land med et lite Forsvar som er helt avhengig av sivile ressurser for å kunne gjennomføre oppdraget sitt. For noen av informantene handler totalforsvaret om utholdenhet, når ressursene til sivilsamfunnet er oppbrukt, mens andre bruker pandemien som et eksempel på en situasjon hvor totalforsvaret ble benyttet for å løse den. Sett i lys av dette, kan en stille spørsmål til når totalforsvaret faktisk håndtere fredstidskriser? Det er hendelser hvor militære ressurser har bidratt til å håndtere krisene, men har disse vært løst av et sivilt-militært samarbeid eller av totalforsvaret? Det kan nok argumenteres for at pandemien ble løst av totalforsvaret, men i en veldig liten skala. Pandemien er den største fredstidskrisen vi har stått ovenfor i nyere tid og ble løst av ressurser fra alle sektorene, da fordi vi alle hadde et ansvar. Selv om pandemien var en krise hvor vi alle måtte ta et tak, stiller studenten spørsmål om det faktisk var håndtert av totalforsvaret i landet. Og studenten stiller seg undrende om det faktisk i det heletatt er et behov for et totalforsvar som støtter sivilsamfunnet når man sliter med å definere hvilke fredstidskriser som vil krever å bli løst av totalforsvaret, når man allerede definerer krisehåndtering med sivile og militære ressurser som et sivilt-militært samarbeid.

Oppsummert, så kan man si at aktørene forstår hva totalforsvaret var ment til å være, og det virker som at informantene er klare over hva konseptet betyr i dag. Men det virker også som at de sivile sektorene og den militære sektoren har forskjellig fokus og forståelse, det kan nok forklares med at de fokuserer på de oppgaven som de selv har ansvar for å løse. Det er også uenigheter i hvilke hendelser som vil kunne bli løst av totalforsvaret, pandemien er et godt eksempel, men i lys av empirien kan dette også argumenteres som en situasjon løst ved hjelp av et sivilt-militært samarbeid. Sett i lys av teorien på totalforsvaret, var dette en stor og krevende krise, som kan det argumenteres for å ha blitt løst av totalforsvaret. Noen av informantene ga også uttrykk for at totalforsvaret er et konsept som må vekkes til livet igjen, på grunn av dette, kan det argumenteres for at det er flere aktører som ikke vet hva totalforsvaret er. Det er vanskelig å diskutere dette med tanke på den mengden av informanter som oppgaven har. I forhold til fremtiden til konseptet, forklarer informanten i fra politiet at

med den utviklingen som vi har i dag vil det nok være vanskelig å definere om en står ovenfor en krise som faller under justis eller forsvar. Dette som informantene i fra politiet nevner vil kunne være et argument for at totalforsvaret må vekkes til livet og diskuteres, for å fastsette fremtiden til konseptet. Samtidig vil studenten argumentere for at det er et viktig konsept å vekke slik at vi er med på å øke forståelsen for hva konseptet betyr, som igjen vil kunne være viktig for å få aktører til å forstå hvilket ansvar man har. Med tanke på forsvarskommissjonens rapport som ble offentliggjort i mai 2023 og totalberedskapskommissjonens rapport som ble offentliggjort i juni 2023, virker det som at det er en endring som er i gang, at det er noe som skjer. Blant annet nevnes det i forsvarskommissjonen rapport at totalforsvaret må oppklares og gjøres klart for alle aktørene, slik at de har en felles forståelse av konseptet. Det denne rapporten nevner er med på å indikerer at det er ulike forståelser for hva totalforsvarskonseptet faktisk innebærer i dag.

6.2 Drøfting av aktørenes forståelse av sine og andres roller og ansvar i totalforsvaret

I kapittel 5.2 ble det gjort rede for funnene knyttet til informantenes beskrivelse av egen rolle og eget ansvar i totalforsvaret, og i kapittel 5.4 ble de empiriske dataene i forhold til informantenes forståelse av andre aktørers rolle og ansvar i totalforsvaret gjort rede for. Kapittelet som gjorde rede for funnene i forhold til informantenes egen rolle og eget ansvar i totalforsvaret, ble delt inn i 7 del kapitler, et kapittel for hver enkel informant, dette ble gjort for å gjøre det mest mulig ryddig og oversiktlig. Det kapittelet som gjorde rede for utsagnene til informantene knyttet til deres forståelse av andre aktørers roller og ansvar i totalforsvaret nevner blant annet utkontraktering, myndigheters ansvar, det private næringslivet og så videre. I teori kapittelet 3.5 ble definisjonene brukt i oppgaven for rolle og ansvar beskrevet. Oppgaven bruker forventninger som beskrivelse av hva en rolle er, det vil i denne sammenhengen være de forventningene som man har knyttet til aktørene i en totalforsvarssituasjon. Forpliktelser blir i denne oppgaven brukt til å beskrive av hva ansvar er, det vil si de forpliktelsene som aktørene har i totalforsvaret.

6.2.1 Egne forståelser av roller og ansvar

På bakgrunn av informantenes forklaringer av eget ansvar og rollene deres i totalforsvaret, kan det argumenteres for at aktørene er klare over de forpliktelsene eller det ansvaret som de selv har i totalforsvaret, da særlig nød- og beredskapsaktører, som politi, brann og helse. Samtidig vil studenten også argumentere for at Forsvaret og den militære sektorer nok er ganske klare over sitt ansvar i totalforsvaret, det nevnes blant annet i intervjuene at de har en bistandsinstuks som sier at det sivile samfunnet kan be om militær bistand for å løse

ekstraordinære hendelser, i tillegg til at de har en tydelig forpliktelse i forhold til det å forsvare Norge dersom vi opplever at vår suverenitet er truet på et eller annet vis. De fleste forpliktelser eller ansvar som en beredskaps aktør har, som for eksempel politiet, er gjerne fastslått gjennom blant annet forskrifter og lover, så det er vanskelig å argumentere mot at disse aktørene ikke vet hvilket ansvar de har. Samtidig skal ansvarsprinsippet i all hovedsak være gjeldene i alle kriser, så man kan tenke seg at aktører som har et ansvar for et fagområde i en normalsituasjon, som også har ansvaret for den nødvendige beredskapen og forberedelsene for å håndtere hendelser utenfor det normale, er klare over det de har ansvar for i totalforsvaret. For eksempel skal bedrifter i fra det private næringslivet som har ansvar for kritisk infrastruktur i en normalsituasjon, også ha ansvaret for denne infrastrukturen i disse ekstraordinære hendelsene og sørge for at den opprettholdes til enhver tid for å styrke samfunnssikkerheten, og statssikkerheten. Siden det i intervjuene ble nevnt at Forsvaret har utkontraktert mye av logistikken sin, så vil det kunne tenke seg at de også er avhengig av kritisk infrastruktur for å kunne opprettholde sin egen drift og få gjennomført oppgavene sine, på grunn av denne avhengigheten så vil det private næringslivet som følge av dette også ha en forpliktelse for statssikkerhetene i Norge.

Informanten i fra det private næringslivet nevnte dette med KBO, KBO eller Kraftforsyningens beredskapsorganisasjon er en organisasjon som skal forebygge og håndtere hendelser i kraftforsyningen, for å sikre forsyningssikkerhet på kraftanlegg. KBO har flere enheter under seg, disse enhetene, som bedriften informanten arbeider for er en del av, har som ansvar å utføre de oppgavene og pliktene som relevant regelverk fastslår (NVE, 2022). På grunn av at en slik organisasjon eksisterer, så kan det tenke seg at det private næringslivet også har en klar og tydelig forpliktelse gjennom forskrifter og lover. Det er vanskelig å kunne definitivt si at dette er korrekt på grunn av antall informanter, men en kan tenke seg at andre relevante aktører i fra det private næringslivet også kan ha noe som likner KBO. I tillegg er det forskrifter og lover som sier noe i forhold til at virksomheter skal gjennomføre en vurdering av risiko og som følge av denne risikovurderingen utarbeide en minimums beredskap. På grunn av privatiseringen i Norge har det private næringslivet, som nevnt tidligere i oppgaven, et større ansvar i dag en tidligere, og da spesielt de bedriftene som håndterer kritiske funksjoner og kritisk infrastruktur som for eksempel kraft, vann og avløp, olje og gass og transport. Informanten i fra det private næringslivet som har blitt intervjuet for denne oppgaven arbeider for en slik bedrift, en bedrift som håndterer kritisk infrastruktur. Siden bedriften til informanten har et ansvar knyttet til en kritisk infrastruktur, kan det tenke

seg at de nok har strengere forskrifter og lover som de må følge på grunn av dette. Studenten stiller seg undrende til om bedrifter i fra det private næringslivet som ikke har ansvar for kritiske funksjoner og kritisk infrastruktur har like klare retningslinjer for hvilke forventninger og forpliktelser de har i totalforsvaret. Dersom det er manglende regelverk, lover og forskrifter for virksomheter i fra det private næringslivet, vil det være vanskelig å kunne fastslå at denne sektoren er klar over sitt ansvar i totalforsvaret. Med tanke på at det var informanter som nevnte at de hadde et ønske om at konseptet skal vekkes til livet igjen, så kan det argumenteres for at det er virksomheter der ute som ikke er klare over at de har et ansvar i totalforsvaret. Et slikt spørsmål kan gi et grunnlag for videre forskning og undersøkelser, for å se på private aktørers kompetanse og bevissthet av roller og ansvar i totalforsvaret, men er vanskelig å besvare her.

Studenten vil argumentere for at informantene har god forståelse for det ansvaret de har til totalforsvarskonseptet som følge av det de sier i intervjuene om det ansvaret som de har, i tillegg til at de gjerne har klare retningslinjer gjennom ulike lover, regelverk og forskrifter. Som følge av at roller handler om forventninger, kan det være vanskeligere å argumentere for at alle aktørene i totalforsvaret er klare over de forventningene som er knyttet til den rollen som de har i totalforsvaret. Som nevnt i teori kapittelet kan det være vanskelig for de som står i en situasjon å kunne beskrive de forventningene som andre har til dem i en gitt situasjon, dette kan være fordi gjerne vil være flere forskjellige forventninger. Det kan nok være et argument for at de forstår de forventningene de har til seg selv i en gitt situasjon, og de forventningene som andre har til dem i en normalsituasjon, men dersom det oppstår en situasjon som faller utenfor normalen kan det være vanskelig for dem å definere forventningene som andre har til dem. Det vil derfor kunne argumenteres for at informantene kan ha en manglende forståelse for hvilken rolle de selv har i totalforsvaret, siden roller baserer seg på forventninger. På bakgrunn av teori kan tenke seg at rollene til en aktør i totalforsvaret vil være situasjonsbestemt, og påvirkes av ulike faktorer, i tillegg vil det kunne basere seg på individuelle forventninger. Med tanke på at det er faktorer som kan påvirke forventningene til en aktør kan det tenke seg at det ikke er helt klar og fast forventning til en aktør, og derfor vil rollen til en aktør endre seg ut ifra den situasjonen som skal håndteres, som vil kunne gjøre det komplisert å definere sin egen rolle i totalforsvaret.

Selv om det kan være et poeng det med at en rolle er situasjonsbestemt, og at dette kan gjøre det komplisert å forstå egen rolle i totalforsvaret, kan en også argumentere for at aktørene som er viktige og relevante for totalforsvaret vil forstå sin rolle, siden beredskapsprinsippene skal i

all hovedsak være gjeldene til enhver tid. Ansvarsprinsippet kan indikere at det vil være en forventning til at aktørene skal fortsatt ha ansvar for det samme som de har ansvaret for i normalsituasjon. For eksempel skal politiet støtte opp under Forsvaret, samtidig som de skal opprettholde lov og orden. Det er en forventning til politiet om at de skal lede håndteringen av de hendelsene som blir sett på som vanlige fredstidshendelser når det er krigsskueplass. Som nevnt i empirikapittelet, så vil det oppstå noen endringer i forhold til politiets rolle og ansvar dersom Forsvaret overtar ledelsen av en situasjon. Studenten vil nok heller argumentere for at det blir lagt til en ekstra forventning til dem når dette skjer, fordi det fortsatt en forventning til at de skal gjennomføre sine normale oppgaver, men at når Forsvaret trenger deres støtte er det også en forventning til at de skal gi dem den støtten som de trenger. Det kan tenke seg at dette også vil kunne være gjeldende for andre aktører, det at rollene deres egentlig ikke endrer seg, men at det blir lagt til nye forventninger ut ifra situasjonen man står overfor, siden ansvarsprinsippet og de andre beredskapsprinsippene skal hovedsakelig være gjeldene i enhver situasjon.

Beredskapsprinsippene blir nevnt av flere av informantene i intervjuene sine, da særlig ansvarsprinsippet og likhetsprinsippet. Likhetsprinsippet kan argumenteres for å også kunne være en indikasjon på at aktører gjerne vil ha en god forståelse av sin egen rolle i totalforsvaret. Dette kan være et argument fordi det vil som følge av dette prinsippet kunne være en forventning til at organisasjonen som aktørene arbeider for skal operere så lik den daglige driften som mulig, og derfor kan det tenke seg at det er en god forståelse for hva aktørenes rolle i totalforsvaret er. Sett i lys av dette prinsippet kan det tenke seg at rollen til aktørene i totalforsvaret ikke vil endre seg mye i forhold til den rollen de har i totalforsvaret. Det er viktig å påpeke at i en krise eller krig, så er det ikke en normalsituasjon som aktørene står overfor, dermed vil det kunne være at de må arbeide utenfor det normale og ikke følge ansvar- og likhetsprinsippet. Det kan for eksempel tenke seg at informanten ifra det private næringslivet som arbeider for et kraftkonsern, vil fortsatt forvente å opprettholde kraftproduksjonen i en krise eller krig, dette kan argumenteres for å være en forventning som de selv har og som andre har til dem siden de har en forpliktelse eller ansvar knyttet til en kritisk infrastruktur. Samtidig som de har denne forpliktelsen og denne forventningen, kan det også tenke seg at det vil bli lagt til en forventning eller forpliktelse i likhet med politiet når vi for eksempel opplever en krigsskueplass. Det vil blant annet forventes at de skal sørge for at Forsvaret får nødvendig kraftforsyning, slik at Forsvaret kan eksempelvis opprettholde kommunikasjon og styringssystemene sine.

Studenten syntes det er vanskelig å diskutere dette med aktørenes forståelse av egne roller basert på empirien som har blitt innsamlet, det er et stort fokus på ansvar i svarene til informantene og lite i forhold til rolle. Det er en ting som studenten tenker basert på teorien i oppgaven og det informantene sa i intervjuene sine, og det er at det kan argumenteres for at ansvaret og rollene som aktørene har i totalforsvaret egentlig er det samme. Aktørenes rolle og ansvar i totalforsvaret kan i hvert fall til en viss grad forstås som å være det samme, fordi det kan tenke seg at forventningene en har til en aktører gjerne baserer seg på de forpliktelsene som aktøren har. Det må påpekes at en krigssituasjon er ikke en normalsituasjon, noen lover og regler kan muligens ikke være utformet for å ta høyde for dette. Dermed vil det være tenkelig at forventningene og forpliktelsene som aktørene har vil endre seg. Det vil nok kunne være noen unntak dersom dette stemmer, men generelt sett så er dette en mulighet, at det kan tenke seg at rollen til en aktør baserer seg på ansvaret aktøren har. Dersom dette er en realitet, og en aktørs ansvar er regulert gjennom lover, forskrifter og så videre, så vil det kunne argumenteres for at aktørene vil forstå sin egen rolle godt i totalforsvaret, fordi det antageligvis er tydelig gjort rede for gjennom disse. Samtidig vil det kunne tenke seg at dette ikke er realiteten, at det er relevante aktører for totalforsvaret som ikke er klar over det ansvaret og den rollen de har, sett i lys av at informantene gir uttrykk for at totalforsvaret er et konsept som må vekkes til livet igjen.

6.2.2 Forståelse av andre aktørers roller og ansvar

Når det kommer til forståelsen av andre aktørers ansvar og rolle i totalforsvaret, vil det sett i lys av empirien kunne argumenteres for at det eksisterer en grad av forståelse for andre aktørers ansvar og roller. Det kan oppfattes ut ifra intervjuene at de spesielt forstår rollen og ansvaret til de aktørene som de selv definerer som viktige og relevante i totalforsvaret eller i en krisesituasjon. Studenten tror at dette vil kunne bli et problem, for hvem er det som faktisk definerer hvilke aktører som er viktige for totalforsvaret? Hva med aktører som håndterer kritiske funksjoner, grunnleggende nasjonale funksjoner eller kritisk infrastruktur, som allerede er definert som viktige og samfunnskritiske bedrifter og virksomheter. De er sagt at de samfunnskritiske, men hvem er det som bestemmer når de må være til stede for å håndtere situasjonen eller at de kan velges bort. Hvor stor grad av ansvar tar politiet og Forsvaret i forhold til ivaretagelse av disse samfunnskritiske bedriftene og virksomheten, eller overlates dette til aktøren selv å leie inn sivile sikkerhetsorganisasjoner, slik sykehusene gjorde under Covid pandemien? Og i hvilken grad forstår de sitt ansvar i totalforsvaret? Det kan argumenteres for at aktørene forstår godt det ansvaret og den rollen som for eksempel politi,

brann, helse og Forsvar har i totalforsvaret, samt myndigheter og andre beredskapsaktører som Sivilforsvaret. Dette argumentet baserer seg på empirien til oppgaven, fordi det er disse aktørene som blir nevnt av informantene og beskrives som viktige, og det kan oppfattes ut ifra det informantene sier at det er disse som er med på å løse de fleste krisene som oppstår på et eller annet vis. Det ble også gjort rede for at disse aktørene også oftere er deltakende på øvelser av diverse slag enn det de aktørene i fra det private næringslivet gjerne er, samtidig ble det nevnt at disse aktørene gjerne er mer deltakende i møter og samles på flere arenaer. Det nevnes ofte i empirien at på Sørlandet så har man kjennskap til hverandre, og de har gjerne knyttet et vennskap på tvers av sektorer, men er dette nok til å forstå de forpliktelsene som de andre aktørene har og de forventningene som er til dem i totalforsvaret? Det stemmer nok at aktørene på Sørlandet har denne kjennskapen til hverandre, men det kan virke som at de ikke har like god kjennskap til det private næringslivet.

Flere av informanter forklarer at de savner det private næringslivet i samtaler og på øvelser, og på grunn av dette syntes studenten at det kan være vanskelig å argumentere for at man har god forståelse av andre aktørers rolle og ansvar i totalforsvaret, fordi de gjerne ikke har den samme kjennskapen og vennskapet til aktørene i fra det private næringslivet slik de har til for eksempel nød- og beredskapsaktører og myndigheter. Er dette fordi disse aktørene ikke har ressurser og kapasitet til å sette seg inn i det private næringslivets roller og ansvar i en øvelse? Er det fordi de private aktørene ikke ønsker å delta og ta inn over seg de forventningene og forpliktelsene som de har i totalforsvaret? Eller er det fordi de ikke har et ønske om å bli definert som kritiske for samfunnet? Det kan tenke seg at er flere grunner til at det private næringslivet ikke er like på banen når det kommer til samtaler og øvelser med aktører i totalforsvaret, og disse kan tenke seg å være noen av grunnene.

Det er nok flere av argumentene som ble gjort for forståelse av eget ansvar og egen rolle som kan bli brukt for forståelse av andre aktørers roller og ansvar. Argumentene i forhold til beredskapsprinsippene kan bære vekt for både forståelse av eget ansvar og egne roller, samt andres roller og ansvar. For eksempel kan det tenke seg at aktørene vil ha det samme ansvaret i totalforsvaret som de har i en normalsituasjon, men at totalforsvaret muligens kan komme med noen nye forpliktelser og forventninger ut ifra den situasjonen som en står overfor. Dette er et argument på grunn av at ansvarsprinsippet og likhetsprinsippet skal hovedsakelig være gjeldene til enhver tid, samtidig som at det kan også tenke seg at det eksisterer forskrifter og lover som beskriver forpliktelsene som diverse aktører har i totalforsvaret, og som følge av dette vil disse antageligvis være med på å sette standarden for forventningene en har til

aktørene. Sett i lys av dette kan det tenke seg at det faktisk eksisterer en grei forståelse av andre aktørers ansvar og rolle, men da de aktørene som har klare forpliktelser gjennom slike lover, regelverk og forskrifter. Disse lovene og forskriftene er nok ikke like tydelige for private aktører som ikke er definert som kritiske, men som vil ha en forventning og forpliktelse i totalforsvaret når det oppstår en krise eller krig. Disse aktørene bør det nok muligens sees nærmere på for å vurdere om de bør underlegges lover og forskrifter som tydeliggjør oppdrag i et totalforsvarsperspektiv. Dette kan være med på å øke kompetansen og bevisstheten til aktørenes egen forståelse for roller og ansvar, samt øke forståelsen andre har til disse aktørenes roller og ansvar. Det er mulig at aktører kan være klare over ansvar og roller til virksomheter som den til informantene i fra det private næringslivet, fordi det kan tenke seg at de også har forpliktelser og forventninger slik denne virksomheten har gjennom det å være en KBO enhet. Som følge av dette kan det tenke seg at de forstår slike virksomheters ansvar og rolle i totalforsvaret bedre enn kanskje andre i fra det private næringslivet. Det var et par av informantene som nevnte virksomheter som ASKO i intervjuene sine, at blant annet Forsvaret og diverse nød- og beredskapsaktører har utkontraktert for eksempel matlevering til dette firmaet. På grunn av slike utkontrakteringer kan det argumenteres for at det er en forståelse for hva disse virksomhetene har som ansvar og rolle i totalforsvaret, i hvert fall den forventningen som er knytte til disse virksomhetene, at det for eksempel er en forventning om at de skal kunne opprettholde matleveranse til Forsvaret i konflikt eller krig.

Som nevnt i diskusjonsdelen om forståelse av eget ansvar og egen rolle i totalforsvaret, så ble det uttrykt et ønske i intervjuene om at totalforsvarskonseptet vekkes til livet igjen og blir satt på agendaen. Studenten tolker at informantene snakker om at det er et behov for å vekke konseptet til livet igjen hos de fleste, for det gjerne blir beskrevet som et glemt konsept, men det oppfattet samtidig at det gjerne er et større ønske om at det vekkes til livet igjen i det private næringslivet. Grunnen til denne oppfattelsen kommer av at det blir gitt uttrykk for at disse gjerne ikke er like deltakende i alle de samme foraene som nød- og beredskapsaktørene, myndigheter og Forsvaret, dette er noe som blir nevnt av både informantene i fra det private næringslivet, samt de andre informantene. Det blir også nevnt av informantene at de ikke har like god kjennskap til aktørene i fra det private næringslivet, og informantene i fra det private næringslivet gir selv uttrykk for at de kanskje ikke er like prioritert for stor øvelsene som pågår i Agder fordi de gjerne ikke er «*top of mind*», som kan tolkes som at de ikke blir sett på som like viktige å trene og øve med som for eksempel nød- og beredskapsstater og

kommunen i Agder. Når informantene snakket om nød- og beredskapsaktører, Forsvaret og myndigheter, var det et stort fokus på et kjennskap og vennskap mellom disse aktørene, men når det var snakk om det private næringslivet var det gjerne snakk om et savn, en mangel. Så kanskje på grunn av at det er et ønske blant informantene at konseptet skal vekkes til livet igjen i det private næringslivet, så kan det argumenteres for at de i hvert fall er klare over at disse aktørene har et ansvar og en rolle i totalforsvaret. Sett i lys av at det er et ønske om å vekke det private næringslivet opp og få dem til å arbeide mer i forhold til deres ansvar i totalforsvaret, kan det argumenteres for at det må til en viss grad av forståelse for det private næringslivets ansvar og rolle i totalforsvaret, for hvordan kan en savne noe som man ikke vet hva er? Selv om de kanskje er klare over at det private næringslivet har et ansvar og en rolle i totalforsvaret, betyr det nødvendigvis ikke at de forstår dette, men det oppfattes som at det er et ønske om å skape et større kjennskap til disse også.

Det er viktig å påpeke at det ble nevnt av en av informantene at det nok ikke er like viktig å kjenne til alle aktørers rolle og ansvar i totalforsvaret fordi det er så mange. Det kan nok være sant, fordi det kan tenke seg at det vil kunne være mange som vil ha et ansvar eller en rolle i totalforsvaret. Med tanke på at det kan være så mange aktører som det vil ha en forpliktelse og forventning i totalforsvaret, vil studenten argumentere for at det vil være vanskelig å ha kontroll på alle aktørers ansvar og rolle. Dersom dette er en realitet, at det ikke er viktig å kjenne til alle fordi det er så mange, kan det tenke seg at det er noen som må fastsette hvilke aktører som er viktige å kjenne til utenfor nød- og beredskapsaktører, myndigheter og Forsvaret. Er det bedrifter og organisasjoner som håndterer kritisk infrastruktur som er viktige å kjenne til? Hvordan definerer vi viktige aktører i totalforsvaret? Det kan argumenteres for at dersom man senker skuldrene og ikke tar seg tid til å kjenne alle aktørers rolle og ansvar, så kan man risikere å gå glipp av relevante og viktige ressurser som kan bli benyttet for å løse en krise. Det kan argumenteres for at kan påvirke den evnen som sivil og militær side har til å gi gjensidig støtte og samarbeid for å forebygge, planlegge for, og håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig, som totalforsvaret er ment til å være. Det kan tenke seg at det vil påvirke totalforsvarevnen fordi det kan hende at den ikke er så god som det nødvendigvis kunne har vært dersom man brukte litt tid på å gjøre seg kjent med alle de mulige relevante aktørene som finnes i sitt nærområde. Studenten tenker at det nødvendigvis ikke er behov for å kjenne til alle aktører i fra det private næringslivet i Norge, men at det kan være lurt å gjøre seg kjent med de som finnes i sitt eget nærområde. En av informantene gir uttrykk for at kanskje Statsforvalteren som allerede har et ganske stort

koordineringsansvar, også kan arrangere flere møteplasser og fora hvor dem kan møte, ha samtaler og bli kjent med relevante aktører i fra det private næringslivet. Det vil kunne tenke seg at som følge av Statsforvalterens oppgave som statens representant i fylkene, og det ansvaret de har for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer fra Stortinget og regjering, samt det bindeleddet de er mellom kommunene og sentrale myndigheter (Statsforvalteren, 2023), at Statsforvalteren vil ha best grunnlag for å ha kunnskap om hvilke ressurser som eksistere i sitt fylke.

Studenten vil argumentere for at det kan være skummelt å ha dette med kjennskap og vennskap som en hvilepute, og at det gjennom empirien kan oppfattes som at for mange av aktørene i Agder så er dette en hvilepute. Det går igjen i flere av intervjuene at man i Agder har kjennskap og vennskap til hverandre, og det oppleves som å bli brukt som et argument for at man kjenner til andre aktørers ansvar og rolle i totalforsvaret. Hva med aktørene som ikke er med i «*det gode selskap*», eller som de ikke har kjennskap til? Det kan nok stemme for noen av aktørene, men på bakgrunn av det som blir nevnt i forhold til det private næringslivet så er det vanskelig å tenke seg at det stemmer. Siden det blir brukt som et argument for at de kjenner andre aktørers ansvar og rolle, vil det kunne tenke seg at dette med kjennskap og vennskap kan bli en hvilepute. Dersom dette med kjennskap og vennskap blir en hvilepute, så vil studenten argumentere for at det vil påvirke den energien eller tiden som aktørene bruker på å gjøre seg kjent med andre aktører. Det vil tenke seg at det vil påvirke dette på en negativ måte, da særlig i forhold til de aktørene som de kanskje ikke har like god kjennskap til, men som kan være relevant for totalforsvaret. Det kan oppleves som motstridene at informantene nevner at de i Agder har kjennskap til hverandre, og at det er dannet et vennskap på tvers av sektorer, når det også nevnes at det er manglende kommunikasjon og samhandling med det private næringslivet. Kan man derfor si at man kjenner til hverandre på Sørlandet?

Det bli også gjennom intervjuene gjort rede for dette med egenberedskap, og hvordan den kan spille inn i forhold til roller og ansvar i totalforsvaret. Dette med egenberedskap er basert på teorien ikke et ansvar som sivilbefolkningen har, fordi det ikke er en forpliktelse, det er en anbefaling. I motsetning kan dette med egenberedskap argumenteres for å være en rolle som vi har i totalforsvaret, fordi det er en forventning om at vi skal kunne greie oss på egenhånd i 72 timer. Det oppleves som at forventningene knyttet til egenberedskap er relativt tydelig hos informantene, det er flere av dem som nevnte egenberedskap under intervjuet, og det vil kunne argumenteres for at de forstår sivilbefolkningens rolle i totalforsvaret. Det kan diskuteres hvor vidt 72 timer holder når vi virkelig står i det, vi beskriver gjerne

samfunnsfunksjoner som kritiske funksjoner dersom samfunnssikkerheten påvirkes av et bortfall på syv dager eller lengre. Sett i lys av dette, hvorfor er ikke det samme tenkt i forhold til egenberedskap? Dersom det kan tenke seg at vi kan stå ovenfor en situasjon hvor kritiske funksjoner ha et bortfall som er lengre enn 7 dager, vil det ikke da kunne tenke seg at det også vil være et behov for en egenberedskap som varer lengre?

Det kan nok argumenteres for at aktørene i Agder har god kjennskap og forståelse for ansvaret og rollen til de aktørene som er i fra nød- og beredskapsetater, Forsvaret og myndigheter, men det oppleves som at det er manglende forståelse knyttet til en del aktører i fra det private næringslivet. Det kan tenke seg at det eksisterer er en grei forståelse for de forpliktelsene og forventningene som eksisterer til de aktørene som de selv er avhengig av i en normalsituasjon, som følge av empirien. Samtidig oppleves det som at de aktørene som gjerne ikke er relevante for dem i en normalsituasjon, er det ikke like god kjennskap til, og det argumenteres for at det ikke er like viktig å kjenne til alle aktører, men er dette faktisk sant? Studenten tenker at det kanskje kan være lurt å kjenne til alle de ressursene som eksisterer i nærområdet sitt, slik at totalforsvarevnen er så god som mulig i det området. Når det oppstår en hendelse hvor totalforsvarevnen virkelig får testet seg et sted i Norge, så kan de fra Agder med en god oversikt over ressurser vise til hva de har, og forhåpentligvis gjøre det enklere for dem det måtte gjelde å ha en oversikt over ressursene som eksistere i Norge.

6.3 Drøfting av hvordan aktørene i totalforsvaret trener på å håndtere større hendelser

I dette kapittelet vil empirien i fra delkapittel 5.3 bli diskutert, i dette delkapittelet ble det gjort rede for empirien knytte til det tredje forskningsspørsmål, som stiller spørsmål om de aktørene i totalforsvaret trener på å håndtere større hendelser sammen. Empirien som blir gjort rede for i dette kapittelet startet med informantenes forståelse av samvirkeprinsippet og begrepet, som hadde som hensikt å undersøke om aktørene i Agder faktisk forstår prinsippet og begrepet. Etter det ble redegjort for det som kom frem i forhold til samvirkebegrepet i intervjuene, ble de empiriske funnene knyttet til informantenes egne erfaringer i forhold til samvirke i Agder gjort rede for, om det oppleves som å være et fokus, og om de opplever at samvirket fungerer på Sørlandet. Til slutt i delkapittel 5.3 ble de funnene knyttet til hvordan informantene selv arbeider mot å sikre et godt samvirke.

I forhold til forståelse av samvirkeprinsippet, kan det ut ifra empirien tolkes som at informantene har relativt god forståelse for hva prinsippet innebærer, selv om det kan oppleves som at de i all hovedsak beskrev hva samvirke betyr. Samvirkeprinsippet betyr at

myndigheter, virksomheter og etater har et ansvar for å sikre et best mulig samvirke med relevante aktører (Regjeringen, 2022), som har som hensikt å øke samfunnets evne til å møte sammensatte og komplekse kriser. Som nevnt kan det tolkes som at informantene har god forståelse for hva prinsippet innebærer, selv om de fleste av informantene fokuserte på å beskrive samvirke. Forståelsen av samvirkeprinsippet kan argumenteres for å være bra hos informanten på grunn av at de beskriver samvirke, som er hoved essensen i prinsippet, og man kan tenke seg at man må ha god forståelse for samvirke for å kunne forstå samvirkeprinsippet. Om dette er gjeldene for alle aktører i totalforsvaret er vanskelig å argumentere for med tanke på mengden informanter som oppgaven har, men siden samvirkeprinsippet ble et så viktig prinsipp etter 22. juli, samt at det oppleves å ha vært et såpass fokus på samvirke siden denne hendelsen kan det tenke seg at de har godt forståelse for prinsippet. Det kan argumenteres for at samvirke har blitt satt på agendaen, og som følge av dette kan det tenke seg at aktørene i større grad fokuserer på å sikre godt samvirke gjennom trening og øving, og dermed vet hva prinsippet innebærer.

Ut ifra empirien kan det oppfattes som at det er flere som beskriver samvirke som samhandling, og det kan nok stemme både at flere beskriver samvirke som samhandling og at samvirke kan beskrives som samhandling. Studenten vil si seg enig med det noen av informantene beskriver samvirke som, at samvirke handler om mer enn bare samhandling. Som nevnt i empirien ble samvirke beskrevet som noe mer enn samhandling, samhandling ble beskrevet som et samarbeid mellom aktørene, hvor aktørene i all hovedsak gjennomfører de oppgaven som de er trent til å gjøre. Slik de beskriver samhandling, kan det tolkes som at når aktørene samhandler så vil for eksempel politiet fortsatt ha ansvaret for skadestedsledelse og opprettholde lov og orden, brann skal fortsatt slukke branner og ta seg av farlige stoffer, og helse skal ta seg av skadde og frakte dem til sykehusene. Når det kommer til samvirke kan det tolkes ut ifra det informantene beskriver at det går over til en samhandling hvor aktørene gjerne gjennomfører oppgaver utenfor sine ordinære oppgaver, for eksempel blir det nevnt at alle kan rulle ut en brannslange, eller at brannkonstabler kan kjøre pasienter til sykehuset. Sett i lys av denne beskrivelsen kan det oppfattes som at samvirke gjerne handler om det samarbeidet som skjer når hendelsene gjerne er så komplekse at det ikke holder at aktørene kun gjennomfører sine egne oppgaver. Hvor hendelsene er så komplekse at det krevers at aktørenes oppgaver gjerne vil være mer overlappende, hendelser hvor det er et behov for at ressursene samles i større grad for å kunne løse hendelsen på best mulig måte, fordi situasjonen gjerne ikke kan løses på en ordinær måte. På bakgrunn av dette og resten av

empirien oppfattes det som at informantene er klare over hva samvirkeprinsippet betyr, at de har et ansvar over å sikre et samvirke med relevante aktører, hvor hensikten er å øke deres evne til å møte og løse de komplekse krisene som truer samfunnet vårt. Dersom aktørene i Agder forstår samvirket, er det tenkelig at aktører i fra andre steder i landet også forstår dette begrepet og prinsippet, fordi det har vært et stort fokus på samvirke etter terrorangrepet 22. juli, samle ressursene og sørge for at dem finner hverandre.

Som nevnt i empirien, er informantene nokså enige i forhold til at samvirke fungerer på Sørlandet, det nevnes for eksempel at de gjerne har vært frempå og har trent på samvirke mye lengre enn det studenten hadde forventet seg. Informantene ble i intervjuene stilt spørsmål knyttet til deres erfaring i forhold til samvirke, og det kan tenke seg at samvirke er noe som fungerer på Sørlandet, fordi det er som nevnt av informantene, ikke er noe nytt, men noe som de har drevet med i Agder siden 2004. De fortalte studenten at de har trent på samvirke siden 2004, og har en årlig storøvelse som flyttes fra kommune til kommune, en øvelse som flere aktører får være med på å planlegge og gjennomføre. Det er mulig at aktørene i fra Agder har gode erfaringer knyttet til samvirke, siden det er noe de har hatt på agendaen lenge før det samvirkeprinsippet ble et av beredskapsprinsippene, og det oppfattes at fra deres synspunkt er noe som ikke er nytt for dem, og med dette kan det tenke seg at de har trent og utviklet samvirke i nesten 20 år. Det overrasket studenten at samvirke var noe de i Agder har trent og øvd på siden 2004, studenten hadde forventet at dette var noe som ble etablert i Agder som følge av det som kom frem etter terrorangrepet 22. juli. En situasjon hvor det beskrives at ressursene ikke fant hverandre. Selv om det ble nevnt at samvirke er noe de har trent og øvd på lenge i Agder, beskriver informantene at de har opplevd et skifte. Det har blant annet blitt mer fokus fra publikum og media, og det kan tenke seg at samvirke muligens har fått en viktigere rolle når de trener og øver.

Selv om informantene gir uttrykk for at samvirke er noe de har holdt på med på Sørlandet siden 2004, og at det kan oppfattes som at de mener det fungerer bra, undres studenten om samvirke faktisk fungerer i Agder. Samvirkeprinsippet gir myndigheter, virksomheter og etater et ansvar om å sikre best mulig samvirke mellom relevante aktører. På bakgrunn av empirien oppleves det som at de ikke arbeider med å sikre best mulig samvirke med relevante aktører, fordi det ofte blir nevnt at det private næringslivet er savnet eller ikke deltakende på øvelser eller andre fora. Studenten vil argumentere for at det muligens er mangler ved hvordan de trener og øver på samvirke i Agder på grunn av dette. Selv om det nok kan tenke seg at slik de arbeider sammen i det daglige og hvordan de generelt trener og øver på

samvirke fungerer til en viss grad, så kan det i fra et totalforsvarsperspektiv oppfattes som at det er relevante aktører som de ikke har etablert et samvirke med dersom det private næringslivet ikke er til stede og deltakende i de store øvelsene. Det var flere av informantene som gjorde rede for at de relevante aktørene i fra det private næringslivet ikke er like mye på banen, og at de muligens ikke en del av denne samvirkefamilien på lik linje som myndighetene, Forsvaret og nød- og beredskapsaktørene er. På grunn av dette kan det stilles spørsmål til om samvirket er så tilfredsstillende som det kan tolkes at noen av informantene mener, ut ifra empirien. Det kan igjen nevnes dette med hvilepute, det kan tolkes ut ifra empirien at det kan bli en hvilepute dette med at de har holdt på å trene og øve på samvirke siden 2004. Sett i lys av hvor ofte det ble nevnt at dette er noe de har gjort siden 2004, kan det oppfattes som at det blir brukt som at argument for at samvirket fungerer på Agder. Studenten vil argumentere for at det er alltid noe som kan forbedres og utvikles når det kommer til beredskap og krisehåndtering. Uansett om 2004 blir eller ikke blir brukt som et argument for godt samvirke, så kan det være flere faktorer som vil være med på å sette dette samvirke på prøve, blant annet et endrende trusselbilde. Sett i lys av empirien kan det tenke seg at det private næringslivet må mer inn på banen for å sikre best mulig samvirke, og da spesielt sett i fra et totalforsvarsperspektiv hvor flere aktører vil være relevante. Dersom det blir en hvilepute at de har holdt på med dette siden 2004, kan det tenkes at de har gått inn i en rutine hvor det er det samme som trenes på hver gang. Evner de å tenke utenfor boksen? Trener de lengre og utenfor normal arbeidstid for å utfordre aktørene på det ytterste? Disse spørsmålene hadde vært interessant å undersøke videre, med tanke på at det ble i empirien nevnt at totalforsvaret handler om utholdenheten til ressursene.

Selv om det nevnes at de i Agder har trent på samvirke lenge, så er det viktig at studenten påpeker at det å trene på samvirke ikke nødvendigvis er det samme som å trene totalforsvaret. En av informantene ga uttrykk for at i sivilsamfunnet vil totalforsvaret brukes når ressursene er oppbrukte, hvor utholdenheten til aktørene blir satt på prøve og det er et behov for ressurser fra flere sektorer. Selv om det er en årlig storøvelse hvor de fleste av informantene og andre aktører i fra Agder er med, så kan det argumenteres for at de ikke trener og øver totalforsvaret. Sett i lys av teorien og empirien mener studenten at det vil være vanskelig å kunne tenke seg at de trener totalforsvaret og tester totalforsvarevnen i Agder. Det ble blant annet gjort rede for i empirien at det private næringslivet ikke er like deltakende som det aktører ifra andre sektorer er, og det kan oppfattes som utenkelig at de faktisk tester utholdenheten sin når de trener og øver, fordi det kan tenkes å være svært krevende å få til en

slik øvelse hvor alle relevante aktører er deltakende. Samtidig kan en stille seg spørsmålet om det er nødvendig å teste ut totalforsvarsevnen, studenten tenker at det nok er viktigere å få konseptet tilbake på agendaen og vekke konseptet opp igjen slik det ble nevnt i kapittel 6.2, samt jobbe med å sikre godt samvirke med de relevante aktørene i totalforsvaret, og basert på empirien kan det argumenteres for at det er særlig viktig å jobbe mot å sikre et samvirke med aktørene i fra det private næringslivet. Det kan sett i lys av empirien argumenteres for at noen av aktørene i totalforsvaret trener og øver på å håndtere større hendelser sammen på Sørlandet, men at det er på lik linje med forståelser for roller og ansvar, er det en tydelig mangel på samvirke og samhandling med det private næringslivet. Studenten tenker at det er et behov for å jobbe mot å få etablert et kjennskap og vennskap til det private næringslivet, for å også få dem inn i denne samvirkefamilien eller beredskapsfamilien som gjerne nød- og beredskapsetatene, myndighetene og Forsvaret er en del av. Sett i lys av foregående diskusjonskapittel, kan det tenke seg at å arbeide med å sikre seg et godt samvirke med andre aktører, samt det å trene og øve sammen, vil ha positive konsekvenser for forståelse for andre aktørers forpliktelser og forventninger i totalforsvaret. Det vil kunne argumenteres for at vil forebygge utfordringene knyttet til forståelse av andres roller og ansvar, fordi man gjør seg bedre kjent med de aktørene som man muligens ikke har like god kjennskap til.

7. Konklusjon

Sikkerhet har vært en viktig del av samfunnet gjennom historien, hvordan en sikrer seg selv, sine nærmeste og de verdiene som man verdsetter mot de truslene som eksisterer. I dag er samfunnet preget av forskjellige fysiske, politiske og sosiale tiltak som har som hensikt å beskytte borgerne fra ytre og indre trusler (Engen et al., 2021). Totalforsvarskonseptet er et resultat av disse tiltakene, et konsept som har som hensikt å beskytte borgerne mot disse truslene og styrke kapasiteten til Forsvaret. Med den utviklingen som totalforsvarskonseptet har hatt siden konseptet ble introdusert som følge av frykten for en ny total krig, til den moderne løsningen i dag hvor hensikten er å løse en rekke av samfunnets sikkerhetsutfordringer, mener studenten at totalforsvaret er et viktig tema å ha på agendaen og diskuteres. Forsvarskommisjonens rapport og Totalberedskapskommisjonens rapport som begge uheldigvis ble levert i løpet av den siste tiden av denne masteroppgaven, har begge nevnt totalforsvaret og dens fremtid i samfunnet. Forsvarskommisjonens rapport nevnte blant annet at det er behov for en oppklaring av begrepet eller sørge for at det blir en enighet i forhold til konseptets innhold (NOU 2023: 14, s. 228). Totalberedskapskommisjonens rapport beskriver totalforsvaret som det mest omfattende og sektorovergripende beredskapskonseptet som vi har for å mobilisere sivile og militære ressurser, og mener at moderniseringen har bidratt til å styrke norsk beredskap og evnen vi har til å håndtere krisene vi møter (NOU 2023: 17, s. 154). En av Totalberedskapskommisjonens anbefalinger er at kompetansen og bevisstheten om totalforsvaret, og den betydningen som hver enkelt har i totalforsvaret må økes (NOU 2023: 17, s. 170), de forventningene og forpliktelsene som er knyttet til den enkelte.

Formålet med oppgaven har vært knyttet til ansvar og roller i totalforsvaret, med hovedvekt på forståelse av andre aktørers ansvar og roller i totalforsvaret. Hvorvidt det er et samsvar mellom forståelsene av hverandres rolle og ansvar, både egne og andres forståelse av de forpliktelsene og forventningene man har i totalforsvaret. Det har også vært en målsetting med oppgaven å undersøke hvordan aktørene forstår dagens totalforsvarskonsept, hvordan de forstår sine eget ansvar og egen rolle, og til slutt undersøke hvordan aktørene i totalforsvaret trener og øver på å håndtere større hendelser. For å kunne besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene, har det blitt gjennomført intervjuer av relevante aktører i totalforsvaret i fra Agder. Det var blant annet informanter i fra politiet, Sørlandetssykehus Helseforetak, det private næringslivet, Agder og Rogaland Heimevernsdistrikt og Siviltforsvaret.

I forbindelse med forståelsen av roller og ansvar i totalforsvaret ble det gjort flere funn som støtter at det er en god forståelse for de forpliktelsene og forventningene som eksisterer til egen sektor. Informantene som har vært deltakende i intervjuene er alle fra myndigheter, virksomheter og etater som oppfattes å ha klare forpliktelser for arbeid med forebygging, beredskap og krisehåndtering gjennom regelverk, forskrifter og lover. Studenten vil konkludere med at som følge av god forståelse for sine egne forpliktelser, kommer også en antagelse av god forståelse for de forventningene som eksisterer til dem. Selv om det nok kan være vanskelig å beskrive eksakt de forventningene som andre har til dem. Informanten i fra det private næringslivet som har vært deltakende i undersøkelsen oppfattes som å ha god forståelse for sitt ansvar og sin rolle i totalforsvaret, da gjennom det å ha ansvar for en kritisk infrastruktur. Det er tydelig ifra de andre informantene at det for dem fremstår som at flere aktører i fra det private næringslivet ikke er klare over det ansvaret og den rollen som de har i totalforsvaret. I likhet med informantenes ønske om å vekke opp totalforsvarskonseptet og arbeide med å få aktører til å forstå deres ansvar og rolle i totalforsvaret, ble det uttrykt i både Totalberedskapskommisjonens rapport og Forsvarskommisjonens rapport at det er et behov for å bygge opp kompetansen og bevisstheten i samfunnet.

Funnene fra denne studien viser at det i Agder er god kjennskap og vennskap til de ordinære nød- og beredskapsetatene, Forsvaret og myndigheter. Undersøkelsen viser at det fremstår som at det er et samsvar mellom informantenes forståelser for ansvar og roller til aktørene i disse sektorene. Samtidig viser undersøkelsen at det muligens eksisterer liten grad av forståelse knyttet til det private næringslivets ansvar og rolle. Dette kan komme av at de andre sektorene enten ikke kjenner til dem eller fordi aktørene i fra det private næringslivet ikke har kompetanse og bevissthet knyttet til totalforsvaret. På grunn av mengden informanter er det vanskelig å konkludere med at det er den ene eller den andre, men studenten tror at det nok er en kombinasjon av begge. Det er viktig med kjennskap til hverandre, selv om en informant mener at det ikke er like viktig å kjenne til alle. Det er tydelig at det er et behov for kompetanse økning og en økning av bevissthet til totalforsvaret i alle sektorene. I all hovedsak oppleves det som at det er viktig å løfte opp de aktørene som ikke holder på med forebygging, beredskap og krisehåndtering til vanlig, eller ikke holder på med dette i like stor grad som nød- og beredskapsaktører og Forsvaret gjør. Det er ikke eksplisitt kun disse som har behov for å øke kompetanse og bevissthet, alle kan dra nytte av å løfte opp kjennskap til egen og andre aktørers ansvar og rolle i totalforsvaret. Studenten vil også påpeke dette med kjennskap og vennskap kan være bra, men bør ikke bli en hvilepute hvor det brukes som et argument for

at det er god forståelse og kjennskap til andre aktørers rolle og ansvar. Hvor det for eksempel blir brukt som et argument for at de ikke trenger å arbeide med å øke kompetansen og bevisstheten om andre aktørers forpliktelser og forventninger.

I forhold til hvordan de trener og øver på å håndtere større hendelser, så viser undersøkelsen at de trener på store øvelser, men studenten vil konkludere med at de ikke tester ut totalforsvarsevnen. Begrunnelsen for dette, er at det kom frem i undersøkelsen at det private næringslivet ikke er like deltakende i øvelsene, som er viktige aktører for totalforsvaret. I tillegg viser undersøkelsene at de nok fokuserer mer på å trene beredskapen og øve samvirket, enn å teste totalforsvarsevnen. Det er nok ikke reelt å teste totalforsvarsevnen, og studenten vil konkludere med at det er viktigere for totalforsvarsevnen at kompetansen og bevisstheten løftes, både for rollen og ansvaret som man selv har, men også den rollen og det ansvaret som andre har i totalforsvaret, da spesielt i det private næringslivet. Studenten anser det som viktigere å øve og trene samspeillet mellom aktørene, for å for eksempel få frem de utfordringene de vil møte i større hendelser.

Studien gir innsikt i forhold til forståelse for roller og ansvar i totalforsvaret, og selv om mengden informanter ikke er representativt for Norge, kan de være representative for Agder. Informantene er fra relevante aktører for totalforsvaret, fra etater, myndigheter og virksomheter i Agder, aktører hvor det er naturlig å ha kunnskap til temaet som forskningen har undersøkt. På bakgrunn av dette kan en anta at funnene i undersøkelsen gjenspeiler realiteten til en viss grad. Det er et tydelig behov for å inkludere det private næringslivet mer i aktivitetene som det drives på med lokalt og regionalt i Agder. Det er viktig å bygge opp kompetanse og bevissthet knyttet til de forpliktelse aktørene har til totalforsvaret og de forventningene som er til dem, både de private og offentlige aktørene. Undersøkelsen viser et større behov for å vekke det private næringslivet, og bygge opp deres kompetanse og bevissthet, men også andre aktørers forståelse for de private aktørenes rolle og ansvar i totalforsvaret. Statsforvalteren har allerede et stort koordineringsansvar, og undersøkelsen viser til hvilket koordineringsansvar som Statsforvalteren i Agder har. Flere av informantene skryter av det arbeidet som blir gjort for å ha møteplasser for å arbeide med forebygging, beredskap og krisehåndtering. Sett i lys av informantenes svar knyttet til dette vil det kunne være en løsning at Statsforvalteren er mer frempå og invitere flere aktører i fra det private næringslivet til disse møteplassene. Det er et tydelig ønske i fra de andre aktørene at det private næringslivet må mer på banen, og det oppfattes å være manglende kompetanse og bevissthet til det private næringslivet og i det private næringslivet. På bakgrunn av dette vil

studenten anbefale at aktørene som har dette ønske også er mer frempå og inviterer aktører i fra det private næringslivet til samtaler og andre aktiviteter hvor de arbeider med forebygging, beredskap og krisehåndtering. Samtidig oppfattes det at det private næringslivet selv har et ønske om å få være mer deltakende i samtaler og aktiviteter med de andre sektorene, og de må selv ta et ansvar for å få være mer deltakende.

Undersøkelsen vil kunne gi et bidrag når det gjelder bedring av kompetanse og bevissthet til roller og ansvar i totalforsvaret, og studenten håper at den vil bidra til å gjøre samfunnet litt mer bevisst på at totalforsvaret er et viktig beredskapskonsept som må vekkes opp igjen.

Referanseliste

- ASKO. (u.å). *Vi forsyner Norge med mat*. Hentet 21. mai 2023 fra <https://asko.no/om-oss/>
- Berzina, I. (2019). Total defence as a comprehensive approach to national security. Vanaga, N. & Rostoks, T. (Red.), *Deterring Russia in Europe: defence strategies for neighbouring states*. Routledge.
- Bistandsinstruksen. (1995). *Instruks om Forsvarets bistand til politiet* (LOV-1995-08-04-53-§27a). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2017-06-16-789>
- Blaikie, N. & Priest, J. (2019). *Designing social research*. Polity Press.
- Dekker, S. (2006). *The Field Guide to Understanding Human Error*. Ashgate Publishing.
- Denscombe, M. (2014). *The good research guide for small-scale social research projects*. Open University Press.
- Direktoratet for Samfunnssikkerhet og Beredskap. (u.å). *Om DSB*. Hentet 30. januar 2023 fra <https://www.dsb.no/menyartikler/om-dsb/>
- Direktoratet for Samfunnssikkerhet og Beredskaps. (2018). *Totalforsvaret: Sammen for et tryggere Norge*. <https://www.dsb.no/reportasjearkiv/sammen-for-et-tryggere-norge/>
- Engen, O.A., Gould, K.A.P., Kruke, B.I., Lindøe, P.H., Olsen, K.H. & Olsen, O.E. (2021). *Perspektiver på samfunnssikkerhet* (utg. 2). Cappelen Damm Akademiske.
- Engen, O.A. (2023, 26. januar). Samfunnssikkerhet. I *Store Norske Leksikon* <https://snl.no/samfunnssikkerhet>
- Eriksen, J., Rake, E.L. & Sommer, M. (2021). *Beredskapsanalyse*. Cappelen Damm Akademiske.
- Forsvaret. (u.å). *Internasjonale operasjoner og aktiviteter*. Hentet 14. mai 2023 fra <https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/operasjoner-og-ovelser/internasjonale-operasjoner>
- Forsvaret. (u.å). *Kvifor treng vi eit forsvar?* Hentet 25. mai 2023 fra <https://www.forsvaret.no/om-forsvaret/oppgaver-og-verdier>
- Forsvaret. (2022). *Totalforsvaret i praksis*. <https://www.forsvaret.no/forskning/arrangementer/totalforsvaret-i-praksis>

- Forsvarsdepartementet & Justis- og beredskapsdepartementet. (2018). *Støtte og samarbeid*. https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/fd/veiledninger_brosjyrer/2018/stotte-og-samarbeid/id2605017/
- Forsvarets Forskningsinstitutt. (2021). *Situasjonsforståelse ved sammensatte trusler – et konseptgrunnlag*. <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/situasjonsforstaelse-ved-sammensatte-trusler-et-konseptgrunnlag>
- Forsvarets Forskningsinstitutt. (u.å). *Totalforsvaret mot 2040 – Hvordan kan totalforsvaret best møte framtidens utfordringer?* Hentet 13. mai 2023 fra <https://www.ffi.no/forskning/prosjekter/totalforsvaret-mot-2040>
- Fritz, C.E. (1961). Disaster, i Merton, R.K. & Nisbet R.A (red.) *Contemporary social problems*. Harcourt Press.
- Gilje, N. & Grimen, H. (2013). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger: Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget.
- Gundel, S. (2005). Towards a new typology of crisis, *Journal of Contingencies and Crisis Management* 13 (3): 106-115.
- Høiback, H. (2021, 24. Juni). Totalforsvaret. I *Store Norske Leksikon* <https://snl.no/totalforsvaret>
- Johnsen, B. H. (u.å). *Beslutningstaking i operative situasjoner*. Hentet 10. juni 2023 fra <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/22-juli/beslutningstakning.pdf>
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2022). *Hovedprinsipper i beredskapsarbeidet*. <https://www.regjeringen.no/no/tema/samfunnssikkerhet-og-beredskap/innsikt/hovedprinsipper-i-beredskapsarbeidet/id2339996/>
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2022). *Totalberedskapskommisjonen*. <https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/org/styre-rad-og-utval/tidsbegrensede-styrer-rad-og-utvalg/totalberedskapskommisjonen/id2898016/>
- KIKS. (2016). *Samfunnets kritiske funksjoner*. <https://www.dsb.no/rapporter-og-evalueringer/samfunnets-kritiske-funksjoner/>
- Lunde, I.K. (2014). *Praktisk krise- og beredskapsledelse*. Universitetsforlaget.
- Lunde, I.K. (2019). *Praktisk krise- og beredskapsledelse* (2. utg.). Universitetsforlaget.

Meld. St. 5 (2020-2021). *Samfunnssikkerhet i en usikker verden*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-5-20202021/id2770928/>

Meld. St. 10 (2016-2017). *Risiko i et trygt samfunn – Samfunnssikkerhet*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-10-20162017/id2523238/>

Meld. St. 13 (2015-2016). *Politiets rolle i den nasjonale kriseledelsen*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20152016/id2465603/?ch=2>

Meld. St. 29 (2011-2012). *Samfunnssikkerhet*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-29-20112012/id685578/>

Nasjonal Sikkerhetsmyndighet (2020, 28. mai). Om denne veilederen. *Veileder i departementenes identifisering av grunnleggende nasjonale funksjoner*. <https://nsm.no/regelverk-og-hjelp/veiledere-og-handboker-til-sikkerhetsloven/veileder-i-departementenes-identifisering-av-grunnleggende-nasjonale-funksjoner/om-den-ne-veilederen/>

Nasjonal Sikkerhetsmyndighet (2020, 2. juni). GNF og samfunnets kritiske funksjoner. *Veileder i departementenes identifisering av grunnleggende nasjonale funksjoner*. <https://nsm.no/regelverk-og-hjelp/veiledere-og-handboker-til-sikkerhetsloven/veileder-i-departementenes-identifisering-av-grunnleggende-nasjonale-funksjoner/grunnleggende-nasjonale-funksjoner/gnf-og-samfunnets-kritiske-funksjoner/>

Njå, O., Sommer, M., Rake, E.L. & Braut, G.S. (2020). *Samfunnssikkerhet – Analyse, styring og evaluering*. Universitetsforlaget.

Norges Vassdrags- og energidepartement. (2022, 18. mars). *Kraftforsynings beredskapsorganisasjon (KBO)*. Hentet 8. mai 2023 fra <https://www.nve.no/energi/tilsyn/kraftforsyningsberedskap-og-kbo/organisering-av-kraftforsyningsberedskap/kraftforsynings-beredskapsorganisasjon-kbo/>

Norheim-Martinsen, P.M. (Red.). (2019). *Det nye totalforsvaret*. Gyldendal.

NOU 2000: 24. (2000). *Et sårbart samfunn – Utfordringer for sikkerhets- og beredskapsarbeidet i samfunnet*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2000-24/id143248/>

- NOU 2006: 6. (2006). *Når sikkerheten er viktigst – Beskyttelse av landets kritiske infrastrukturer og kritiske samfunnsfunksjoner*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2006-6/id157408/>
- NOU 2016: 19. (2016). *Samhandling for sikkerhet – Beskyttelse av grunnleggende samfunnsfunksjoner i en omskiftelig tid*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-19/id2515424/?ch=7>
- NOU 2019: 13. (2019). *Når krisen inntreffer*. Departementenes sikkerhets- og service organisasjon. [NOU 2019: 13 \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-13/id2515424/?ch=7)
- NOU 2023: 14. (2023). *Forsvarskommisjonen av 2021 – Forsvar for fred og frihet*. Forsvarsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-14/id2974821/>
- NOU 2023: 17. (2023). *Nå er det alvor- Rustet for en usikker fremtid*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-17/id2982767/>
- Perrow, C. (1999). *Normal Accidents. Living with High-Risk Technologies*. Basic Books.
- Prince, S.H. (1920). *Catastrophe and social change. Based upon a sociological study of the Halifax disaster*. Columbia University.
- Prop. 153 L. (2016-2017). *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) Lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven)*. Forsvarsdepartementet.
- Rienecker, L. & Jørgensen, P.S. (2013). *Den gode oppgaven* (2.utg). Fagbokforlaget.
- Rongved, G.F. & Norheim-Martinsen, P.M. (red.). (2022). *Totalforsvaret i praksis*. Gyldendal.
- Rosenthal, U., Charles, M.T. & t'Hart, P. (1989). *Coping with crises. The management of disasters, riots, and terrorism*. Charles C. Thomas.
- Roux-Dufort, C. (2007). Is crisis management (only) a management of expectations? *Journal of Contingencies and Crisis Management* 15 (2): 105-114.
- Statsforvalteren. (2023). *Om oss*. Henter 1. juni 2023 fra <https://www.statsforvalteren.no/nb/portal/Om-oss/>

Statsforvalteren. (u.å). *Totalforsvaret*. Hentet 26. mai 2023 fra <https://www.statsforvalteren.no/innlandet/samfunnssikkerhet-og-beredskap/krisehandtering-og-samordning/sikkerhet/totalforsvaret/>

St.meld. nr. 17 (2001-2002). *Samfunnssikkerhet – Veien til et mindre sårbart samfunn*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-17-2001-2002-/id402587/>

Store Norske Leksikon. (2021, 22. februar). *Rolle*. Hentet 26. mai 2023 fra <https://snl.no/rolle>

Store Norske Leksikon. (2021, 13. mai). *Ansvar*. Hentet 26. mai 2023 fra <https://snl.no/ansvar - moralfilosofi>

t'Hart, P. & Boin, A. (2001). Between crisis and normalcy. The long shadow of postcrisis politics, I Rosenthal, U., Boin, A.R. & Comfort, L. (red.) *Managing crises. Threats, dilemmas, opportunities*. Charles C. Thomas.

Turner, B.A. (1976). The organizational and interorganizational development of disasters, *Administrative Science Quarterly* 21: 378-397.

Yin, R.K. (2018). *Case study research and applications: design and methods*. Sage Publications.

Vedlegg

Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Det nye totalforsvaret – Roller og ansvar”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvilken forståelse de sivile sektorene og den militære sektoren har i forhold til ansvar og rolle i det nye totalforsvaret. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektet er en masteroppgave, fra masterstudiet i samfunnssikkerhet ved Universitetet i Stavanger.

Problemstillingen til oppgaven er «I hvilken grad samsvarer militære og sivile aktørers forståelse av hverandres rolle og ansvar i totalforsvaret?».

Følgende forskningsspørsmål har blitt utformet som følge av problemstillingen:

1. Hvilken forståelse har militære og sivile aktører for sin egen rolle og ansvar i totalforsvaret?
2. Hvilke kriser i fredstid vil militære ressurser stilles til disposisjon?
3. Hvordan arbeider den militære sektoren og de sivile sektorene sammen i henhold til totalforsvarskonseptet?

Prosjektet vil i all hovedsak undersøke forståelsene av roller og ansvar i det nye totalforsvaret, og undersøke om det eksisterer en samsvarende forståelse av aktørenes rolle og ansvar i de forskjellige sektorene i forhold til konseptet, eller om forståelsene er motstridene. I tillegg vil prosjektet undersøke om det faktisk eksisterer et samarbeid mellom den militære sektoren og

de sivile sektorene, om de sammen arbeider for å forebygge, planlegge for, og håndtere kriser i fred, sikkerhetspolitiske kriser, væpnet konflikt og krig.

Forhåpentligvis vil funnene ved dette prosjektet ha en overførbarhet og være en problemstilling som kan forskes videre på, da funnene til prosjektet vil basere seg på data fra et spesifikt geografisk område.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institutt for sikkerhet, økonomi og planlegging ved Universitetet i Stavanger er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du har blitt spurt om å delta til i prosjektet på bakgrunn av din rolle i den militære sektoren eller de sivile sektorene i det valgte geografiske området i Norge, som er Agder. Ditt ansvarsområde og rolle anses som relevant for oppgaven, og du vil forhåpentligvis sitte på informasjon som vil kunne være med på å gi svar på problemstillingen og forskningsspørsmålene.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at det vil bli gjennomført et semistrukturert intervju med deg som informant. Intervjuet vil vare i cirka 45 minutter, og inneholder spørsmål relatert til forskjellige temaer som er ment å være med på å gi informasjon knyttet til problemstilling og forskningsspørsmål. Spørsmålene er formulert på en måte som skal åpne opp for diskusjon og refleksjon, og du vil finne dem i den vedlagte intervjuguiden. Intervjuet kan skje over telefon, Zoom eller i person, etter avtale.

For å gjøre arbeidet med diktering lettere for forsker, og sørge for at diktingen er så korrekt som mulig i forhold til svarene som blir gitt, er det ønskelig å ta lydopptak av intervjuet. Lydopptaket blir tatt opp ved bruk av Nettskjema diktafon-appen og vil lagres på studentens UiS OneDrive konto frem til dataene er ferdigbehandlet, etter dette vil opptakene bli slettet.

OneDrive kontoen er tilstrekkelig sikring av den informasjonen som skal lagres. Dersom du ikke er komfortabel med dette, vil det brukes håndskrevne eller elektroniske notater.

Av personopplysninger vil det kun bli bedt om samtykke til å delta i dette prosjektet, samt lydopptaket av intervjuet hvor stemmen din kan bli hørt. I selve oppgaven vil ikke inkludere informasjon som kan være med på å identifisere deg som person, da dette ikke er nødvendig for å kunne besvare det prosjektet er ute etter å undersøke.

Før prosjektet leveres vil utkastet av masteroppgaven sendes til de deltagende informanter for gjennomgang.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

De som vil kunne ha tilgang til opplysningene er begrenset til studenten som er ansvarlig for prosjektet og veileder:

- Maren Mæhre, masterstudent.
- Sissel Haugdal Jore, Professor UiS og veileder for prosjektet.

Navn, stillingsbeskrivelse og kontaktopplysninger til informanten vil lagres separat fra rådatamateriellet, og informantene skal ikke kunne gjenkjennes i det ferdige prosjektet. Som nevnt vil informantene bli tilsendt det siste utkastet av masteroppgaven før innlevering.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 15. juni 2023, etter denne datoen vil alle personopplysninger permanent slettes eller destrueres.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Stavanger har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Stavanger ved Maren Mæhre (student), på epost maren2312@hotmail.com eller Sissel Haugdal Jore (veileder), på epost sissel.h.jore@uis.no.
- Vårt personvernombud: personvernombud@uis.no

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via:

- Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Student

Sissel Haugdal Jore

Maren Mæhre

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Det nye totalforsvaret – roller og ansvar», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Intervjuguide – Totalforsvaret

Totalforsvaret i Norge har i løpet av de siste årene utviklet seg i samsvar med trusselbildet, et bilde som har skapt et mer uklart skille mellom fredstid og krigstid. Det har vært en fremvekst av moderniserte angrepsmetoder, som cyberangrep, terrorhandlinger og hybride trusler. På grunn av denne utviklingen stilles det et høyere krav til arbeide med beredskap og forsvar parallelt med hverandre og en av grunnene til at det er et mer uklart skille. Samfunnet er i dag preget av større kriser i fredstid, enn det samfunnet var når totalforsvarskonseptet ble etablert i Norge. Det har derfor blitt mer naturlig å benytte seg av militære ressurser for å bistå med håndteringen av disse krisene, og konseptet handler i dag om den gjensidige støtten, hvordan den militære sektoren og de sivile sektorene kan hjelpe hverandre i fredstid og krigstid. Med inkluderingen av et samarbeid under kriser i fredstid, er det naturlig å tenke seg at det har skjedd en endring i forhold til roller og ansvar, både hos de sivile sektorene og den militære sektoren, det er dette masteroppgaven ønsker å undersøke nærmere. Forskning har som hensikt å undersøke om endringen av konseptet har ført til et skille mellom forståelsene av roller og ansvar hos de sivile sektorene og den militære sektoren, eller om forståelsene samsvarer med hverandre.

Som følge av hensikten med denne masteroppgaven, har følgende intervjuguide blitt formulert. Intervjuguiden har blitt formulert på en slik måte at de fleste spørsmålene kan bli brukt til intervjuene av både informantene som er fra de sivile sektorene og informantene fra den militære sektoren. Intervjuene vil foregå semistrukturert, slik at forskeren er i liten grad avhengig av en fast liste med spørsmål, spørsmålene er åpne og har som formål å oppmuntre til diskusjon og refleksjon. Intervjuguiden er delt inn i fire forskjellige temaer. Det første temaet er totalforsvaret, som i hovedsak vil handle om hva konseptet betyr, og hvordan konseptet har endret seg. Det andre temaet skal undersøke forståelsene av roller og ansvar til informantene, og hvilken rolle de oppfatter de andre relevante aktørene for totalforsvaret har, dette temaet vil fokusere på det som oppgaven er ute etter å undersøke. Det tredje temaet fokuserer på samvirke mellom de sivile aktørene og den militære aktøren, og hvordan de arbeider sammen med beredskap. Det siste temaet vil handle om krisehåndtering, hvordan de trener sammen og når ressursene kan stilles til disposisjon for å håndtere krisene i fredstid. Disse temaene har som mål å forhåpentligvis belyse hvilke roller og ansvar som sektorene har i totalforsvaret, og den forståelsen av roller og ansvar som de har.

Tema 1: Totalforsvaret

1. Hva er totalforsvaret?
2. Hvordan har konseptet endret seg siden 2. verdenskrig til i dag?
3. Hva er forskjellen på Totalforsvaret og sivilt-militært samarbeid?
4. I den nye sikkerhetsloven, Stortingsmelding 5 2020-2021 og Stortingsmelding 10 2021-2022 blir skillet mellom samfunnssikkerhet og statssikkerhet beskrevet som mindre tydelig som følge av endringene i trusselbildet, vil du si at det sivile samfunnet og militæret er mer avhengig av hverandre i dag enn tidligere for å løse kritiske situasjoner?
5. Er det et større fokus på den støtten som er nødvendig for de sivile sektorene?
6. Har krigen i Ukraina påvirket totalforsvarskonseptet? Hvordan?
7. Totalberedskap er et begrep som har blitt brukt, hva skiller dette begrepet fra totalforsvaret?

Tema 2: Roller og ansvar

1. Hva er deres rolle og ansvar i totalforsvaret?
2. Hvilken rolle og ansvar har ** (de andre aktørene) i totalforsvaret? (lokale/regionale myndigheter, sivilt næringsliv og militæret)
3. Er roller formalisert med god beskrivelse av ansvar, forventninger, myndighet og handlingsrom i totalforsvaret?
4. Påvirker situasjonen rollene og ansvaret? (Krig eller krise)
5. Er det noen konflikter som du kan tenke deg at kan oppstå mellom forpliktelsen til totalforsvaret og de daglige forpliktelsene?
6. Vil rollene og ansvaret være påvirket av om det er totalforsvaret eller et sivilt-militært samarbeid som benyttes for å håndtere situasjonen?
7. Målet til DSB var at alle som har en rolle i beredskapsarbeid i Norge skal kjenne til hvordan vi jobber sammen for å være best mulig forberedt innen 2020. Hva tenker du om det?

Tema 3: Samvirke

1. Hva er din oppfatning av begrepet samvirke?
2. Hvilken erfaring har du til samvirke med relevante aktører for totalforsvaret?

3. Hvordan sikrer dere et godt samvirke med andre relevante aktører for totalforsvaret?
Både sivile og militære.
4. Er det en forskjell på samvirket når totalforsvaret er iverksatt og når det benyttes av et sivilt-militært samarbeid for å håndtere situasjoner?

Tema 4: Krisehandtering

1. Hvor går grensen for hvilke kriser som totalforsvaret kan benyttes? Er det alle typer?
2. Hvem er det som beslutter når militære ressurser skal benyttes i kriser i fredstid, og hvordan disse skal benyttes?
3. Er det mulighet for å kunne nekte å stille militære ressurser til disposisjon for kriser i fredstid?
4. Trusselbildet består av sammensatte og komplekse trusler som rammer alle, har dagens samfunn evnen til å håndtere og løse disse truslene, hvor myndigheter og næringsliv, offentlige og private aktører handler bra sammen?
5. Trener sivile og militære aktører på å håndtere kriser i fredstid sammen? Inkludert næringslivet.